

# **Internettets konsekvenser for demokratiet**

**-elitisme, pluralisme, eller deliberativt demokrati?**

© Jakob Linaa Jensen, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet 2000

E-mail: [jakob.linaa@ps.au.dk](mailto:jakob.linaa@ps.au.dk)  
Projekthjemmeside: [www.netdemocracy.dk](http://www.netdemocracy.dk)  
Personlig hjemmeside: [www.linaa.net](http://www.linaa.net)

# Indholdsfortegnelse

<b>INTERNETTETS KONSEKVENSER FOR DEMOKRATIET .....</b>	<b>1</b>
<b>INDHOLDSFORTEGNELSE.....</b>	<b>2</b>
<b>1. INDLEDNING.....</b>	<b>4</b>
<b>1.1. Oversigt over fremstillingen.....</b>	<b>6</b>
<b>KAPITEL 2 - HVAD ER INTERNETTET? .....</b>	<b>8</b>
<b>2.1. Drømmen om tænkende maskiner .....</b>	<b>8</b>
<b>2.2. Historien om et netværk.....</b>	<b>9</b>
<b>2.3. Historien om Internettet.....</b>	<b>9</b>
<b>2.4. Regeringers begrænsede rolle i udviklingen af Internettet .....</b>	<b>11</b>
<b>2.5. Internettets status i dag .....</b>	<b>13</b>
<b>2.6. Internettets demokratiske potentiale.....</b>	<b>13</b>
<b>KAPITEL 3 – TRE MODELLER FOR DEMOKRATI .....</b>	<b>15</b>
<b>3.1. Begrebet offentlighed.....</b>	<b>18</b>
3.1.1. Elitismens kritik af offentlighedens forsvinden .....	19
3.1.2. Pluralismen .....	19
3.1.3. Habermas om borgerlig offentlighed .....	20
3.1.4. Sammenfatning af offentlighedsbegrebet.....	22
<b>3.2. Barrierer og magt .....</b>	<b>23</b>
3.2.1. Elitismen .....	23
3.2.2. Pluralisterne: tesen om magtspredning.....	25
3.2.3. Habermas: farvel til magt?.....	26
3.2.4. Magt og barrierer - en sammenfatning .....	27
<b>3.3. Borgernes forudsætninger .....</b>	<b>27</b>
3.3.1. Elitisterne: manglende forudsætninger.....	27
3.3.2. Forudsætninger i den pluralistiske model .....	28
3.3.3. Forudsætninger for deltagelse i den borgerlige offentlighed .....	28
3.3.4. Borgernes forudsætninger - en sammenfatning .....	29
<b>3.4. Deltagelse - formelt og reelt.....</b>	<b>30</b>
3.4.1. Pluralismen: den formelle deltagelse?.....	30
3.4.2. Habermas: reel deltagelse som forudsætning for demokrati.....	31
3.4.3. Det procedurale og det deliberative deltagelsesideal -en sammenfatning .....	32

<b>3.5. Tre demokratimodeller – en sammenfatning .....</b>	<b>33</b>
3.5.1. Internettet, demokratiet og de tre modeller.....	35
<b>4. DEBATTEN OM INTERNETTET OG DEMOKRATIET .....</b>	<b>37</b>
<b>4.1. Hvilken slags offentlighed er Internettet.....</b>	<b>39</b>
4.1.1. Offentlighedens fysiske karakteristika: .....	40
4.1.2. Offentlighed nationalt .....	41
4.1.3. Virtuelle offentligheder? .....	42
4.1.4. Diskursetikkens betingelser på Internettet .....	44
4.1.5. Atomiseringsargumentet.....	46
4.1.6. Borgere og (med)borgerskabet .....	47
4.1.7. Politikerne - Den borgerlige offentlighed som link mellem borgere og politikere .....	48
4.1.8. Delkonklusion – Internettet som en ny offentlighed? .....	49
<b>4.2. Barrierer i form af magt .....</b>	<b>51</b>
4.2.1. Mindskelse af formelle og fysiske barrierer? .....	52
4.2.2. Borgernes tilbageerobning af den politiske dagsorden.....	53
4.2.3. Skjult magt og reel kontrol over Internettet.....	55
4.2.4. Delkonklusion – Internettet, magten og barriererne .....	58
<b>4.3. Borgernes forudsætninger for adgang .....</b>	<b>60</b>
4.3.1. Informationsmotorvejen.....	61
4.3.2. Forbedring af borgernes uddannelse og oplysning.....	64
4.3.3. Forbedring af økonomiske og fysiske forudsætninger?.....	66
4.3.4. Udligner Internet sociale og positionelle forskelle? .....	68
4.3.5. Adgangen til Internettet.....	70
4.3.6. Delkonklusion .....	72
<b>4.4. Nye eller forbedrede politiske deltagelsesformer? .....</b>	<b>74</b>
4.4.1. Betingelser for deltagelse via Internettet.....	76
4.4.2. De plebiscitære former – valg og afstemninger.....	79
4.4.3. Checks and balances - deltagelse gennem kontrol.....	82
4.4.4. Lobbyisme og indflydelse.....	84
4.4.5. Politisk agitation.....	85
4.4.6. Aktioner og kampagner .....	86
4.4.7. Diskussionsgrupper og debat - deliberative fora .....	86
4.4.8. Hvordan bruges nettet i praksis?.....	90
4.4.9. Delkonklusion .....	91
<b>5. HOVEDKONKLUSION .....</b>	<b>94</b>
<b>ENGLISH ABSTRACT .....</b>	<b>102</b>
<b>LITTERATURLISTE:.....</b>	<b>103</b>

# 1. Indledning

Informationsteknologien er i disse år ved at revolutionere store dele af samfundslivet. I denne proces spiller Internettet en særlig rolle. Det fremstår for øjeblikket som det mest markante aspekt af informationsteknologien og er i den almindelige bevidsthed blevet et symbol på selve den teknologiske udvikling. Dette skyldes i hvert fald to forhold:

For det første er Internettet, der startede som et netværk for militærfolk og ”datanørder”, blevet udstrakt til den brede offentlighed.

For det andet har Internettet som et system af forbundne computere, der principielt kan udvides i det uendelige, vist sin evne til at integrere alle mulige former for systemer, netværk og informationer. Også TV, radio og film vil formentlig i stigende omfang blive udsendt gennem Internettet, efterhånden som transmissionskapaciteten forbedres i kraft af bredbåndsnet og flere satellitter.

Internettet er flere gange blevet afskrevet som forældet og dødsdømt. Det har imidlertid hidtil modstået alle udfordringer, og Internettets aktører er ikke længere kun militærfolk og forskere. Nettet er en dynamisk størrelse, der udvikler og ændrer sig, mens disse linier læses. Enhver organisation med respekt for sig selv er i dag at finde på nettet med egen hjemmeside, ligesom det er tilfældet for et stadigt stigende antal privatpersoner. Ligeledes er Internettet genstand for en voksende kommerialisering, efter at også erhvervslivet har opdaget nettets enorme potentiale. Internettet i dag består ikke kun af sider med informationer. Der tilbydes alskens tjenester fra quizzes og underholdning til handel med organer! Også myndighederne har fået øjnene op for nettets muligheder, og langt de fleste offentlige institutioner er nu repræsenteret her.

De samfundsmæssige perspektiver er vidtrækkende. Det er blevet hævdet, at Internettet vil forandre vores måde at leve på, som det allerede er på vej til at revolutionere måden, hvorpå vi kommunikerer.

Blandt de virkelig interessante samfundsmæssige spørgsmål, Internettet rejser, er, hvilken indflydelse det kan tænkes at få på demokratiet. Dette spørgsmål kan sættes i forbindelse med den debat, der inden for de seneste 20-30 år har verseret om de vestlige demokratiers tilstand. Det er ofte blevet hævdet, at det moderne demokrati er langt fra demokratiske idealer. Manglende oplysning og deltagelse blandt borgerne samt for mange adgangsbARRIERER til det politiske system har været blandt de udbredte kritikpunkter.

Det bliver i disse år ofte fremført, at Internettet rummer potentiale til at sikre borgerne større indflydelse og mindske barriererne for politisk deltagelse. Dette potentiale hænger ikke mindst sammen med nettets decentrale struktur og dets uendelige kilder af information og oplysning.<sup>1</sup>

I det følgende er det formålet at diskutere, hvorvidt Internettet kan bidrage til at bringe det aktuelle demokrati nærmere demokratiske idealer. Selv om der i disse år foregår omfattende forsøg med at anvende Internettet i demokratisk øjemed, er det blevet påpeget, at

---

<sup>1</sup> Et sådant potentiale for demokratiet er i tidens løb blevet tilskrevet adskillige nye medier, blandt andet radio og tv ved deres fremkomst. Vi skal senere vende tilbage til dette perspektiv.

de praktiske effekter endnu kun i begrænset omfang er målelige.<sup>2</sup> Dertil kommer de metodiske problemer, der er uløseligt forbundet med at udvikle en passende analyseramme for et nyt fænomen som Internettet.<sup>3</sup> I stedet for en empirisk baseret effektanalyse, vil jeg derfor foretage en teoretisk funderet analyse af de relevante argumenter for og imod Internettets positive konsekvenser for demokratiet.

Udgangspunktet vil være den verserende debat om Internettets demokratiske konsekvenser. Denne har imidlertid været præget af en mangel på samlede, politologiske analyser, hvortil kommer, at begrebet ”demokrati” ofte kun er vagt defineret. I stedet har optimistiske proklamationer og slagord som ”Informationsmotorvejen” eller ”Netværkssamfundet” været fremherskende.<sup>4</sup>

Derfor vil jeg sætte debatten om Internettet ind i en politologisk ramme med speciel vægt på demokratiteoretiske spørgsmål. Ud over at tjene til en systematisk gennemgang af væsentlige aspekter af Internettets konsekvenser for demokratiet, bidrager en sådan fremgangsmåde til at udlede de spørgsmål, der forekommer særlig vigtige i et politologisk perspektiv og dermed er relevante i forbindelse med videre studier af genstandsfeltet.

Denne fremstilling får altså karakter af en debatanalyse og ikke en effektanalyse. Visse resultater af foreløbige forsøg med Internettet og demokrati bliver dog uundgåeligt inddraget i det omfang, sådanne indgår som væsentlige elementer i argumentationen.

Debatanalysen vil basere sig på fire overordnede, demokratiske spørgsmål, som knytter sig til Internettets beskaffenhed:

- 1) Kan Internettet bidrage til at skabe en ny form for politisk offentlighed?
- 2) Kan Internettet bidrage til at fjerne eller mindske de barrierer, borgerne måtte stå overfor i adgangen til det politiske system?
- 3) Kan Internettet bidrage til at forbedre borgernes forudsætninger for deltagelse i den demokratiske proces?
- 4) Kan Internettet føre til nye politiske deltagelsesformer eller til en udvikling af de eksisterende?

Hermed skal to ting slås fast: For det første er emnet for denne fremstilling de etablerede demokratiers tilstand og udvikling og ikke en eventuel fremvækst af nye demokratier som følge af Internettet.

For det andet er fokus her på borgerne, på *demos*, og ikke på politiske institutioner eller beslutningsprocesser. Dette er i overensstemmelse med fremstillingens normative, demokratiteoretiske kerne, hvor demokratiet opnår sin legitimitet som styreform i kraft af borgernes reelle kontrol med de politiske beslutningsprocesser. Institutionelle analyser er ofte

---

<sup>2</sup> I Danmark er den mest omfattende analyse foretaget af Jens Hoff, Karl Löfgren og Sune Johansen i forbindelse med Kommunalvalget i 1997. Analysen er interessant, men givet den begrænsede interesse for at udnytte nettet i valgkampen, var det statistiske materiale forholdsvis spinkelt. Se (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999).

<sup>3</sup> Disse problemer er bl.a. påpeget af (Jones, 1999: 8-16).

<sup>4</sup> Som også anført (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 9 og 12).

foregået i effektivitetstermer, også når det har drejet sig om informationsteknologiens konsekvenser, og de falder som sådan udenfor en egentlig demokratiteoretisk synsvinkel.

## 1.1. Oversigt over fremstillingen

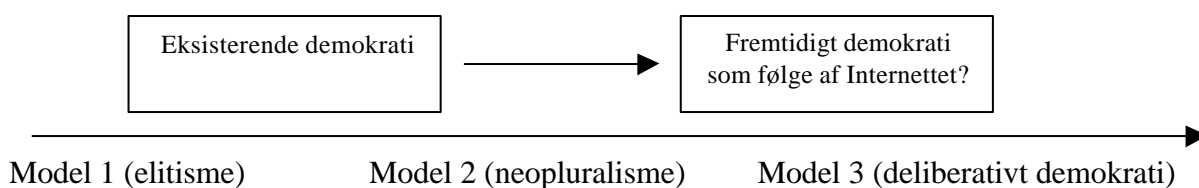
Den følgende fremstilling starter i kapitel 2 med en definition og præsentation af Internettet. Herunder skitseres dets historie, ligesom regeringernes rolle i forhold til nettets udvikling berøres. Internettets forskellige muligheder og kommunikationsformer gennemgås, og det opregnes, hvilke særlige karakteristika ved Internettet der kan tænkes at have betydning for demokratiet.

I kapitel 3 vender jeg mig til definitionen af demokratiet. Kapitlet er udformet som en gennemgang af de fire demokratiske spørgsmål identificeret ovenfor. For at kunne operationalisere begrebet demokrati tager jeg udgangspunkt i tre demokratimodeller:

- 1) En elitistisk model, der tjener til at sammenfatte kritikken af det eksisterende demokratis mangler.
- 2) En pluralistisk model, hvor hovedfokus er på de formelle aspekter af borgernes deltagelse, men som i en nyere udformning også pointerer borgernes reelle forudsætninger for demokratisk deltagelse.
- 3) En deliberativ model med udgangspunkt i Jürgen Habermas' offentlighedsbegreb, hvor borgernes reelle deltagelse og kritiske stillingtagen gennem deliberative processer er en forudsætning for et ideelt demokrati.

For hvert spørgsmål præsenteres den elitistiske kritik af det aktuelle demokratis tilstand på området, og henholdsvis pluralistiske og deliberative alternativer gennemgås.

De tre demokratimodeller betragtes som placeret på et kontinuum, illustreret ved figur 1. Hvor det aktuelle demokrati rummer både elitistiske og neopluralistiske elementer, bidrager Internettet ideelt set til, at demokratiet bevæger sig mere i retning af model 2 og måske endda også model 3, der fuldt gennemført ses som et idealistisk om end principielt gennemførbart ideal. Det skal understreges, at det er en eksplicit normativ pointe, at demokratiet ideelt set bevæger sig så meget i retning af model 3 som muligt. Omvendt kunne det også tænkes, at Internettet fører til stadig flere elementer af model 1 og således får decideret negative konsekvenser for demokratiet.



*Figur 1. Muligheden for at flytte demokratiet i retning af normative idealer*

Derefter vender vi os til fremstillingens hovedformål. Her gøres synspunkter om Internettets betydning for hver af de fire aspekter af demokratiet til genstand for en kritisk diskussion. Hensigten er ikke så meget at skitsere tre positioner eller lejre i debatten, således som Jens Hoff m.fl. eksempelvis har gjort det.<sup>5</sup> Snarere er formålet systematisk at få belyst Internettets betydning for forskellige aspekter af demokratiet og på baggrund af de tre demokratimodeller at vurdere, hvilken form for demokrati, Internettet kan tænkes at bidrage til på længere sigt.

I det følgende tages der implicit afstand fra en teknologideterminisme, der ville hævde, at Internettets konsekvenser er uundgåelige eller forudgivne. Udviklingen er tværtimod i høj grad afhængig af, hvorledes nettet bruges af forskellige former for aktører. Ligeledes er Internettet ej heller opstået ud af den blå luft. Det er blevet til i samspil med den øvrige samfundsudvikling, hvilket vi nu vender os til.

---

<sup>5</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 20-23).

## Kapitel 2 - Hvad er Internettet?

Internettet er blevet beskrevet med mange metaforer. Betegnelser som ”nettet” og ”spindet” (på engelsk: the web) henviser til dets fysiske form bestående af millioner af forbundne computere og netværk. William Gibson opfandt betegnelsen ”cyberspace”, og stedmetaforen har i det hele taget været temmelig udbredt.<sup>6</sup> I denne fremstilling skal vi betragte Internettet som et medium. Denne synsvinkel tjener til at belyse, hvorledes det forbinder borgere, politikere og andre aktører. Desuden bliver det muligt at drage sammenligninger med eksisterende massemedier og belyse hvilke særlige egenskaber ved Internettet, der måtte medføre ændrede betingelser for demokratiet.

Der er forbundet med problemer at afgrænse Internettet. En gængs definition er summen af computere og netværk, der er koblet sammen i det tekniske netværk, vi i det følgende gennemgår. Undertiden bruges på engelsk betegnelsen CMC, Computer Mediated Communication, hvilket også kan implicere computere, der er forbundet i lokale netværk uden forbindelse til omverdenen. I megen debat sidestilles disse netværk med Internettet, og der er grund til at antage, at sådanne netværk vil kunne anvendes demokratisk på linie med dette.<sup>7</sup> Derfor vil de i det følgende falde ind under betegnelsen ”Internettet”. Hvad der derimod ikke er omfattet af vores afgrænsning, er de teknologier i form af kabel-tv, videolinks, konsoller og telefoner, der især i 70erne og 80erne blev anvendt til demokratiske forsøg. Vi skal sporadisk omtale sådanne teknologier, hvor de i debatten sammenlignes med Internettet, men altså ikke gøre dem til genstand for en selvstændig diskussion.

For at nå til en dybere forståelse af, hvorledes Internettet kan tænkes at påvirke demokratiet vil jeg i det følgende søge at etablere et overblik over Internettets udvikling og dets karakteristika.

I et indledende forsøg på at afdække Internettets metafysik vil det være naturligt kort at skelne mellem to aspekter af det, nemlig de enkelte computere og de netværk, der forbinder dem. Dernæst skal Internettets historie gennemgås, og her vil fokus være på den anarkistiske udvikling, det har gennemlevet, og på regeringernes begrænsede rolle heri. Herefter skal vi opregne Internettets aktuelle status her ved indgangen til det 21. århundrede, og til sidst skal vi rejse de spørgsmål, dette uundgåeligt stiller ud fra en demokratisk synsvinkel.

### 2.1. Drømmen om tænkende maskiner

Drømmen om tænkende maskiner er gammel. I 1600-tallet byggede både Pascal og Leibniz ”regnemaskiner”. De første ”rigtige” computere blev imidlertid udviklet under og i forlængelse af anden verdenskrig, hvor det var nødvendigt med maskiner, der kunne knække

---

<sup>6</sup> (Hill & Hughes, 1998: 16) og (Shapiro 1999a: 32).

<sup>7</sup> Selvom sådanne netværk formelt set ikke er en del af Internettet, har de stort set identisk funktionalitet med dette. Derfor vil næsten alle argumenter, der gælder for Internettet, også gælde sådanne netværk

fjendens koder. Med transistorens opfindelse i 1948 var vejen banet for computere, der ikke fyldte et helt hus!<sup>8</sup>

I 1950'erne og 1960'erne forblev computere dog store mainframe-maskiner, der primært blev brugt til forsknings- og administrationsopgaver. Den første større, civile opgave, der blev løst af en computer, var folketællingen i USA i 1950.<sup>9</sup>

Det store skridt fra mainframes til personlige computere og dermed teknologiens folkelige udbredelse var opfindelsen af mikrochippen i 1971. Fra at være uhyre kostbare og forbeholdt regeringer og forskningsnetværk blev computere langsomt, men sikkert hvermandseje. I løbet af 1970erne udvikledes den personlige computer, der er dominerende i dag, og samtidig begyndte den voldsomme forøgelse af computerens regnekraft, som stadig varer ved. En tommelfingerregel taler fortsat om en fordobling for hver 18 måneder. Samtidig opfandt man den software, der fik det hele til at køre. Et symbol på udviklingen var det nu mægtige Microsoft, der blev startet af de to skolekammerater Bill Gates og Paul Allen hjemme i deres forældres garage.<sup>10</sup> Det er karakteristisk, at megen af den moderne informationsteknologi er kommet "nedefra".

## 2.2. Historien om et netværk

Hvor computere behandler information, er det unikke i forbindelse med Internettet koblingen af flere computere i et netværk. Herved bliver den enkelte computers information tilgængelig for hele systemet

Tanken om netværk af information går i hvert fald tilbage til 1948, da Vannevar Bush udtænkte et system, der samlede alle verdens dokumenter under et, således at brugeren kunne skifte fra information til information, som det passede ham. Systemet tog udgangspunkt i den menneskelige hjerne og dennes brug af associationer. Senere blev en sådan teknik tildelt navnet hypertext.<sup>11</sup> Det var dog først med Internettets opkomst, at systemet blev muliggjort rent teknisk.

## 2.3. Historien om Internettet

Det er blevet fremhævet, at Internettet blev udviklet som det amerikanske forsvars svar på atomtruslen. Et atomangreb ville kunne lamme en af forsvarets centrale computere, og derved forhindre koordination af landets forsvar og en eventuel gengældelse. Med Sovjets opsendelse af Sputnik i 1957 var denne trussel blevet meget reel. Når russerne kunne sende en satellit i kredsløb om jorden, kunne de også ramme de amerikanske forsvarsanlæg.<sup>12</sup>

---

<sup>8</sup> (Norton, 1995: 113).

<sup>9</sup> (Castells 1996: 43).

<sup>10</sup> (Castells, 1996: 42-45).

<sup>11</sup> (Nørretranders, 1997: 75-76).

<sup>12</sup> (Nørretranders, 1997: 15-20).

En almindelig stemning af panik gik igennem den amerikanske befolkning. For første gang var der tale om, at en international krig ville kunne føres til amerikansk jord. Derfor dannede regeringen under Forsvarsministeriet ARPA (Advanced Research Projects Agency), en uafhængig forskningsenhed på tværs af de enkelte værn. Formålet var at indhente det teknologiske forspring, som man mente, Sovjetunionen dengang havde.

På ARPA var man optaget af at få udviklet et system, der tilpassede det amerikanske forsvars kommunikationssystemer til den nye tids militære realiteter: man måtte skabe et decentralt system, der ikke var afhængig af en enkelt kommandostation.

Idéen, man endte med at bruge, var udtænkt af Paul Baran. Den repræsenterede et opgør med traditionel telekommunikation, hvor al trafikken gik gennem en central. I stedet skulle etableres et netværk, hvor de enkelte punkter var forbundet med hinanden på kryds og tværs. Når der er mange flere forbindelser, end der er brug for, kan systemet sagtens fungere, selvom nogle af forbindelserne ødelægges.

Kommunikationsformen i dette såkaldt distribuerede netværk adskilte sig også på et andet punkt fra traditionel telekommunikation. Her tildeler centralen to abonnenter en linie hvor de, og kun de, kommunikerer. I stedet opdelttes kommunikationen i "pakker", der blev sendt ud i systemet forsynet med en endestation. Flere identiske pakker blev sendt af sted samtidig, og man var derfor sikker på, at mindst én af hver altid ville nå frem til målet, hvor de så blev samlet og meddelelsen genskabt i sin oprindelige form. Hele processen foregik digitalt, hvorved der ikke gik information tabt undervejs. Modtageren kunne ikke engang se, at en meddelelse havde været opdelt. Der var heller ikke brug for nogen central instans til at koordinere netværket, og funktionsdygtigheden var uafhængig af den enkelte del.<sup>13</sup> Med denne ide havde Baran lavet det teoretiske forarbejde til det, der senere blev til Internettet.

Idéen udviklede sig. Forskningens logik havde efterhånden fortrængt de oprindelige militære behov. I løbet af 60'erne arbejdede man hos ARPA videre med de praktiske og tekniske udførelser af Barans ide, og i 1969 var man klar til at koble fire universiteter sammen: University of California i hhv. Los Angeles og Santa Barbara, Stanford og Utah.<sup>14</sup> Internettet var født under navnet ARPANET, og man har derfor i 1999 fejret dets 30-års jubilæum.

Selvom flere universiteter og institutioner hurtigt kom på, var der i forskningsverdenen en vis modvilje mod at bruge de store, dyre supercomputere på det, der dengang blev regnet for et delvist overflødig eksperiment. Løsningen var at lade mindre computere rundt omkring på universiteterne køre netværket, og det hjalp noget på velvilligheden. Fra 1969 til 1974 steg antallet af opkoblede værter fra de første fire til 23, og samtidig kom de to første udenlandske institutioner på i henholdsvis England og Norge.<sup>15</sup>

For at også computere uden for det egentlige ARPANET kunne tale sammen, udvikledes i 1974 TCP/IP-protokollen for kommunikation på Nettet, som stadig anvendes.

---

<sup>13</sup> (Kristula, 1997) og (Nørretranders, 1997: 27-33).

<sup>14</sup> (Zakon, 1999) og (Kristula, 1997).

<sup>15</sup> (Zakon, 1999).

Samtidig optrådte betegnelsen "Internettet" for første gang.<sup>16</sup> I 1976 blev europæiske og amerikanske netværk forbundet via satellit. Det var vel at mærke kommercielle og ikke statsejede satellitter, der blev anvendt.<sup>17</sup> Dette understreger regeringernes begrænsede rolle, da først Internettet begyndte at udvikle sig.

En anden uventet konsekvens var den stigende brug af e-mails. Det første e-mail-program blev udviklet i 1972, og allerede i 1973 fandt ARPA ud af, at 75% af al trafik på nettet bestod af e-mails.<sup>18</sup> Det var nemt, hurtigt og billigere end telefonen, og samtidig brød e-mailen med kravet om den samtidige tilstedeværelse af afsender og modtager.

I 1984 lanceres domænenavssystemet. Med TCP/IP havde hver computer på netværket fået tildelt et unikt nummer på en række cifre, der gjorde, at den kunne identificeres på netværket. På University of Wisconsin udvikledes et system, hvor et navn korresponderede til et givet IP-nummer. Man behøvede nu ikke længere huske et langt nummer for at kunne kommunikere med en bestemt computer.

Op gennem 80'erne var Internettet dog stadig helt overvejende forbeholdt forskere og militæret, om end den militære del af nettet i 1983 blev udskilt i MILNET.<sup>19</sup> Internettets store folkelige gennembrud kom med skabelsen af HTML og World Wide Web. Udviklingen startede på det internationale atomforskningscenter CERN i Schweiz, hvor Tim Berners-Lee reagerede på behovet for at kunne finde rundt i alle de informationer, der lå på computere og netværk rundt omkring i verden. Han brugte Vannevar Bush's ide om hypertext og udviklede en protokol og et sprog, HTML, således at man blot ved et klik kan skifte fra et givet dokument til et andet. Ingen central instans kan kontrollere, om henvisningen er rigtig. Heri ligger den indbyggede usikkerhed ved at navigere på nettet.<sup>20</sup>

I 1993 kom den første browser, et særligt program, der giver informationerne hentet på Internettet en grafisk repræsentation på en computerskærm.<sup>21</sup> Snart fortrængte denne World Wide Web-teknologi andre måder at omgås Internettet på. Det nye medium var for alvor gjort brugervenligt, og snart begyndte den eksplosion af anvendelsesformer, vi ser i dag.

## 2.4. Regeringers begrænsede rolle i udviklingen af Internettet

Regeringernes rolle i udviklingen af Internettet har været paradoksalt. Det startede med ARPA, en regeringsstøttet forskningsenhed, men skabelsen af Internettet var delvist uden for den amerikanske regerings kontrol. Udviklingen foregik i endog særdeles frie forskermiljøer,

---

<sup>16</sup> (Kristula, 1997).

<sup>17</sup> (Kristula, 1997).

<sup>18</sup> (Zakon, 1999).

<sup>19</sup> (Zakon, 1999).

<sup>20</sup> (Nørretranders, 1997: 79-80).

<sup>21</sup> Det skal understreges, at World Wide Web ikke er en ny fysisk afdeling af Internettet men en ny måde at finde rundt i det på.

om end en stor del af udstyret og de “backbones”, der udgjorde nerven i hele nettet, var stillet til rådighed for offentlige midler.

Derfor havde regeringsorganer sammen med en lille eksklusiv forskergruppe fra starten en formel kontrol over nettet. Dette forhold blev ændret i 1979, da Internet Configuration Control Board, ICCB (senere IAB, Internet Activities Board) blev dannet. Hermed fik en større del af forskermiljøet samt teleoperatører, der også ejede en del af kablerne, adgang til beslutningsprocessen om nettets videre fysiske udvikling.<sup>22</sup> Den indholdsmæssige side var for længst overtaget af brugerne.

I 1990 kom den første kommercielle internetudbyder, og året efter ophævedes forbuddet mod kommerciel brug af internet. Dermed var endnu et skridt til nettets udbredelse og decentralisering taget. Samtidig voksede nettet med en sådan hast, at de ansvarlige myndigheder skønnede, at det i løbet af få år kunne gøres selvfinansierende gennem brugerbidrag. I 1992 blev IAB lagt ind under det nye Internet Society, der siden har haft ansvaret for opretholdelse og udvikling af standarder for, hvordan kommunikationen på Internettet rent teknisk foregår. Internet Network Information Center står for tildeling og salg af domænenavne, mens trafikken på nettet foregår gennem de tilkoblede institutioner, organisationer og private internetudbydere, der samtidig bidrager til at finansiere gildet. Nettet af i dag er en sammensat størrelse.<sup>23</sup>

Tilkoblingen af de mange decentrale netværk, fremkomsten af kommercielle internetudbydere, således at enhver kan få sin egen hjemmeside, samt virksomheders indtog på nettet betyder tilsammen, at ingen central instans i dag kan kontrollere, hvad der ligger på nettet. Mængden af information er uendelig meget for stor. Deri består både muligheder og svære udfordringer. Mulighederne for kommunikation og oplysning og dermed menneskers frigørelse er enorme. Udfordringerne består blandt andet i, at de samme ulovligheder, der kan begås i den virkelige verden, også finder vej til Internettet, hvor det er langt sværere for regeringer at censurere illegalt materiale eller brud på copyright-lovgivningen.

Dette har ført til initiativer fra diverse regeringer for at genvinde kontrollen over Internettet. Der har været omfattende forsøg på at censurere eller begrænse ytringsfriheden på nettet. Oplagt kommer mange forsøg fra regeringer i diktaturer, der føler deres magt truet af den frie adgang til alverdens information. Også den amerikanske og danske regering har dog været aktive, såvel som EU-kommissionen. Censurforsøgene har i den vestlige verden overvejende været rettet mod obsceniteter som børneporno, bombefremstilling og opfordring til vold, men især i USA har der også været forsøg på at begrænse såkaldt “anstødeligt sprog”. Disse initiativer er blevet mødt med omfattende kritik og forskellige aktioner på nettet. Her er “Free Speech Online” kampagnen, hvor folk over hele verden lagde et logo med en blå sløjfe på deres hjemmeside i protest mod censur, nok den mest kendte og udbredte.

---

<sup>22</sup> (Kahn, 1999).

<sup>23</sup> (Zakon, 1999).

## 2.5. Internettets status i dag

Internettet falder i dag ud fra en brugers synspunkt i tre dele: For det første e-mail-systemet, for det andet Usenet, hvor brugerne kan læse og sende meddelelser og diskutere et hvilket som helst emne i de mere end 60000 nyhedsgrupper, og for det tredje de mange millioner hjemmesider, der er tilgængelige gennem browsere baseret på World Wide Web-teknologien.

Internettet er imidlertid ikke en statisk størrelse. Det udvikler sig konstant med en hastighed, der til tider overgår den menneskelige fatteevne. På den enkelte hjemmeside er det i dag ikke blot muligt at hente information. Mange sider er interaktive og muliggør umiddelbar dialog i form af "chat" eller tilbyder personligt tilpassede informationer og tjenester. Dertil kommer, at flere og flere teknologier, bl.a. TV, er på vej til at blive integreret i dette globale kommunikationsnetværk. Ifølge de seneste tendenser vil fremtiden for en stor dels vedkommende ligge i mobil adgang til Internettet, dvs. at enhver kan få adgang til nettet gennem en mobiltelefon eller en lille håndholdt computer.

Det er særdeles problematisk at måle antallet af faktiske brugere på Internettet, da et brugernavn kan dække over flere brugere, ligesom en bruger kan have flere navne.<sup>24</sup> Det ansete irske analyseinstitut NUA har ved at sammenligne tal fra forskellige undersøgelser konkluderet, at der på verdensplan er 359,8 millioner med adgang til Internettet. I mange vestlige lande har over halvdelen af befolkningen adgang,<sup>25</sup> og i Danmark er tallet helt oppe på 60%.<sup>26</sup>

Den hastighed, hvormed antallet af internetbrugere i den vestlige verden vokser, indikerer, at så godt som alle brugere, der er interesserede, kan være koblet på Internettet i løbet af få år. Det store spørgsmål er, om mindre udviklede lande, først og fremmest i den tredje verden, vil følge med denne udvikling. Dette er naturligvis afgørende, idet adgang er selve forudsætningen for, at borgere overalt på kloden kan få del i de oplysninger og muligheder, dette nye medium giver.

## 2.6. Internettets demokratiske potentiale

Internettet blev til som resultatet af et regeringsprojekt, men det har fra starten udviklet sig uden nogen bevidst, samlet intention fra en statsmagt eller andre aktører. Mange af de væsentligste udviklinger, f.eks. brugen af e-mails, er sket spontant og utilsigtet. Udviklingen har været præget af anarki, og Internettets størrelse og decentrale karakter gør det umuligt at kontrollere bare en brøkdel af det.

---

<sup>24</sup> (Nørretranders, 1997: 89-102).

<sup>25</sup> Ifølge et estimat foretaget af det irske analyseinstitut NUA på baggrund af flere forskellige undersøgelser. Se [http://www.nua.ie/surveys/how\\_many\\_online/index.html](http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/index.html). Linket er sidst tjekket 5. september 2000.

<sup>26</sup> Tallet stammer fra en undersøgelse foretaget af PLS Rambøll i foråret 2000. Det er her fundet på siden [http://www.europamedia.com/content1/Denmark/11\\_Jul\\_2000.shtml](http://www.europamedia.com/content1/Denmark/11_Jul_2000.shtml). Linket er sidst tjekket 5. september 2000.

På denne baggrund er Internettet blevet tilskrevet et enormt demokratisk potentiale. Drømmen om, at den frie kommunikation vil nedbryde gamle diktaturer og udvikle deltagelsesformerne i eksisterende demokratier er nærliggende, når man betragter Internettets natur.

Formentlig vil ingen centralregering på lang sigt være i stand til at kontrollere informationsstrømmen ind i et land, selv om der gøres heftige forsøg i Mellemøsten og Asien. Den enkelte bruger kan forholdsvis simpelt skaffe sig information om hvad som helst og kommunikere og handle overalt i verden. Traditionelle nationalstatslige grænser nedbrydes, og også demokratiske regeringer sættes under pres.

I det følgende skal vi belyse Internettets konsekvenser for de vestlige demokratier internt. Vi vil på baggrund af Internettets særlige karakteristika opstille fire hypoteser om, hvilke positive konsekvenser Internettets udbredelse kan få for demokratiet.

For det første har Internettet som medium potentialet til at blive en helt ny offentlig sfære, der i bedste fald kan føre til etablering af den borgerlige offentlighed, der har været et ideal hos bl.a. Jürgen Habermas.<sup>27</sup>

For det andet er Internettet anarkistisk, og den anonymitet, der ofte hersker, kan betyde, at eksisterende samfundsstrukturer og magtforhold nedbrydes. Dette skulle blandt andet give borgerne øget mulighed for en reel kontrol af den politiske dagsorden.

For det tredje peges der på, at Internettet er en udtømmelig kilde til borgernes information og uddannelse, hvorved de bliver bedre rustet til demokratisk deltagelse. Det hævdes, at nettet herved kan blive det demokratiske medium, TV og radio aldrig for alvor blev.<sup>28</sup>

For det fjerde åbner Internettet principielt helt nye muligheder for demokratisk deltagelse, herunder får borgerne mulighed for at organisere sig på nye måder.

I kapitel 4 vil disse påstande blive gjort til genstand for en grundig diskussion. Først skal vi dog i kapitel 3 belyse, hvorledes spørgsmålene om offentlighed, barrierer og magt, forudsætninger og borgerens deltagelse har været diskuteret inden for tre demokratimodeller.

---

<sup>27</sup>(Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 3 og 8).

<sup>28</sup> Om TV og radios manglende opfyldelse af demokratiske forventninger se bl.a. (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 5).

## Kapitel 3 – Tre modeller for demokrati

Demokratiet som styreform er siden 2. verdenskrig blevet udbredt til et hidtil uset antal lande, ikke mindst ved vestlige landes mellemkomst. Samtidig er demokratiet inden for disse lande i stigende grad blevet genstand for kritik. Dahl identificerer tre former for kritikere: de, der grundlæggende er imod demokratiet som styreform, de, der i princippet er for demokratiet, men blot mener, det forhåndsværende er uigennemførligt i praksis, og de, der støtter det aktuelle demokrati, men blot kritiserer dets funktionalitet på vigtige områder.<sup>29</sup>

De to første grupper kan med deres kritik yde interessante bidrag til forståelsen af demokratiet, men i et samfund, hvor demokratiet nyder næsten enstemmig opbakning, er det især den tredje gruppe af kritikere, der er interessant. Inden for denne gruppe finder vi langt hovedparten af dem, der siden 2. verdenskrig har præget demokratidebatten.

I anden politologisk teori har det været almindeligt at beskæftige sig med det samlede politiske system, som f.eks. David Easton gjorde det. Man betragter borgerne, indflydelseskanalerne til det politiske system, det politiske system i sig selv, og det feedback, der kommer tilbage til borgerne. I hovedparten af demokratidebatten har fokus været mere snævert: koblingen mellem borgerne og det politiske system. Demokrati betyder folkestyre, og derfor må man naturligt spørge, i hvilket omfang borgerne reelt øver indflydelse på og kontrol med regeringsmagten.

Et gennemgående kritikpunkt i debatten har været, at borgernes inddragelse og deltagelse i det politiske liv langt fra lever op til demokratiske idealer. Kritikken har verseret i alle vestlige lande og har fokuseret på fænomener som lav valgdeltagelse, faldende grad af partimedlemskab og undersøgelser blandt borgerne, der afslører omfattende mistillid til politikerne. I takt med denne udvikling og den generelle individualisering, der har været en af det moderne vestlige samfunds konsekvenser, er nye og hidtil ukendte deltagelsesformer såsom græsrodsaktioner vokset frem, hvilket har betydet nye udfordringer for det etablerede politiske system.<sup>30</sup>

Valg og andre formelle demokratiske institutioner er blevet betegnet som illusioner, der skjuler demokratiets virkelige tilstand, og Alvin Toffler har benævnt disse ”beroligelsesritualer” til ære for befolkningen.<sup>31</sup>

Med den demokratiteoretiske synsvinkel, der skal anlægges her, udelukkes andre dele af det politiske system fra gennemgangen. De politiske institutioner i sig selv samt den resulterende politik og implementeringen af denne har været diskuteret livligt, også i relation til informationsteknologiens udbredelse. Sådanne analyser er imidlertid overvejende foregået i effektivitetstermer. Demokratidebatten foregår for mig at se i legitimitetstermer: lever demokratiet op til sit navn, hvorfor eventuelt ikke, og hvilke forhold er i givet fald skyld heri?

---

<sup>29</sup> (Dahl 1989): 2.

<sup>30</sup> Disse fænomener er rigt omtalt i litteraturen og er blevet benævnt deltagelseskrisen og legitimitetskrisen. Her kan blot henvises til (Barber, 1984: xvii), (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 3) og (Shapiro, 1999a: 21-22).

<sup>31</sup> (Toffler, 1981: 416).

I megen af demokratidebatten og i særdeleshed i debatten om Internettets betydning for demokratiet har begrebet ”demokrati” ofte været uklart defineret. I den følgende gennemgang vil vi derfor operere med tre modeller, der tjener til at illustrere forskellige grader af demokrati:

- 1) En “elitistisk model”, der ser borgerne som passive og reelt uden den store indflydelse, idet forskellige eliter som statsapparatet, storindustrien og organisationerne reelt har magten. Denne model må karakteriseres som deskriptiv<sup>32</sup> og vil her blive behandlet som eksponent for kritikken af det moderne demokratis legitimitet og funktionsmåde.<sup>33</sup>
- 2) En pluralistisk model som forfægtet af blandt andet Robert A. Dahl, hvor hovedfokus i starten var på procedurale aspekter som borgernes formelt lige rettigheder og muligheder for indflydelse og interessevaretagelse. Senere har den såkaldte neopluralisme dog også inddraget spørgsmål om borgernes forudsætninger og derved reelle muligheder for deltagelse. For pluralisterne bliver politikken til som et resultat af kompromisser mellem forskellige interesser. Modellen tager et normativt udgangspunkt, om end den klassiske pluralisme ofte er blevet hævdet at repræsentere en dækkende beskrivelse af det aktuelle demokrati i vestlige lande.
- 3) En deliberativ model, hvor borgerne tager aktivt del i deliberative processer og derved opnår oplysning og demokratisk engagement. Politikken bliver først til i selve den demokratiske proces, hvorfra forudgivne magt- og interessekonflikter ideelt set er elimineret. Modellen forbindes først og fremmest med Jürgen Habermas og er klart normativ.

	Elitismen (kritik af det aktuelle demokrati)	(Neo)pluralismen -proceduralt demokrati	Deliberativt demokrati
Deskriptiv	x	(x)	
Normativ		x	x

*Figur 2: Tre forskellige demokratimodeller og deres henholdsvis deskriptive og normative karakter:*

<sup>32</sup> Elitismen startede faktisk som en delvist normativ model, der indebar demokratiets afskaffelse. Den tidlige elitisme i starten af det 20. århundrede opstod som en kritik af egalitarisme og demokrati. Pareto og Mosca så demokratiet som en illusion, idet ressourcer og egenskaber er fordelt ulige, og den politisk magt derfor altid vil blive udøvet af en elite. Eftersom sådanne teoretiske bidrag skal ses som et alternativ til demokratiteori vil de ikke blive berørt yderligere her. Vi vil i stedet koncentrere os om den deskriptive del af elitismen, den såkaldt neoelitistiske tradition, idet det er fra denne kant, en stor del af den moderne demokratidebat udspringer. Se f.eks. (Heywood, 1997: 77).

<sup>33</sup> Det er altså elitismen som samfundsdiagnostik, vi her har fat i, og modellen forbliver derfor her rent deskriptiv. Moderne elitisters normative bud på en løsning, vil typisk omfatte elementer af de to normative modeller, vi også her beskæftiger os med.

Når netop den pluralistiske og den deliberative model er inddraget som alternativer til det skrantende demokrati, elitisterne opregner, skyldes det, at de begge tager udgangspunkt i borgerne og deres deltagelse.

Selv om den pluralistiske tradition er uhyre udbredt, er der efterhånden enighed om, at den klassiske pluralisme fremstår som en utilstrækkelig model for reelt demokrati, hvorfor elementer af den neopluralistiske videreudvikling er inddraget, ikke mindst hvad angår borgernes reelle forudsætninger og deltagelse.

For den deliberative models vedkommende tages udgangspunktet her i Jürgen Habermas' klassiske fremstilling i "Borgerlig Offentlighed" fra 1962. Selv om Habermas siden har modificeret sine tanker, bl.a. i "Faktizität und Geltung" fra 1992, er det stadig "Borgerlig offentlighed", der er en af hjørnestenene for det deliberative demokratis advokater. Dens ideer om en ny og mere demokratisk offentlig sfære har således dannet idealet for mange indlæg i debatten om Internettets betydning for demokratiet.

I det følgende skal de tre demokratimodeller præsenteres mere indgående. Vi skal belyse modellernes opfattelse af hver af de fire aspekter af demokratiet, vi opregnede i kapitel 2:

- 1) Hvordan er koblingen mellem borgere og politisk system, dvs. *den politiske offentlighed*.
- 2) Hvilke *barrierer i form af magt* støder borgerne på i adgangen til det politiske system.
- 3) Hvilke *forudsætninger* må være til stede, for at borgerne kan deltage i det politiske liv.
- 4) Hvorledes er karakteren af denne *deltagelse*.

Det er en pointe, at denne rækkefølge i fremstillingen udover at være en logisk gennemgang fra "oven og ned i systemet" også afspejler faldende abstraktionsniveauer: den politiske offentlighed er en næsten metafysisk uhåndterbar størrelse, mens borgernes deltagelse kan diskuteres ved meget konkrete eksempler, også i forhold til Internettet.

For hvert aspekt ved demokratiet præsenteres elitisternes kritik af det aktuelle demokratis tilstand på området, hvorefter det pluralistiske og det deliberative alternativ skitseres.

Tre modeller for demokrati	Elitismen (kritisk)	(Neo)pluralismen proceduralt demokrati	Deliberativt demokrati
Den politiske offentligheds karakter			
Barrierer mellem borgerne og systemet?			
Borgernes forudsætninger for deltagelse?			
Karakteren af borgernes deltagelse?			

Figur 3: skitse over fremgangsmåden i den demokratiteoretiske fremstilling

Det skal endnu engang slås fast, at denne fremstilling har en eksplicit kritisk tilgang til problemfeltet: elitismen ses som identifikation af demokratiske problemer, mens (neo)pluralisme og den deliberative model behandles som mulige løsningsmodeller. Det gennemgående tema er at søge at afdække, hvor langt til ”højre” i skemaet, Internettets udvikling kan bidrage til at ”flytte” demokratiet, jvf. figur 1.<sup>34</sup>

### 3.1. Begrebet offentlighed

Selv om der blandt stort set alle demokratiteoretikere er omfattende tilslutning til det demokratiske ideal, hører enigheden op, når spørgsmålet kommer til offentlighedens karakter og funktion. I en meget bred definition udgør offentligheden koblingen mellem borgerne og myndighederne, hvor politiske præferencer kommunikerer ”opad” i systemet.

Hvorvidt offentlighedens sted hovedsageligt er medier, arbejdspladser eller måske endog klasseværelset, hvor kommende generationer formes, står hen som et åbent spørgsmål, om end førstnævnte som regel tilskrives en central rolle. Om der kan sættes lighedstegn mellem politisk offentlighed og den offentlige mening er et kontroversielt spørgsmål i dag, hvor det diskuteres, hvorvidt politikere skal følge den offentlige mening eller deres egen overbevisning i den førte politik.<sup>35</sup>

<sup>34</sup> Det er naturligvis simplificeret at se skemaet som et kontinuum. Imidlertid er en sådan fremgangsmåde for mig at se anvendelig til at etablere et logisk overblik, man kan holde sig for øje i den følgende fremstilling.

<sup>35</sup>(Loftager, 1994: 151-52).

Vi kan desværre ikke gå i dybden med yderligere definatoriske overvejelser, men skal i stedet belyse de tre demokratimodellers bud på offentlighedens karakter.

### 3.1.1. Elitismens kritik af offentlighedens forsvinden

Den grundlæggende påstand inden for den elitistiske kritik er, at små udvalgte eliter styrer samfundet på bekostning af den almindelige borger, der på trods af formelle demokratiske spilleregler i stigende grad mister indflydelse. Den politiske offentlighed, der skulle formidle kontakten mellem borgere og politikere er fortrængt eller ikke-eksisterende, og alle væsentlige beslutninger træffes uden den brede befolknings kendskab eller indflydelse.

Et væsentligt bidrag inden for denne kritik kom fra C. Wright Mills, der i *The Power Elite* fra 1956 beskrev, hvorledes det amerikanske samfund er ledet af en lille klike bestående af storindustrien, militæret og regeringen i forening. De træffer de væsentligste beslutninger, og borgernes interesser og meninger absorberes i et skindemokrati på regionalt og nationalt niveau.<sup>36</sup>

Sådanne beskrivelser gør sig også gældende inden for en teoriretning, der må henregnes til den elitistiske tradition, nemlig korporatismen. Her hævdes det, at store og økonomisk tunge grupper i praksis får privilegeret adgang til det politiske system. De inddrages direkte i politiske høringsprocesser og får måske endda implementeringskapacitet tildelt. Til gengæld for denne position må de ofte underlægge sig en vis styring fra myndighedernes side.<sup>37</sup> De deltager i lukkede og ofte utilgængelige kredsløb sammen med de politiske myndigheder, hvortil andre grupper hverken får adgang eller indsigt. Fænomenet blev først beskrevet af Robert Michels, der kaldte det ”oligarkiets jernlov”. Selv om det er oplagt, at sådanne mekanismer forekommer illegitime set ud fra et normativt demokratisk synspunkt, er systemet ofte betragtet som det mest effektive for interessevaretagelse og beslutningsprocesser.<sup>38</sup>

De fleste bidrag inden for den nyere elitistiske tradition koncentrerer sig dog ikke om den manglende offentlighed i sig selv men om med hvilke mekanismer, magteliterne forhindrer borgernes adgang til det politiske system. Det vender vi tilbage til i afsnit 3.2.1.

### 3.1.2. Pluralismen

Den pluralistiske model repræsenterer en omfattende tradition i demokratisk tænkning.<sup>39</sup> Dens rødder kan spores tilbage til Locke, Montesquieu og udarbejdelsen af den amerikanske forfatning. En grundtanke var, at ingen enkelt gruppering måtte dominere den politiske proces. Løsningen var magtdeling, som skulle sikres gennem et system af ”checks and

---

<sup>36</sup> (Wright Mills, 1956: 296-97).

<sup>37</sup> (Marshall, 1994: 94).

<sup>38</sup> (Bogdanor, 1993).

<sup>39</sup> I en mere snæver forstand anvendes den også som model indenfor beslutningsprocessteori.

balances” i stil med det, der i dag gennemsyrrer den amerikanske forfatning. Herved sikredes de formelle forudsætninger for, at et stort antal grupper og interesser kunne få indflydelse på lovgivningen.<sup>40</sup>

En væsentlig person i pluralismen er Robert A. Dahl, der tidligt i sit forfatterskab undersøgte magtforholdene og de politiske beslutninger i New Haven, USA, over en periode på 20 år. Undersøgelsen var blandt andet ment som et modsvar til den elitistiske skoles hævde af, at den politiske magt reelt var begrænset til en lille elite.<sup>41</sup>

I den pluralistiske model er det centrale element borgernes formelt lige muligheder for at gøre deres indflydelse gældende i det politiske system. Den politiske offentlighed udgøres af en mangfoldighed af konkurrerende interessegrupper og politiske partier, der har fri og lige adgang til indflydelse på den politiske beslutningsproces, således at ingen er privilegerede frem for andre. Tanken er, at borgernes interesser derved kanaliseres til de politiske myndigheder.<sup>42</sup>

Selvom det ikke udelukkes, at borgerne principielt kan opnå indflydelse enkeltvis, er deres interesser varetagede i praksis forudsat, at de viser engagement i interessegrupper eller partier. Herved er gruppepolitik, dvs. interessegrupperes udtalte indflydelse på det politiske system, ikke blot gjort legitim. Den er ligefrem forudsætning for et velfungerende demokrati.

I bogen *Who Governs* fra 1961 undersøgte Robert A. Dahl, om et sådant ideal for den demokratiske proces var opfyldt i New Haven. Han hævdede, at dette var tilfældet, idet ingen enkelt elite her havde været i stand til at dominere den politiske proces, sådan som elitisterne påstod det. Der havde været tilgængelighed til det politiske system for interesserede borgere, og divergerende interesser syntes varetaget på tilfredsstillende vis. Dahl indrømmede dog, at demokratiet i New Haven havde sine svagheder: kun særligt interesserede borgere søgte indflydelse på det politiske system, og økonomiske uligheder og uddannelsesmæssig baggrund spillede naturligvis ind på magtfordelingen.<sup>43</sup>

Disse forhold bliver mere problematiske for den senere Dahl og de såkaldte neopluralister, der betoner borgernes forudsætninger og derved reelle mulighed for politisk deltagelse.

### **3.1.3. Habermas om borgerlig offentlighed**

Jürgen Habermas tilhører den kritisk-teoretiske tradition, der udsprang af den såkaldte Frankfurterskole. Et af flere gennemgående punkter i hans forfatterskab har været en analyse af de legitimitetsproblemer, som gør sig gældende i moderne demokratier. I hans demokratiske ideal er etableringen af en herredømmefri dialog det centrale omdrejningspunkt.

---

<sup>40</sup> (Heywood 1997: 76).

<sup>41</sup> (Dahl, 1973: 5-6).

<sup>42</sup> (Heywood, 1997: 255-56).

<sup>43</sup> (Dahl 1973: 305-10 og 311-14). Dahl går senere i forfatterskabet i dybden med disse problemer og modificerer i den forbindelse væsentligt sit syn på demokratiets aktuelle tilstand i den såkaldte neopluralisme, som vi skal berøre senere.

I *Borgerlig Offentlighed* fra 1962 tager Habermas udgangspunkt i en ganske bestemt historisk tilstand, den borgerlige offentlighed, hvis grundprincipper han gør til ideal for et moderne demokrati. For Habermas skal opkomsten af den borgerlig offentlighed ses i tæt samspil med afviklingen af feudalsamfundet og den økonomiske udvikling i 1600- og 1700-tallet.<sup>44</sup> Med det gamle samfunds sammenbrud udskilte privatsfæren, herunder det private erhvervsliv, sig på den ene side, og de offentlige myndigheder selvstændiggjorde sig som staten på den anden side.<sup>45</sup> Hermed var vejen banet for den opdeling af det private og det offentlige, der har præget politisk tænkning indtil i dag.

Den borgerlige offentligheds første fysiske sted var ifølge Habermas det 18. århundredes kaffehuse i London. Senere udbredte fænomenet sig til andre områder, hvor dannede borgere mødtes. Tendensen fortsatte i udlandet, blandt andet i franske saloner og tyske selskaber, men i de to sidstnævnte lande hæmmedes udviklingen af en langt mere repressiv statsmagt, end det var tilfældet i England.<sup>46</sup> I starten koncentrerede kaffehusenes aktiviteter sig om fremførelse og bedømmelse af litteratur, musik og teater, men snart kom borgerskabets stigende økonomiske interesse i statens politik også til at spille en rolle i diskussionerne.<sup>47</sup>

Efterhånden som staten udvidede sin lovgivning og aktivitet kraftigt, spredtes også borgerskabets interesser til alle aspekter af statens virksomhed. Borgerne reflekterede i stigende grad over deres egen rolle i forhold til staten: publikum fik sig selv som tema.<sup>48</sup>

For Habermas kilede den borgerlige offentlighed sig ind som en ny sfære mellem den private sfære og staten. Den forblev dog grundlæggende en del af den private sfære<sup>49</sup>, idet der var tale om borgere, der frivilligt forsamlede sig uden statens indblanding.

Habermas normative model for demokrati er baseret på en reetablering af den borgerlige offentlighed, som skal sikre sammenhængen mellem lov og offentlig mening. En sådan borgerlig offentlighed fungerer som et middel for borgerne til i fællesskab at påvirke den politiske beslutningsproces og tjener samtidig til at værne borgerne mod statens indblanding i det private.

Det grundlæggende princip i den borgerlige offentlighed, klassisk som ny, er fornuften. Dialogen borgerne imellem, det bedre argument og den heraf følgende rationelle overbevisning bliver de centrale elementer. Denne deliberative proces danner udgangspunktet for statens virksomhed. Ny lovgivning bør kunne begrundes i fornuft og rationalitet. Herved bliver lovgivningsmagten ikke baseret på magt i klassisk forstand men på en rationel

---

<sup>44</sup> Den materialistiske dimension af Habermas offentlighedsbegreb vil i det følgende være nedtonet, da det ikke forekommer umiddelbart relevant for nærværende formål. Fuld retfærdighed må som ofte vige for stringens!

<sup>45</sup> (Holmström, 1997: 26-27).

<sup>46</sup> (Habermas, 1975: 32).

<sup>47</sup> (Outhwaithe, 1997: 14).

<sup>48</sup> (Habermas, 1975: 40-41).

<sup>49</sup> (Habermas, 1975: 131).

overenskomst mellem borgerne.<sup>50</sup> Hvad borgerne i fælles, fordomsfri diskussion når frem til er fornuften. Offentlighedens fornemste rolle er den kritiske sandhedssøgende.

Når lovenes grundlag således ikke længere er magten, men sandheden, er den borgerlige offentligheds ultimative mål ikke indførelse af en ny slags herredømme til afløsning af det gamle, men derimod afskaffelse af magt og herredømme som sådan.<sup>51</sup>

### 3.1.4. Sammenfatning af offentlighedsbegrebet

Vi har illustreret de tre demokratimodellers opfattelse af den politiske offentlighed. Habermas' ideal er en tilbagevenden til en borgerlig offentlighed, hvor borgerne gennem rationel debat når frem til den højere fornuft, der skal styre statens virksomhed. Dette er ikke stedet at gå ind i en diskussion af, hvorvidt en tilstand som den borgerlige offentlighed har været så ideel, som man umiddelbart kunne få indtryk af. For Habermas tjener den snarere som en idealtipe til brug i et større ærinde.

I den pluralistiske model er borgernes indflydelse langt mere indirekte. Dahl tager konsekvensen af den udbredte opfattelse, at de moderne samfunds størrelse umuliggør en politisk offentlighed i traditionel forstand. I stedet skal offentligheden udgøre det forum, hvor interesser repræsenteres ligeligt på den politiske dagsorden. For Dahl rummer den politiske offentlighed konkurrerende grupper, som på denne ene side kæmper om borgernes tilslutning, på den anden side om adgang til den politiske beslutningsproces. Stadig er den politiske offentlighed dog principielt åben, og staten opfattes som neutral i processen. Derudover giver den elektorale kanal borgerne lige og gode muligheder for indflydelse.

Elitisterne hævder heroverfor, at staten i praksis begunstiger bestemte grupper, og at den egentlige politiske proces foregår i lukkede kredsløb bestående af udvalgte eliter. Resultatet bliver, at den politiske offentlighed afkobles den centrale politiske proces eller forsvinder helt, og borgernes mulighed for indflydelse mindskes kraftigt. Den elektorale kanal fungerer i denne tilstand blot som en legitimitetsskabende foranstaltning uden reel betydning.

Forskellen i opfattelsen af den politiske offentligheds karakter illustreres endnu skarpere ved at belyse interessebegrebet. For Habermas er særinteresser ideelt set forment adgang til den borgerlige offentlighed. For pluralister og elitister er interesserne eksogene, givne forud for den politiske proces. For Habermas er det principielt muligt at nå frem til en konsensus om almeninteressen, hvorimod pluralister og elitister forfægter, at konflikter er uundgåelige i den politiske proces.<sup>52</sup>

Hvad dette får af konsekvenser for borgernes adgang og forudsætninger i forhold til politisk deltagelse, vender vi os til i de kommende afsnit.

---

<sup>50</sup> (Holmström, 1997: 26).

<sup>51</sup> (Loftager, 1994: 154).

<sup>52</sup> (Loftager, 1994) kalder med et habermasiansk udgangspunkt denne fokus på eksogene interesser for en reduktionistisk tendens, der overser betydningen af den politiske proces. En Deborah Stone vil tilslutte sig dette synspunkt. Se f.eks. (Stone, 1997: 9-10).

## 3.2. Barrierer og magt

I det følgende skal det diskuteres, hvordan de forskellige demokratimodeller opfatter borgernes adgang til den demokratiske proces. Diskussionen vil tage udgangspunkt i et magtperspektiv.<sup>53</sup> Her følger jeg meget af den moderne demokratidebat, hvor netop magtudøvelse på forskellige niveauer er blevet opfattet som en hindring for borgernes frie adgang til den politiske offentlighed og det politiske system i det hele taget. Vi vil derfor først berøre den elitistiske kritik af den magtudøvelse, der foregår under overfladen i det tilsyneladende velfungerende demokrati.<sup>54</sup>

Der kan ikke herske tvivl om, at magt er centralt i forståelsen af politik og demokrati. Magt er imidlertid langt fra noget entydigt begreb, men hvad William Connolly har betegnet som et "essentially contested concept".<sup>55</sup> Definitionen af magt afhænger i høj grad af, hvem der definerer det og med hvilket formål. Vi skal ikke gå ind i dybere etymologiske eller videnskabsteoretiske diskussioner af fænomenet magt.

Centralt for at opridsse sammenhængen i denne fremstilling er dog en klassisk sondring mellem aktuel og potentiel magt. I dette afsnit opererer vi med såkaldt aktuelle former, det vil sige, at der rent faktisk udøves magt. De mere potentielle magtformer omhandler en aktørs kapacitet til at udøve magt, som igen skyldes forskellige økonomiske og sociale forhold. Som sådan vil jeg vælge at opfatte disse som et spørgsmål om forudsætninger, og de vil derfor blive diskuteret indenfor rammerne af afsnit 3.3.

Med denne afklaring burde vi være rustede til at belyse de tre demokratimodellers opfattelse af barrierer og magt.

### 3.2.1. Elitismen

Det er et gennemgående kritikpunkt for teoretikere i den elitistiske tradition, at borgernes reelle adgang til det politiske system er vanskeliggjort af barrierer i form af forskellige former for åbenlys eller skjult magtudøvelse. Således hævdede eksempelvis Wright Mills fra 50'erne og fremefter, at der på trods af formelle demokratiske spilleregler fandtes en lille magtelite, der gennem penge, indflydelse og organisering bidrog til at holde almindelige borgere uden for den reelle politiske beslutningsproces.<sup>56</sup>

Vi skal i det følgende gennemgå, hvorledes sådanne mekanismer konkret fungerer gennem forskellige magtformer.

---

<sup>53</sup> Jeg er enig med Dennis Wrong i, at borgerne møder barrierer i form af såvel magt som indflydelse. (Wrong, 1997: 21-25). Som Frølund Thomsen påpeger, er indflydelse et grundvilkår i ethvert samfund og ikke specielt problematisk i en demokratisk sammenhæng. (Thomsen, 1999: 4).

<sup>54</sup> Steven Lukes har påpeget, at det i en demokratisk sammenhæng er centralt, at der til magt er knyttet et ansvar. Udøver en aktør magt ud over de rammer demokratiet sætter, foreligger der illegitim magtudøvelse, og aktøren bør som sådan kunne identificeres og stilles til ansvar. (Thomsen, 1999: 6). Dette kan være svært, hvis der er tale om skjult magt, eller hvis det er vanskeligt at associere magten med en bestemt aktør. Mere derom senere.

<sup>55</sup> Begrebet "essentially contested concept" præsenteres og diskuteres blandt andet i (Connolly, 1994)

<sup>56</sup> (Dahl, 1973: 6).

I 1962 konkluderede Peter Bachrach og Morton Baratz, at pluralisternes fremhævelse af, at magten i New Haven var rimeligt pænt fordelt, ikke afdækker det sande billede af demokratiet. Megen magt udøves skjult, idet visse interesser systematisk udelukkes fra adgang til den politiske dagsorden. Det sker, fordi magthaverne har en interesse i at tilsløre deres magtudøvelse. Ved at afgrænse den politiske dagsorden til "sikre områder", blokeres fremkomsten af interesser, der kunne udfordre den herskende orden, og dermed undgås en mere direkte og kontroversiel magtudøvelse.<sup>57</sup>

Derved får bestemte politiske problemer og konflikter forrang frem for andre. Bachrach & Baratz kalder denne proces for "nondecision-making" i modsætning til pluralisternes fokus på åbne beslutningsprocesser, "decision-making".

Steven Lukes lancerede i 1974 bogen *Power: a Radical View*, hvor han påpeger udøvelsen af endnu mere subtile magtformer.

I sin forståelse af magten definerer Lukes et dualistisk interessebegreb. Det, pluralisterne og Bachrach og Baratz definerer som borgernes interesser, er for Lukes kun umiddelbare af slagsen. I virkeligheden har individer også interesser på et reelt plan. Det umiddelbare plan repræsenterer de interesser, hvorom individet er sig bevidst. Det reale plan repræsenterer de reale interesser<sup>58</sup> individet ville have, hvis det havde tilstrækkelig viden og autonomi. Gabet mellem umiddelbare og reale interesser skyldes en magtudøvelse.<sup>59</sup>

Gennem denne kontrolleres ikke blot en borgers mulighed for at indskyde sine interesser på den politiske dagsorden. Han forhindres tilmed mulighed for at nå til erkendelse af sine sande interesser gennem tilbageholdelse af viden og information. Ved således at præge individets ønsker og præferencer, elimineres en potentiel mulighed for konflikt.<sup>60</sup> Det, der på overfladen tager sig ud som en manifest harmoni, kan i virkeligheden rumme en latent konflikt.

For Lukes er denne form for magtudøvelse langt mere vidtgående end både adfærdskontrol og dagsordenskontrol, idet den retter sig mod selve bevidstheden. Det sker på to måder: for det første gennem bevidsthedskontrol, hvor et individ er klar over, at hans reale interesser ikke kan realiseres. For det andet gennem bevidsthedsmanipulation, som er langt

---

<sup>57</sup> (Bachrach & Baratz, 1970: 7) og (Lukes 1974: 16-18).

<sup>58</sup> Begrebet reale interesser må ikke forveksles med det marxistiske begreb om objektive interesser, der som fremhævet af (Wrong 1997: 183) er dybt problematisk. Ifølge Lukes kan man ikke, som Marx hævder, på forhånd definere de reale interesser ud fra tilhørsforhold til en gruppe eller social position. De afhænger af det konkrete individ i den konkrete situation, om end Lukes dog nævner, at nogle interesser kan være alment menneskelige, såsom interessen i autonomi. Se i øvrigt (Thomsen, 1999: 13).

<sup>59</sup>(Thomsen, 1999: 12). Man kan også definere: de reale interesser er dem, individet ville søge at realisere i en ideel demokratisk, magtløs tilstand. Se også (Isaac 1987: 35) og (Thomsen, 1999: 17)

<sup>60</sup> (Lukes, 1974: 23).

mere subtil, idet magten her er usynlig. Individet har ingen mulighed for at vide, at det bliver udsat for magtudøvelse.<sup>61</sup>

### 3.2.2. Pluralisterne: tesen om magtspredning

For pluralisterne er magten uundgåelig. Samfundet består grundlæggende set af modstridende interesser. Det vigtige i den pluralistiske model er, at alle disse interesser artikuleres og repræsenteres i det politiske system.

Selvfølgelig har alle borgere ikke den samme indflydelse, og den professionelle politiker har langt mere indflydelse end den gennemsnitlige borger. Det skyldes dels motivation, dels den tid han har til rådighed, når politik er hans primære beskæftigelse.

Imidlertid legitimerer Dahl forskellen i indflydelse ved at anvende en klassisk sondring mellem aktuel og potentiel indflydelse. Den almindelige borger udnytter ikke fuldt ud sin potentielle indflydelse. Han kunne have langt mere indflydelse ved at engagere sig aktivt og kandidere ved valg.

Det helt centrale for pluralisterne er, at der ikke er nogle deciderede barrierer for indflydelse. Ingen lille elite, der sidder på den politiske magt, og ingen fastlåste strukturer, der blokerer for indflydelse fra nye aktører.<sup>62</sup> Demokratiet er dynamisk i kraft af borgernes mulighed for indflydelse men samtidig stabilt ved, at det konstant forhindrer magtmisbrug eller elitestyre. Til denne stabilitet bidrager også, at den demokratiske idé har en stort set enstemmig opbakning blandt eksempelvis de amerikanske vælgere.<sup>63</sup>

Når Dahl således konkluderer, at borgerne har rigelige muligheder for at påvirke det politiske system, er det i overensstemmelse med et dominerende fokus i datidens amerikanske politiske teori, nemlig partiers og interessegruppers indflydelse på det politiske system. Med en sådan demokratiopfattelse bliver konkrete analyser fokuseret på beslutningsprocessen. Det afgørende er, hvilke aktører der får indflydelse på et politisk outcome.<sup>64</sup>

Den omfattende kritik af den pluralistiske model, ikke mindst fra den elitistiske tradition, skal ses som en kritik af denne "gennemsigtige" beslutningsmodel men også som en mere generel kritik af den forholdsvis uproblematisk opfattelse af det moderne demokrati, der gør sig gældende i pluralisternes deskriptive analyser. Dahl har i senere værker som *Democracy and Its Critics* fra 1989 imødegået noget af denne kritik og erkendt, at forskelle i magt og indflydelse knyttet til uligheder i uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer spiller en større rolle, end han tidligere havde antaget.<sup>65</sup>

---

<sup>61</sup> (Thomsen, 1999: 14).

<sup>62</sup> (Dahl, 1973: 305-10 og 311-14).

<sup>63</sup> (Dahl, 1973: 1 og 315-16).

<sup>64</sup> (Lukes, 1974: 12) og (Thomsen, 1999: 8).

<sup>65</sup> Vi vender i afsnit 3.3.2. tilbage denne del af forfatterskabet i forbindelse med diskussionen af borgernes forudsætninger.

Derudover er det også en vigtig betingelse, at borgerne har mulighed for at kontrollere den politiske dagsorden og øve indflydelse på, hvilke sager der skal gøres til genstand for en demokratisk drøftelse. For den senere Dahl er det derfor også en demokratisk betingelse, at borgerne har eksklusiv og endelig kontrol med den politiske dagsorden.<sup>66</sup>

### 3.2.3. Habermas: farvel til magt?

For Habermas skyldes den borgerlige offentligheds forfald stadig flere barrierer, der forandrer de betingelser, hvorunder borgerne kan deltage i det politiske liv. Særinteressernes stadig større dominans, stigende sammensmeltning af den offentlige og private sfære, og den tiltagende bureaukratisering og teknokratisering fortrænger den idealiserede borgerlige offentlighed. Politikken bliver formuleret af eksperter, og stadig mere kommercielle og professionaliserede medier bidrager ikke til at gøre tingene bedre. Herved afkobles borgerne af det politiske system.

Habermas kalder dette samfundets refeudalisering. Borgerne er som i feudalsamfundet reduceret til undersåtter uden kontrol med myndighederne. Den direkte indflydelse er reduceret til stemmeafgivning hvert fjerde år og i nogle lande enkelte folkeafstemninger. Denne tilstand benævnes stadig offentlighed og demokrati. Dette har til formål at sikre "plebiscitær akklamation", borgernes anerkendelse af demokratiets legitimitet, men i virkeligheden er disse reduceret til konsumenter og stemmekvæg.<sup>67</sup>

Habermas hævder, at en politisk offentlighed uden magt og herredømme er mulig. En tilbagevenden til den borgerlige offentlighed som kanal mellem borgere og myndigheder i et ideelt demokrati kræver en afskaffelse af alle disse barrierer, eller sagt på en anden måde: en afskaffelse af magten i den politiske offentlighed. I dennes sted skal træde Habermas' såkaldte diskursetik, hvor magtudøvelse skal erstattes af overtalelse og brugen af det rationelle, fornuftige argument. Samtalen og forståelsen kommer derved til at spille en altafgørende rolle. Denne skal være tvangfri og lige således at ingen personer eller argumenter på forhånd udelukkes fra debatten.

Habermas afviser ikke, at deltagerne undertiden entrerer den politiske offentlighed med forskellige interesser, specielt ikke i et moderne og måske endog multikulturelt samfund. Såfremt de nødvendige diskursetiske forudsætninger er opfyldt, vil det imidlertid stadig være muligt at nå frem til en konsensus med gyldighed for alle deltagere.<sup>68</sup>

Han erkender, at der er langt fra ideal til virkelighed, men sætter sin lid til en fornyet offentlig debat om teknokratiet og den offentlige politik, som skal bane vejen for borgernes kontrol med denne.<sup>69</sup>

---

<sup>66</sup> (Dahl 1989: 107 og 112-13).

<sup>67</sup> (Outhwaithe, 1997: 16).

<sup>68</sup> (Ess, 1996: 211).

<sup>69</sup> (Outhwaithe, 1997: 17).

### 3.2.4. Magt og barrierer - en sammenfatning

Hvor Habermas på et normativt plan opererer med en magt- og herredømmefri politisk offentlighed, hvor borgerne tvangfrit deltager i debatten og genvinder kontrollen over den førte politik, hævder såvel pluralister som elitister, at magten er uundgåelig.

For pluralister som Dahl er det afgørende, at der ikke foreligger nogen konstant, etableret magtudøvelse fra en bestemt gruppe. Borgeren er dermed potentielt i stand til at deltage i det politiske liv, forudsat motivationen og interessen er til stede. Den senere Dahl påpeger dog i lighed med Bachrach & Baratz, hvorledes også borgernes kontrol med den politiske dagsorden er en nødvendig forudsætning for et velfungerende demokrati.

Elitisterne udvider forståelsen af magt og identificerer henholdsvis dagsordenskontrol og bevidsthedskontrol/manipulation som to særligt subtile magtformer, pluralisterne overser, og som begrænser borgernes muligheder.

Mens der således er rigeligt med bud på, hvorledes magten aktuelt udøves, har de fleste magtteoretikere været forbløffende tavse om årsagerne til magtens oprindelse hos bestemte personer eller grupper. Denne skal vi komme ind på i det følgende afsnit.

## 3.3. Borgernes forudsætninger

Ikke bare forskellige former for barrierer spiller en rolle i forhold til borgernes deltagelse i det politiske liv. Flere teoretikere peger på, at den helt afgørende faktor er de enkelte borgers forudsætninger. Er sådanne ikke til stede, giver det ikke mening at tale om politisk og demokratisk deltagelse. Især borgernes forudsætninger informations- og uddannelsesmæssigt forekommer relevante, ikke mindst i relation til internetdebatten.

### 3.3.1. Elitisterne: manglende forudsætninger

Det afgørende problem ved de magtformer, Bachrach & Baratz og Lukes identificerer, er, at borgerne forholdes information, som kunne bidrage til realisering af reale interesser og udøvelse af egentlig politisk deltagelse. De er imidlertid forbløffende fåmælte om denne informationsasymmetris oprindelse. I afdækningen af denne forekommer det relevant at anlægge et sociologisk perspektiv: den ulige fordeling af magt skyldes, at borgerne mangler nødvendige sociale, økonomiske eller uddannelsesmæssige forudsætninger.<sup>70</sup>

Et sådant sociologisk perspektiv anlægges af Jeffrey Isaacs, der er fokuseret på de egenskaber, der gør, at en aktør er i stand til at udøve magt. Han anser som Weber ikke blot økonomiske forhold men også position og status som vigtige årsager til magtens oprindelse og opretholdelse. Han kalder denne dimension for social magt: en aktørs potentiale til at udøve magt skal forklares ud fra hans sociale position, det være sig uddannelse, jobsituation eller autoritet i en bestemt sammenhæng.<sup>71</sup>

---

<sup>70</sup> (Wrong, 1997: 125).

<sup>71</sup> (Isaac, 1987: 79-80).

Isaacs insisterer endvidere på, at magten er dynamisk: De positioner, hvortil magten er knyttet, opretholdes gennem praktisk magtudøvelse. Den sociale magt er altså selvreproducerende. Herved bevæger Isaacs sig ind i en kumulativitetstese som den, der også syntes at gøre sig gældende hos Wright Mills: den der besidder magten udnytter dette til at forstærke sit greb om den.<sup>72</sup>

### 3.3.2. Forudsætninger i den pluralistiske model

I den pluralistiske tradition nægtes det ikke, at magten kan være ulige fordelt pga. forskelle i position, rigdom eller uddannelse. I en klassisk pluralistisk demokratiopfattelse, som hos den tidlige Robert A. Dahl, er det afgørende de formelt og institutionelt lige muligheder for deltagelse for alle borgere. Hermed forfægtes et klassisk, negativt frihedsbegreb, som betoner fraværet af tvang og tilstedeværelsen af formelt lige muligheder.<sup>73</sup> Denne position er særdeles udbredt i den angloamerikanske tradition.

Senere i forfatterskabet bliver Dahl i stigende grad opmærksom på, hvorledes borgernes forskellige forudsætninger udgør et demokratisk problem. I lyset af kraftig kritik fra blandt andet Lindblom erkender Dahl, at ulige økonomiske forudsætninger uvægerligt vil have konsekvenser i form af ulige politisk deltagelse og indflydelse. Dahl hævder, at moderne, vestlige samfund bevæger sig i retning af større og større økonomisk og dermed også politisk lighed. For at fremme denne proces foreslår han, at demokratiske, politiske principper i et ideelt demokrati bør udstrækkes til erhvervslivet. Hermed har man udvidet rammerne for demokratiet samtidig med, at en demokratisk regulering af erhvervslivet gennem medarbejderstyre vil bidrage til at mindske de politiske uligheder, der skyldes nuværende økonomiske strukturer.<sup>74</sup>

Endnu vigtigere for den senere Dahl og neopluralisterne er imidlertid kravet om oplyst forståelse som en afgørende forudsætning for, at borgerne kan deltage meningsfuldt i demokratiet. Der sigtes til, at borgerne skal have et tilstrækkeligt uddannelses- og oplysningsniveau, og at ingen aktør bevidst må forholde dem information.<sup>75</sup>

### 3.3.3. Forudsætninger for deltagelse i den borgerlige offentlighed

I Habermas' ideelle demokratimodel stilles der store krav til borgernes forudsætninger for at nå frem til en magt- og barrierefri offentlighedsform. Han forudsætter eksempelvis nogle

---

<sup>72</sup>(Thomsen, 1999: 28). Dog må man indvende, at for Isaacs forekommer den sociale magt at være situationel. Magt i én social sammenhæng medfører ikke nødvendigvis magt i en anden, hvorfor den sociale magt er knap så deterministisk, som nogle ville hævde. Samtidig kan en position ophæves, f.eks. gennem "modmagt".

<sup>73</sup> I modsætning til negativ frihed står i en nu klassisk sondring positiv frihed, d.v.s. reelt lige muligheder for deltagelse, selvrealisering m.v.

<sup>74</sup> (Dahl, 1989: 325-26). Diskussionen om dette økonomiske demokrati er omfattende og vidtrækkende og kan desværre ikke følges yderligere her. Perspektivet er medtaget for at understrege den senere Dahls markante udvidelse af demokratibegrebet.

<sup>75</sup> (Dahl, 1989: 338).

temmelig idealistiske borgere, for at den politiske offentlighed kan fungere efter hensigten. Det er helt afgørende, at de søger at tjene almeninteressen. Derfor må de forud for indtræden på offentlighedens scene principielt give afkald på særinteresser.

For at disse betingelser kan være opfyldt, forudsættes debattens deltagere at være i besiddelse af uafhængighed, rationalitet og dannelse. Den klassiske, borgerlige offentlighed var reelt forbeholdt økonomisk uafhængige, dvs. ejendomsbesiddere.<sup>76</sup> Uvilkårligt melder sig billedet af de amerikanske "Founding Fathers", der stod bag den amerikanske forfatning: gentlemen med høj integritet, der ville folkets bedste!

I en moderne "borgerlig offentlighed" vil det naturligvis forekomme illegitimt, hvis ikke alle borgere principielt har mulighed for at deltage. Habermas er ofte blevet kritiseret for, at uafhængighed af privatinteresser stadig forudsætter økonomisk uafhængighed. Her er det blevet påpeget, at moderne velfærdsstater udgør det økonomiske sikkerhedsnet, der i praksis muliggør noget sådant.<sup>77</sup>

De økonomiske forudsætninger er vigtige, men Habermas fokuserer i stigende grad på uddannelse og oplysning som forudsætning som deltagelse. Dette hænger sammen med hans fornufts- og rationalitetskrav. Tanken er, at borgerne gennem uddannelse skal bevidstgøres om de uheldige aspekter ved det moderne demokrati og på grundlag af denne indsigt søge at ændre forholdene. På denne baggrund stillede Habermas en del forventninger til især studenterne som dem, der skulle bane vejen for en rekonstrueret offentlighed.<sup>78</sup>

### **3.3.4. Borgernes forudsætninger - en sammenfatning**

Vi har i det forløbne set, hvorledes forskellige teoretikere opfatter borgernes forudsætninger som vigtige i forhold til demokratisk indflydelse og deltagelse. De er alle enige om, at økonomiske forhold spiller en rolle. Ikke mindst den senere Dahl er opmærksom på, hvorledes skabelsen af et reelt demokrati er knyttet til en udligning af økonomiske forskelle.

Jeffrey Isaacs er dog i overvejende grad fokuseret på, hvorledes status og position er afgørende i forhold til både udøvelse af magt og demokratisk deltagelse. Dertil kommer, at disse forhold har en tendens til at reproducere sig selv. I vores sammenhæng vil det derfor være relevant at diskutere, hvorledes Internettet kan bidrage til at bryde denne cirkel ved at fjerne eller mindske betydningen af status og position.

I neopluralismen og især for Habermas er det dog også helt afgørende, at borgerne har de nødvendige informationer og uddannelsesmæssige forudsætninger, såfremt demokratisk deltagelse skal være reel. På dette punkt må Internettet formodes at have et stort potentiale, og dette aspekt skal da også gøres til genstand for indgående drøftelse.

---

<sup>76</sup> (Habermas, 1975: 51) og (Loftager, 1994: 154-155).

<sup>77</sup> (Loftager, 1994: 177).

<sup>78</sup> Med ungdomsoprøret kom studenterne og Habermas dog mere og mere i opposition til hinanden. Habermas mente ikke, at ungdomsoprøret bidrog til reel frisættelse, men blot til underkastelse under ny autoritet. Se f.eks. (Outhwaite, 1997: 17).

Det er dog også nødvendigt at spørge til, hvorledes borgerne overhovedet kan skaffe sig information, såfremt de økonomiske eller sociale forudsætninger ikke er til stede. Det skal derfor også diskuteres, hvorvidt Internettet kan bidrage til at mindske betydningen i indkomstforskelle eller status og måske ligefrem medvirke til at udligne disse.

### **3.4. Deltagelse - formelt og reelt**

Den elitistiske tradition tegner et billede af et moderne demokrati, der begrænser borgernes mulighed for deltagelse og reducerer dem til vælgere eller konsumenter. Kritikken er velkendt og de dybereliggende årsager berørt ovenfor. Vi er med deltagelsesdiskussionen inde i demokratitænkningens normative kerne. Hvor elitisterne kritiserer manglen på deltagelse i de moderne demokratier, vil vi nu koncentrere os om, hvorledes en pluralistisk og en deliberativ model ideelt ser borgernes demokratiske deltagelse.

#### **3.4.1. Pluralismen: den formelle deltagelse?**

Som omtalt lægger den klassiske pluralisme vægten på, at de formelle demokratiske procedurer er opfyldt. Ikke bare i form af retsstatslige regler men også i form af en fri og lige konkurrence mellem interesser, samt muligheden for at udtrykke ethvert synspunkt i den politiske debat.

Dahls undersøgelse af forholdene i New Haven og lignende pluralistiske studier af andre dele af det amerikanske samfund syntes at vise, at sådanne muligheder var til stede. Pluralisterne har dog også ofte kritiseret demokratiets funktionsmåde. Især korporatistiske tendenser i europæiske lande har været genstand for kritik, idet sådanne bryder med princippet om fri og lige konkurrence mellem interesser. Dertil kommer, at lav valgdeltagelse og apati i forhold til det politiske system naturligvis er problematisk i forhold til et pluralistisk ideal.

For pluralisterne ligger et normativt mål i forhold til det eksisterende demokrati i en forbedring og udvidelse af de formelle deltagelseskanaler. Essensen i pluralismen er, at borgerne har mulighed for at tilslutte sig interessegrupper eller partier. Disse kæmper på den ene side om borgernes gunst, på den anden side varetager de deres interesser i forhold til det politiske system. Der må ikke være begrænsninger på den elektorale og organisatoriske konkurrence, og ingen gruppe, interesse eller synspunkt må være privilegeret i forhold til en anden.

Hvad angår borgernes konkrete deltagelse har pluralisternes fokus traditionelt været på muligheden for indflydelse gennem grupper og partier og på stemmeafgivning. Dermed udelukkes ikke borgernes direkte påvirkning af det politiske system gennem læserbreve, kampagner o.l. Med neopluralismen, heriblandt Dahls nyere værker, udvides denne opfattelse af politisk deltagelse. Med ideer om udstrækning af demokratiet til arbejdspladsen nærmer Dahl sig det rådsdemokrati, som Habermas ser som et element af det ideelle demokrati.

Endnu vigtigere i denne sammenhæng er dog, at Dahl med opkomsten af den moderne teknologi ser muligheder for en fornyelse af den demokratiske deltagelse. Det skyldes, at de nye muligheder for information og kommunikation muliggør en langt mere direkte dialog politikere og borgere imellem. Helt konkret nævner Dahl muligheden for at etablere "mini-populus'er", tilfældigt udvalgte grupper af borgere, der ved hjælp af moderne kommunikationsteknologi kobles sammen for at belyse og diskutere politiske spørgsmål.<sup>79</sup> Sådanne fora skal ses som et supplement til eksisterende demokratiske institutioner og er naturligvis interessante i vores videre perspektiv.

### **3.4.2. Habermas: reel deltagelse som forudsætning for demokrati**

Et sandt, deliberativt demokrati må for Habermas være baseret på omfattende deltagelse blandt borgerne, således som det ifølge ham var tilfældet i den klassiske, borgerlige offentlighed. Blot må deltagelsen naturligvis udstrækkes til alle borgere. Formålet skal nu som dengang være at kontrollere og programmere statsmagten, om end en ny borgerlig offentlighed ikke i sig selv tiltænkes udøvende magt.

For Habermas er det Dahlske procedurale demokrati utilstrækkeligt i sig selv, men samtidig en forudsætning for deliberativt demokrati. Han afviser pluralisternes "markedsmodel" men også den republikanske/kommunitaristiske model. Den første reducerer efter hans opfattelse borgeren til stemmekvæg hvert fjerde år og konsument resten af tiden. Den anden er derimod for omfattende, idet den medfører etisk overbelastning med dens massive fokus på gensidig forpligtelse og engagement. Det deliberative demokrati kan derfor ikke eksistere uden en retsstatslig, liberal orden.<sup>80</sup>

Som vi så tidligere, nærrede Habermas i starten store forventninger til studenterne men også til de græsrodsgrupper, der siden starten af 70erne har udgjort alternativer til det etablerede system. Sådanne og lignende eksempler på uformel deltagelse viste, at borgerne var klar til at reagere mod rationalisering og tingsliggørelse. Postmaterialistiske tendenser, der vender sig mod at overføre økonomiske termer til alle aspekter af samfundslivet, bekræfter Habermas i, at potentialet til en udvikling er til stede. Konkrete eksempler er nye organisationsformer, fokus på "bløde værdier" og en spirende teknologikritik. Dertil kommer decentralisering og inddragelse af flere parter i beslutningsprocesser, både politisk og i forhold til arbejdspladser.<sup>81</sup>

Habermas har set oprettelsen af decentrale råd på f.eks. arbejdspladser, institutioner og i lokalsamfund som en måde at engagere borgerne på og samtidig et middel til at skaffe dem reel medbestemmelse. Debatten og proceduren her skal naturligvis følge de kriterier, Habermas opstillede for en ideelt fungerende offentlighed.

---

<sup>79</sup> (Dahl, 1989: 338-39).

<sup>80</sup> (Habermas, 1995: 82-83).

<sup>81</sup> (Thyssen, 1991: 154).

### 3.4.3. Det procedurale og det deliberative deltagelsesideal -en sammenfatning

Der er to grundlæggende forskelle mellem Habermas' og pluralisternes deltagelsesideal. Det første vedrører deltagelsens karakter. Det andet er af mere videnskabsteoretisk art og omhandler, hvorvidt den demokratiske proces grundlæggende præges af konsensus eller konflikt.

Habermas fastslår, at skønt de formelle demokratiske spilleregler må være opfyldt, er dette ikke i sig selv tilstrækkeligt, hvis demokratiet skal være af ideel karakter. Deltagelse kan ikke blot måles i procedurale termer som stemmeafgivning og partimedlemskab. Den skal omfatte langt mere direkte deltagelse i form af reelt engagement i den politiske debat og aktiv stillingtagen til politiske spørgsmål. Dette skal foregå under en ideel offentlighedstilstand med fuld information og rationel debat.

I dens klassiske udformning er pluralismens fokus på de formelle indirekte deltagelsesmuligheder og en eventuel udbygning af disse. Den senere Dahl ligger dog tættere op ad en habermasiansk tankegang. Ideen om et minipopulus, som blandt andet har til formål at nå en rationel afklaring i stil med den, Habermas fordrer, er et eksempel på denne bevægelse. Det samme gælder tanken om demokrati på arbejdspladsen.

Hvad angår deltagelsens karakter, har neopluralisterne altså nærmet sig Habermas og den deliberative model. En fundamental forskel på de positioners demokratisyn består dog fortsat i opfattelsen af det politiske.

Habermas har tilfælles med marxisterne en tro på, at man kan nå frem til en ideel herredømmefri tilstand, hvor konflikter er elimineret.<sup>82</sup> I en ideel, borgerlig offentlighed hersker diskursetikken, hvor alle gennem tvangfri dialog når frem til en overbevisning om fælles bedste. Habermas tager afstand fra både en marxistisk betoning af gruppe- og klasseinteresser og en liberalistisk betoning af individuelle interesser, som den også kendes fra public choice-litteraturen.<sup>83</sup> For ham bliver interesserne først til i den politiske offentlighed i form af almeninteressen, der udgør politikens grundlag.

For pluralister og elitister har den interessekamp, som Habermas betegede som den borgerlige offentligheds første forfaldsstadium, været betragtet som et grundvilkår for det politiske. I begge traditioner handler politik om fordeling af knappe ressourcer. Interesser vil altid være givet ex ante, forud for den politiske proces, og aktørerne tager disse interesser med sig, når de engagerer sig i den politiske offentlighed. Den resulterende politik bliver et udtryk for kræfternes parallelogram.

I forlængelse heraf har pluralisterne ikke noget a priori telos for det politiske. Man kan ikke teoretisk forudsige, hvorledes politikken vil blive udformet gennem det offentlige ræsonnement. Politikens rationale skal ikke som hos Habermas søges i den politiske proces, men i årsager uden for denne. Heroverfor vil tilhængere af den deliberative model hævde, at

---

<sup>82</sup> I hvert fald for så vidt angår den politiske offentlighed. Der er større uklarhed om, hvorvidt Habermas tror på, at konflikter og magtudøvelse i samfundet som sådan kan elimineres. Dette større perspektiv vil af stringens- og pladmæssige hensyn ikke blive forfulgt yderligere her.

<sup>83</sup> (Loftager, 1994: 157).

den resulterende politik i et pluralistisk demokrati bliver tilfældig, relativistisk og ikke gavner almeninteressen.

Den pluralistiske model er ofte blevet betegnet som konkurrencedemokrati, mens den deliberative model er blevet benævnt deltagelsesdemokrati.<sup>84</sup>

### **3.5. Tre demokratimodeller – en sammenfatning**

Vi har i det foregående beskæftiget os med tre demokratimodeller: en elitistisk, der i denne sammenhæng hovedsageligt har tjent til at påpege svagheden ved det aktuelle demokrati, en pluralistisk, procedural og en habermasiansk, deliberativ. Vi kan nu opsummere de tre modeller og deres syn på væsentlige aspekter af demokratiet i figur 4.

---

<sup>84</sup> (Goul Andersen, 1993: 314-15). Med neopluralismens øgede fokus på deltagelse er denne sondring ikke længere så skarp som tidligere. Imidlertid vil pluraliserne fastholde interessekonkurrencen som et grundvilkår for det politiske (min kommentar).

<b>Tre modeller for demokrati</b>	<b>Elitismen (kritik af eksisterende demokrati)</b>	<b>Pluralismen (proceduralt demokrati)</b>	<b>Habermas (deliberativt demokrati)</b>
<b>Den politiske offentligheds karakter</b>	Præget af organisationer og eliter. Løsrevet fra den demokratiske proces. Borgerne er reelt afkoblet	Fri og lige konkurrence mellem interesser. Borgerne har indflydelse gennem primært grupper	Herredømmefri dialog uden særinteresser og magtudøvelse
<b>Barrierer mellem borgerne og systemet?</b>	Borgerne møder barrierer i form af nondecision-making, skjult magt o.l.	Magt er et grundvilkår, men den skal spredes mest muligt	De magtmekanismer, der skaber barrierer skal elimineres ligesom borgerne skal stille spørgsmål ved teknokrati
<b>Borgernes forudsætninger for deltagelse?</b>	Borgerne mangler forudsætninger i form af uddannelse, information, indkomst og status	I klassisk pluralisme er det centrale de formelle forudsætninger, men i neopluralismen ses også økonomiske forudsætninger samt uddannelse og oplysning som vigtige	Krav om rationalitet og oplysning. Fokus er på uddannelse, men også økonomisk lighed er en forudsætning for et reelt demokrati
<b>Karakteren af borgernes deltagelse?</b>	Mangelfuld i forhold til demokratiske idealer (elitisternes implicite normative pointe)	Deltagelse gennem repræsentativt demokrati og interessegrupper men også mulighed for minipopulus'er som supplement til eksisterende institutioner	Mere direkte deltagelse. Deliberative processer, hvor borgerne debatterer, bevidstgøres og opnår reel kontrol med det politiske system

*Figur 4: Sammenfatning af de tre demokratimodellers opfattelse af fire aspekter af demokratiet*

Den pluralistiske model kan sammenfattes således: for Dahl er vestlige samfund ”polyarkier”, hvor de formelle betingelser for demokrati såsom hyppige valg, valgret, valgbarhed, ytrings- og foreningsfrihed, kontrol over beslutningsprocessen og muligheden for at søge alternative informationer i stort omfang er opfyldt. Disse kriteriers tilsyneladende opfyldelse gjorde, at den tidlige Dahl så det amerikanske demokrati som velfungerende.<sup>85</sup> I neopluralismen, opstilles idealet om det ”reelle demokrati”, hvor yderligere fem betingelser skal være opfyldt. De vestlige ”polyarkiers” mål er, ifølge Dahl, at nærme sig dette reelle demokrati mere og mere. Dahl opsummerer selv fem betingelser for det reelle demokrati:

- 1) Effektiv deltagelse – fri og reelt lige adgang for borgerne til den politiske debat
- 2) Lighed for borgerne i beslutningsprocessen
- 3) Eksklusiv og endelig kontrol med den politiske dagsorden
- 4) Oplyst forståelse
- 5) Inklusion således at den almindelige valgret er udstrakt til hele demos<sup>86</sup>

Med disse fem kriterier er det samtidig klart, at neopluralisternes centrale omdrejningspunkt er tilvejebringelsen af de sociale betingelser for demokrati. Politisk lighed forudsætter social lighed. Habermas er derimod fokuseret på selve den demokratiske proces. Groft sammenfattet er der for Habermas tre betingelser for det ideelle demokrati:

- 1) Tilvejebringelse af nødvendige procedurale betingelser for det deliberative demokrati
- 2) Etablering af deliberative processer blandt borgerne baseret på en herredømmefri dialog
- 3) (Re)etableringen af en politisk offentlighed

Dette betyder ikke, at Habermas ignorerer betydningen af borgernes forudsætninger. Disse har afgørende betydning for, at borgerne kan indtræde i sande, deliberative processer. På denne måde stiller Habermas altså udvidede betingelser i forhold til neopluralisterne, og af denne grund er hans demokratiideal ofte blevet regnet for uigennemførligt i praksis.

### **3.5.1. Internettet, demokratiet og de tre modeller**

Den følgende undersøgelse vil tage udgangspunkt i, om Internettet kan bringe demokratiet nærmere et henholdsvis pluralistisk og deliberativt ideal, eller om det tværtimod vil bidrage til at forstærke elitistiske tendenser.

Eftersom det habermasianske ideal er det mest vidtgående, er det logisk, at det nok også vil være det sværeste at realisere i praksis. Habermas’ betingelser for kommunikation og hans krav til en magtfri politisk offentlighed forekommer omfattende og til dels urealistiske. Dertil kommer spørgsmålet om, hvorvidt en ny, samlet politisk offentlighed er mulig i nutidens meget fragmenterede samfund.

---

<sup>85</sup> (Loftager, 1994: 158).

<sup>86</sup> (Dahl, 1989: 108-114).

På den anden side forekommer det klassiske pluralistiske ideal set med moderne briller utilstrækkeligt. Med inddragelsen af neopluralismen betones vigtigheden af borgernes forudsætninger med hensyn til økonomi, uddannelse og oplysning.<sup>87</sup> Det pluralistiske ideal tilegner sig derved vigtige dele af den deliberative models normative kerne samtidig med, at det stadig forekommer praktisk realiserbart.

Vores mål vil i det følgende være at diskutere, om Internettet bringer demokratiet i retning af et deliberativt ideal. Neopluralismen vil blive betragtet som en ”næstbedste” men fuldt ud tilstrækkelig model for et ideelt demokrati. På intet tidspunkt vil den kontraintuitive og elitistisk inspirerede påstand dog slippe os af syne: at Internettet muligvis ikke forstærker, men derimod undergraver demokratiet. På denne måde skulle sol og vind gerne deles lige mellem dem, der hævder, at vi står overfor et nyt Utopia og dem, der hævder, at vi er på vej mod 1984!

---

<sup>87</sup> (Heywood, 1997: 88).

## 4. Debatten om Internettet og demokratiet

Ud fra en umiddelbar betragtning er der en klar overvægt af optimister, når Internettets betydning for samfundslivet diskuteres. Dette billede hænger til dels sammen med de massive mængder af kommercielle budskaber, der i store ord opfordrer alle til at komme på Internettet – nu! Ofte fremstilles Internettet som en kilde til en radikal og positiv forandring af verden.<sup>88</sup>

Teknologiens frigørende eller fremmedgørende konsekvenser for samfundet og det politiske har været diskuteret i århundreder.<sup>89</sup> Det var imidlertid først med de elektroniske massemediers fremkomst, at der opstod ideer om aktivt at bruge teknologien i demokratiets tjeneste. Det var blandt ambitionerne med skabelsen af statslige europæiske tv- og radiostationer, at de skulle virke som oplysende, uddannende, og derved befordrende for demokratiet.<sup>90</sup>

Med udviklingen af kabel- og tekst-tv i 1970'erne kom projektet igen på dagsordenen. Folk som Alvin Toffler og John Naisbitt talte om en kommunikationsrevolution, der ville forandre politikken. Med elektronikens mellemkomst kunne borgerne kobles sammen i diskuterende fora, og de kunne søge de nødvendige informationer gennem eksempelvis tekst-tv.<sup>91</sup>

Med Internettets opkomst og udvikling er idéen om at udnytte kommunikationsteknologien i demokratisk øjemed for alvor kommet på dagsordenen. Fra politisk side har det ikke skortet på proklamationer om Internettets store betydning for samfundslivet. USAs vicepræsident Al Gore lancerede for år tilbage begrebet om ”Informationsmotorvejen”, og andre fremtrædende amerikanske politikere som Newt Gingrich og Ross Perot har ikke været sene til at fremhæve, at Internettet rummer potentiale til en radikal demokratisk fornyelse.<sup>92</sup> Det er sådanne umiddelbare postulater, der i det følgende skal gøres til genstand for en nærmere diskussion.

Internetdebatten er præget af vidt forskellige menneskesyn, rationaler og demokratiopfattelser. Om end litteraturen på området allerede er overordentlig omfattende, forekommer der dog at være en fremherskende mangel på deciderede teorier, specielt

---

<sup>88</sup> (Slayden, 1999: 273-274 og 281).

<sup>89</sup> Nogle har hævdet en teknologideterminisme: teknologien er eksogen i forhold til samfundet, og de politiske processer er til syvende og sidst bestemt af den teknologiske udvikling. Mere almindeligt har det dog været at se teknologien i samspil med sociale processer. Teknologien skabes i samfundet og påvirker igen dette. Et sådant perspektiv skal da også implicit anlægges her: Internettets betydning for demokratiet er ikke givet på forhånd men afhænger af en lang række forhold, som skal gøres til genstand for nærmere drøftelse. For en diskussion af teknologideterminisme kontra eksempelvis socialkonstruktivisme, se bl.a. (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 17-18)

<sup>90</sup> (Jones 1998: 9).

<sup>91</sup> For en opridsning over ideer i denne periode, se bl.a. (Arterton, 1987: 18-20).

<sup>92</sup> (Sardar, 1996: 30-31).

demokratiteoretisk funderede bidrag.<sup>93</sup> Mange debattører nævner blot i flæng Internettets mulige betydning for demokratiet og gør det på ingen måde til genstand for en systematisk behandling. Af disse grunde har jeg i udvælgelsen af synspunkter og argumenter til den følgende analyse lagt vægt på følgende kriterier:

- 1) De inddragede synspunkter og teorier skal afspejle skellet mellem optimister og pessimister og yde begge positioner retfærdighed. I starten forekom det mig, at denne balance ville blive vanskelig, idet det ud fra en umiddelbar litteraturgennemgang forekom, at optimisterne er i klart overtal. Dette viser sig dog at være en lidt for hastig konklusion, idet det har været muligt at finde rigeligt med både skeptiske og decideret negative positioner. Dertil kommer, at mange af forfatterne forekommer meget nuancerede, og således også selv tager stilling til begge positioner.
- 2) De berørte holdninger skal være rimeligt eksplicite relateret til problemstillingen. Det kan ikke være meningen at skulle "dekonstruere" et synspunkt ud af en større sammenhæng, da en sådan fremgangsmåde indebærer en stor risiko for ikke at yde forfatteren retfærdighed, måske ligefrem for en fejlfortolkning.
- 3) Der vil i videst muligt omfang blive lagt vægt på trykte kilder, om end en sådan fremgangsmåde kan forekomme "gammeldags", når man beskæftiger sig med Internettet. Brug af internetdokumenter som kilder vil kun finde sted i de tilfælde, hvor ingen trykte kilder synes at være fyldestgørende. Dette skyldes at materialeudvælgelse på nettet endnu er behæftet med store vanskeligheder. I øjeblikket er det særdeles svært at vurdere kvaliteten og validiteten af materiale på Internettet. Problemet er i øvrigt ikke uoverskueligt, idet den trykte litteratur om Internettet allerede er omfattende.

Man kan altid diskutere, om nogle synspunkter skulle have været udeladt og andre inddraget. Jeg gør mig ingen illusion om at have berørt alle tænkelige aspekter eller synspunkter. Udover de ovennævnte kriterier har jeg lagt vægt på et umiddelbart tilgængelighedskriterium, d.v.s. hvad der var muligt at fremskaffe fra danske biblioteker og britiske og amerikanske boghandlere. Derudover har jeg anvendt et omfattende udvalg af danske og udenlandske avis- og tidsskriftsartikler inden for de seneste tre år. Desuden har jeg løbende afsøgt Internettet selv for interessante oplysninger, en proces der har været nødvendig på et felt, der udvikler sig hurtigere, end man kan nå at skrive.

De konklusioner, der i det følgende skal drages, foretages ej på baggrund af argumenternes eller debattørernes antal, men på baggrund af en diskussion og afvejning argumenterne imellem baseret på den teoretiske ramme præsenteret ovenfor. Ved at opdele debatanalysen i fire demokratiske hovedspørgsmål foretages naturligvis en lidt kunstig sondring. Mange argumenter vil have betydning på flere af de fire dimensioner eller måske ikke helt ramme ind i én bestemt dimension. Imidlertid har opdelingen store konceptuelle

---

<sup>93</sup> Som bl.a. fremhævet af (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 1). Blandt de få undersøgelser af Kommunalvalget i 1997 så vidt vides det eneste studium gennemført på dansk ud fra en rent demokratiteoretisk synsvinkel. Se (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999).

fordele derved, at vi kan adskille væsentlige spørgsmål og opstille klare bud på forskellige aspekters relative betydning. Dertil kommer den helt nødvendige stringens, der bliver resultatet af en sådan opdeling.

I en tabel kan den overordnede fremgangsmåde i analysedelen opstilles således:

Debatten om Internettet	Hvad taler for	Hvad taler imod	Afvejning af argumenter
Er Internettet en ny form for politisk offentlighed?			
Bidraget Internettet til at nedbryde barrierer i form af magt?			
Bidraget Internettet til at forbedre borgernes forudsætninger?			
Nye muligheder for deltagelse?			

*Figur 5: Fremgangsmåde i analysedelen*

Det skal endnu engang understreges, at formålet med fremstillingen ikke er at identificere tre "leje" i debatten. I stedet vil de modstridende synspunkter blive udnyttet til at gå i dybden med væsentlige spørgsmål og dermed kvalificere debatten. Med ovenstående model i hånden skal vi efter tur gennemgå og diskutere synspunkter vedrørende de fire spørgsmål.

#### **4.1. Hvilken slags offentlighed er Internettet**

Debatten om, hvorvidt Internettet muliggør eller ligefrem udgør en helt ny form for politisk offentlighed, er i stort omfang foregået i habermasianske termer, ikke mindst for optimisternes vedkommende. Siden de første af de såkaldte "teledemokrater" begyndte at gøre sig gældende i starten af 70'erne, har specielt muligheden for elektronisk at koble borgerne sammen til ét diskuterende forum ofte været fremhævet. Derudover er det blevet hævdet, at Internettet rummer store muligheder for at etablere den herredømmefrie dialog med lige adgang for alle argumenter, som Habermas ser som den politiske offentligheds konkrete indhold. Der er blevet talt om en radikal fornyelse af demokratiet, hvor alle

forudsætninger for demokrati og offentlighed vil blive opfyldt.<sup>94</sup> Heroverfor har kritikerne påpeget de moderne samfunds stigende atomisering og polarisering, tendenser hvortil Internettet blot bidrager.

Jeg skal efter tur belyse synspunkter om Internettets rolle i forbindelse med forskellige aspekter af den politiske offentlighed: først dennes fysiske form, dernæst den geografiske, hvor man må skelne mellem offentlighed knyttet til det nationale niveau og de nye rent virtuelle offentligheder, Internettet muliggør. Herefter vender jeg mig til indholdssiden og diskuterer spørgsmålet om, hvorvidt der på Internettet kan opstå en diskursetisk funderet debat baseret på fælles forståelse, eller om nettet blot bidrager til den igangværende atomisering af samfundet, som mange teoretikere omtaler. I denne forbindelse skal også spørgsmålet om medborgerskabets rolle belyses. Til sidst berøres spørgsmålet om offentligheden som den afgørende kobling mellem borgere og politikere i Internettets tidsalder.

#### **4.1.1. Offentlighedens fysiske karakteristika:**

”Den borgerlige offentlighed”, som Habermas beskriver, har stået som et forbillede for flere, der nostalgisk har længtes tilbage til en demokratisk guldalder. Blandt lignende forbilleder står ”agoraen”, bytorvet i antikkens Athen, hvor frie borgere mødte op og ved håndsoprækning gav deres mening til kende, og de såkaldte bymøder i New England, USA umiddelbart efter uafhængigheden.

Under alle omstændigheder er betingelserne for den borgerlige offentlighed ifølge Habermas langsomt blevet udhulet. Flere og flere har fået adgang til den offentlige sfære, hvilket har medført særinteressernes indtog. Samtidig er de moderne samfund blevet store og differentierede, og den adskillelse af den private og den offentlige sfære, der tidligere var en helt nødvendig forudsætning for den borgerlige offentlighed, er efterhånden næsten ophævet.

Det er heroverfor blevet hævdet, at moderne teknologi i sin nyeste og mest markante udformning, Internettet, kan bidrage med en løsning på nogle af disse fysiske problemer. Man kan gennem nettet være sammen over lange afstande, tid og rum mister betydning, og det bliver muligt at genskabe en agora, et fælles forum. Gennem vedvarende forbundethed kan man på trods af geografiske afstande opretholde det, Jacob Erle har kaldt den permanente samtale.<sup>95</sup>

Denne mulighed for genskabelsen af en klassisk agora kom for alvor på dagsordenen i 1996, da USA's præsident Clinton i sin årlige ”State of the Union-adress” om nationens tilstand varmt talte for såkaldte ”National Electronic Townmeetings”. Gennem tv-transmission af debatter og muligheden for at blande sig via E-mail skulle det være muligt at genskabe ånden fra de traditionelle bymøder i New England i USA's tidlige historie.<sup>96</sup>

---

<sup>94</sup> (Graham 1999: 60), (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 62ff) og (Shapiro 1999a: 122-23).

<sup>95</sup> (Thommesen, 1997).

<sup>96</sup> Argumentationen gengivet i (Herbeck 1999: 48-49 og 59).

Mens Internettet uvægerligt rummer nogle fysiske muligheder for en fornyelse af den politiske offentlighed, risikerer det på den anden side at udhule betingelserne for denne. Vivian Sobchack har anført, at de fundamentale betingelser for en habermasiansk, borgerlig offentlighed forsvinder i og med, at skellet mellem offentligt og privat til stadighed nedbrydes ved teknologiens mellemkomst.<sup>97</sup> Heroverfor kunne det vel påpeges, at denne nedbrydning ikke blot skyldes Internettet men er en følge af den generelle teknologiske udvikling, som også implicerer større og større overvågning og konstant tilgængelighed. Sobchacks pointe afslører dog, at alt ny teknologi, også Internettet, bærer på en paradoksalitet af både et frigørende og et slavebindende potentiale.

Udover denne mere generelle problemstilling har Kevin Hill og John Hughes påpeget, at en internetbaseret offentlighed akkurat som den klassiske borgerlige beskrevet af Habermas vil blive udvandet, når antallet af deltagere stiger. De første diskussionsfora på nettet var præget af få idealistiske ildsjæle, men efterhånden som flere og flere deltager, bliver debatten uoverskuelig og præget af ligestyldighed.<sup>98</sup>

For at uddybe sådanne overordnede diskussioner kunne det være interessant at skelne mellem Internettets rolle for offentligheden på et klassisk, nationalt niveau og på et virtuelt niveau uden geografisk tilknytning.

#### **4.1.2. Offentlighed nationalt**

Det er ofte blevet hævdet, at tv i dets barndom var det medium, der som det eneste nogensinde virkelig har samlet en nation i en offentlighed. I Danmark som i andre lande var der i mange år kun én statslig tv-kanal med én tv-avis, hvilket gav blandt andet politikere en helt uhørt mulighed for at tale til hele folket på en gang.<sup>99</sup>

Tvs potentiale som en samlet kritisk offentlighed på nationalt plan, blev første gang på markant vis søgt udnyttet ved den amerikanske præsidentvalgkamp i 1960, hvor Kennedy og Nixon debatterede. Siden da har disse tv-debatter været et fast tilbagevendende element i amerikanske præsidentvalgkampe, men som Steven Jones har påpeget, blev det aldrig del af en virkelig kritisk offentlighed baseret på folkelig deltagelse, da spørgsmålene til kandidaterne altid kun har været stillet af journalister eller udvalgte deltagere i et panel. Forsøg med et ”bymøde” via tv i Richmond i 1992 faldt ifølge Jones ikke mere heldigt ud, da borgerne blot blev publikum for politikernes performance.<sup>100</sup>

I det lys skal Clintons lancering af det elektroniske bymøde ses som en mulighed for en radikal fornyelse. Muligheden for at enhver borger via e-mail kan blande sig i debatten skaber for alvor betingelser for en offentlighed, hvor politikere og borgere kan mødes i en virkelig dialog.

---

<sup>97</sup> (Sobchack, 1996: 82).

<sup>98</sup> (Hill & Hughes, 1998: 74).

<sup>99</sup> (Jones, 1998: 6).

<sup>100</sup> (Jones, 1998: 45-46).

Steven Jones tager udgangspunkt i disse argumenter og hævder, at hele ideen bygger på en illusion. Han forudser, at Internettet vil blive brugt i forbindelse med den amerikanske præsidentvalgkamp i efteråret 2000. Imidlertid er der en overhængende risiko for, at politikerne så snart, de har vænnet sig til det nye medium, vil vide at udnytte det, som de gjorde det i Richmond i 1992. Hvis tilstrækkeligt mange borgere benytter sig af det nye forum, vil det blive umuligt for en politiker at være i dialog med dem alle, og han eller hun vil i stedet besvare borgernes spørgsmål med forud konstruerede standardsvar og i øvrigt koncentrere sig om egen performance. Derved forbliver det moderne, elektroniske bymøde en kunstig offentlighed, der blot tjener til at legitimere det politiske system og aflaste politikernes samvittighed, ganske som Habermas hævdede, at mange eksisterende demokratiske institutioner gør det.<sup>101</sup>

Et andet aspekt af offentligheden på nationalt niveau, der skal omtales her, er spørgsmålet om redigering. Tidligere stod avisernes debatredaktører eller TV- og radiojournalister for en sådan, og på grund af begrænset plads, redaktionelle linier og andre kriterier fik kun et begrænset antal synspunkter adgang til medierne. Umiddelbart forekommer manglen på redigering på Internettet og den deraf følgende lette adgang for alle synspunkter befordrende for politisk offentlighed og demokrati.

Netop den manglende redigering ser Anker Brink Lund imidlertid som et problem for debatten på Internettet sammenlignet med f.eks. den traditionelle debat i aviser. Uden en meningsfuld redigering er der stor risiko for, at velorganiserede og højt talende personer eller ligefrem deciderede kværlanter dominerer debatten. Dette ser han bekræftet dels i debatten forud for kommunalvalget i 1997, dels i forbindelse med en debat om grundloven, der blev afholdt i forbindelse med dennes 150-års jubilæum.<sup>102</sup>

Nicholas Negroponte har påpeget, at en form for redigering er en forudsætning i en kritisk offentlighed. Den tjener til at sikre en vis form for overskuelighed og konsistens i debatten. Den store udfordring bliver derfor, hvorledes og af hvem en sådan redigering skal sikres på Internettet.<sup>103</sup> Vi skal senere vende tilbage til dette spørgsmål.

#### **4.1.3. Virtuelle offentligheder?**

Internettet, der jo er uafhængigt af tid og rum, muliggør nye, virtuelle fællesskaber, der slet ikke er knyttet til geografiske realiteter. Herved opstår også muligheden for virtuelle offentligheder.

Meget af den amerikanske debat på området har taget udgangspunkt i den fællesskabsdebat, der i USA har været fremherskende de senere år. Debatten har omfattet to overordnede positioner, den kommunitaristiske og den liberale, hvor førstnævnte vender sig mod individualiseringen i det moderne samfund og betoner traditionelle fællesskabsværdier,

---

<sup>101</sup> (Herbeck, 1999: 59-61).

<sup>102</sup> (Svith, 1999).

<sup>103</sup> (Thommesen, 1997).

ikke mindst på det moralske område.<sup>104</sup> En af de mest fremtrædende fortalere for Internettet som befordrende for fællesskaber har været Howard Rheingold. Med udgangspunkt i det første store og meget kendte diskussionsforum på Internettet, The Well, omtaler han Internettet som det medium, der for første gang tillader, at folk med samme interesser, holdninger eller idéer kan tale sammen på tværs af tid og landegrænser. Han er specielt optaget af sådanne fællesskabers potentiale for den demokratiske samtale og fremhæver muligheden for skabelsen af ideelle demokratiske fora, ”Athen uden slaver”.<sup>105</sup>

Denne fællesskabstankegang videreføres af Douglas Schuler, der fokuserer på en ”genopdagelse af fælles kerneværdier”.<sup>106</sup> Dette sker blandt andet gennem deliberative processer, der ifølge ham vil udvikle sig i disse nye fællesskaber til gavn for demokratiet.<sup>107</sup>

Det såkaldte AGORA-projekt i Minnesota, USA, er et af verdens hidtil mest omfattende forsøg på ved hjælp af Internettet at etablere en politisk offentlighed. Det blev etableret i forbindelse med Minnesotas lokalvalg i 1994. Her har det siden da været muligt for borgerne at søge politisk information samt debattere indbyrdes eller med de opstillede kandidater. Ifølge en af projektets bagmænd, Steven Clift, har dette medført en stærkt stigende interesse for og deltagelse i lokalpolitik. Ikke mindst græsrodderne blev synlige i debatten og Steven Clift forudser, at projektet vil danne model for demokratiet i fremtiden.<sup>108</sup>

Argumenterne for nye, virtuelle fællesskabers positive demokratiske konsekvenser har været udsat for en betydelig kritik. Steven Jones går i rette med Rheingolds og Schulers optimistiske opfattelse af det uproblematisk sociale liv i de nye fællesskaber. De vil akkurat som de gamle rumme ufleksibilitet, isolation og eksklusion.<sup>109</sup>

På nogle punkter ligner de nye fællesskaber dog ikke de gamle: Jones griber fat i kernen af Rheingolds argumentation: på nettet kan man vælge fællesskaber til eller fra, alt efter interesser. Herved adskiller netfællesskaber sig fra traditionelle fællesskaber, hvor man er forpligtet til at leve sammen med de andre medlemmer og ikke blot kan gå ”offline”, såfremt selskabet ikke behager. Dette medfører et fravær af de forpligtelser, der normalt er forbundet med demokratisk deltagelse.<sup>110</sup>

En beslægtet kritik af de former for fællesskaber, der gør sig gældende online, fremføres af Paul Virilio. For ham er fællesskabet i traditionel forstand knyttet til stedet, nærmere bestemt til byen. Den klassiske by er imidlertid på vej til at forsvinde i det moderne

---

<sup>104</sup> Det vil være for omfattende at berøre denne debat yderligere her. For en fremstilling af hovedpositioner i debatten, se (Kymlicka, 1997).

<sup>105</sup> (Rheingold, 1993: 276-79) og (Hill & Hughes, 1998: 2).

<sup>106</sup> (Jones 1998: 8). Dette er ikke pladsen til at forfølge det rent kommunitaristiske element. Schuler's opfattelse af de nye fællesskaber findes også på hjemmesiden for hans bog "New Community Networks: Wired for Change" på adressen <http://www.scn.org/ip/commnet/ncn.htm>. Linket er sidst tjekket 18. maj 2000.

<sup>107</sup> (Rosenkrands, 1997).

<sup>108</sup> (Larsen, 1930). Projektet er omtalt i detaljer på <http://www.e-democracy.org>. Linket er sidst tjekket 3. Juni 2000.

<sup>109</sup> (Jones, 1998: 8).

<sup>110</sup> (Jones 1998: 4), (Shapiro, 1999a: 120) .

samfund. For Virilio kan det traditionelle fællesskab ikke erstattes af nye fællesskaber online, for disse har tilfælles med moderne byer, at de såvel fysisk som åndeligt mangler et center, et fælles udgangspunkt. Fællesskaber på Internettet er at sammenligne med byer som Los Angeles eller slummetropoler i den tredje verden. Konsekvenserne er rodløshed og at alting flyder. Under sådanne vilkår har demokratiet ikke gode forudsætninger.<sup>111</sup>

Opkomsten af virtuelle fællesskaber rejser nogle interessante perspektiver demokratisk set. Den rejser dog også nogle problemer, specielt i forbindelse med, hvad der i det hele taget karakteriserer et fællesskab. Dette problemfelt bliver mere udtalt, når vi vender os til felter som offentlighedens indhold og medborgerskabsbegrebet.

#### **4.1.4. Diskursetikkens betingelser på Internettet**

Efter at have diskuteret offentlighedens fysiske aspekter vender vi os nu til dens indhold. Der har været rejst forhåbninger om, at Internettet vil muliggøre en form for debat i det offentlige rum, der opfylder Habermas' diskursetiske kriterier. Således er idealet hos flere debattører, at nettet kan blive hjemsted for en deliberativ proces, der kan supplere kendte, procedurale institutioner og forny demokratiet. Stephen Coleman har da også fremhævet, at Internettets demokratiske potentiale i høj grad står og falder netop med, om der her kan etableres et deliberativt forum.<sup>112</sup>

David Slayden formulerer endnu mere præcist det helt afgørende spørgsmål: er nettet diskursivt eller blot performativt?<sup>113</sup> Kan det føre til sand demokratisk dialog, eller vil det blot blive et medium for selviscenesættelse og underholdning? I afdækningen af dette spørgsmål skal vi både berøre de generelle betingelser, hvorunder debatten på Internettet foregår, og foreløbige vurderinger af debattens karakter.

Forhåbningerne til en fornyet demokratisk dialog bygger i stort omfang på de fysiske betingelser for kommunikation på Internettet. Kommunikationssituationen er principielt uhierarkisk og uden styring. Deltagelse i debatten er uafhængig af tid og sted, idet man kan kommunikere såvel synkront som asynkront. Dertil kommer at adgangsbarriererne for deltagelse i debatten er meget lavere end i en traditionel debat, hvor man både skulle afsende et indlæg og have det igennem et redaktionelt filter. Christian Sørbye Friis har pointeret, at dette giver hidtil usete muligheder for, at deltagelsen kommer "nedefra", fra borgerne, som det også var tilfældet i den idealiserede, borgerlige offentlighed.<sup>114</sup>

Kommunikation på Internettet rummer dog også nogle begrænsninger, der får betydning for karakteren af den debat, der kan føres. David Slayden omtaler, hvorledes billedet fortrænger teksten som medium for kommunikation, en tendens der ifølge ham også

---

<sup>111</sup> (Virilio 1998: 48-49).

<sup>112</sup> (Coleman, 1999).

<sup>113</sup> (Slayden, 1999a: 276).

<sup>114</sup> (Friis, 1996).

gør sig gældende på Internettet.<sup>115</sup> Rationel overbevisning bliver fortrængt af en ofte visuel selvfremsstilling i det offentlige rum. I det massive billedsprog, der i dag præger medierne, flyder identiteter, argumenter og budskaber sammen i en stor masse.<sup>116</sup> Over for dette argument ville man dog kunne hævde, at denne tendens formentlig ikke er værre på Internettet end i andre medier, og derved fremstår den som et træk ved den generelle samfundsudvikling og ikke en konsekvens af Internettet som sådan. Desuden anfører Andrew Shapiro, at for så vidt angår Internettet, er det grundet den nuværende begrænsede båndbredde stadig tekst, der er den foretrukne kommunikationsform.<sup>117</sup>

Ifølge Gordon Graham rummer Internettet en anden begrænsning. Selv om kommunikation via e-mails er blevet kaldt en mellemting mellem tekst og samtale, rummer den dog stadig tekstens begrænsninger: den manglende evne til at kommunikere følelser gennem ansigtsudtryk og betoning i stemmen, som det er muligt i en personlig samtale men også i stort omfang gennem radio- og TV-medierne. Derved går vigtig kommunikation tabt, hvilket kan blokere for forståelsen og derved forvride debatten. Fællesskaber på Internettet bliver derfor en slags "andenrangs fællesskaber".<sup>118</sup>

Overfor denne indvending kan det anføres, at netbrugere fra starten i vidt omfang har søgt at kompensere for mediets begrænsninger: de såkaldte "smileys", små intuitivt forståelige kombinationer af tegn, har været anvendt til at udtrykke følelser eller stemninger. Mest kendt er vel smilet ☺. Systemet har allerede udviklet sig så sindrigt, at der er skrevet ordbøger på området. Om sådanne smileys kan erstatte den komplekse udveksling af information ansigt til ansigt er nok tvivlsomt. Brugen af smileys er dog endnu et eksempel på, at Internettet konstant udvikler sig i retninger, ingen kunne forestille sig på forhånd. Dette giver næring til de optimister, der hævder, at Internettet vil overvinde alle begrænsninger og problemer.

Et sidste problem for karakteren af den debat, der foregår på Internettet, er ifølge Paul Virilio den hastighed, hvormed kommunikationen her foregår. I og med at dialogen mellem afsender og modtager i dag kan foregå øjeblikkeligt, umuliggøres den forsinkelse og refleksion, der tidligere gjorde sig gældende i det offentlige rum, og som ifølge Virilio er en helt nødvendig forudsætning i en sand demokratisk debat.<sup>119</sup> Dette sidste aspekt forekommer meget vigtigt, også i forbindelse med den mere udtømmende diskussion af politisk deltagelse, vi vender os til senere.

Hvad angår karakteren af selve debatten på nettet er der rejst frygt for, at den bliver fuldstændig intetsigende. Med udgangspunkt i studier af nyhedsgrupper og online-

---

<sup>115</sup> Forudsætningen for denne argumentation er selvfølgelig en antagelse om, at meningsfuld diskurs er uløseligt knyttet til tekst eller tale.

<sup>116</sup> (Slayden 1999b: ix).

<sup>117</sup> (Shapiro 1999a: 52).

<sup>118</sup> (Graham 1999: 144-45).

<sup>119</sup> (Virilio, 1998: 27).

konferencer hævder Ziauddin Sardar, at mange folk taler fuldstændig forbi hinanden, således at debatten ikke får karakter af dialog men af proklamationer. Dertil kommer, at hovedparten af debatten består af spørgsmål om computerproblemer eller om, hvor man får cybersex. Debatten har således ikke meget med egentlig demokratisk dialog at gøre. Dette er ifølge forfatteren ikke overraskende, for som han formulerer det: hvorledes skulle man kunne indgå i fortrolig dialog med vildtfremmede, når man ikke engang kan hilse på folk, man møder ved elevatoren?<sup>120</sup>

Charles Ess er langt mere optimistisk, hvad angår kvaliteten af debatten i de forskellige fora på nettet. Han mener, at kommunikationen i både nyhedsgrupper og andre netfællesskaber ofte lever op til diskursetiske krav. I praksis sikres dette på to måder.

For det første er adgangen til et givet fællesskab ofte begrænset. Sådanne ”regulators” eller ”moderators” sørger for, at kun personer med de relevante interesser og forudsætninger får adgang til gruppen, og indlæg, der falder uden for dennes formål, bliver henvist til et andet sted. Set ud fra et plebiscitært demokratisk synspunkt er det forkert, at der ikke er universel adgang til et givet fællesskab, men ifølge forfatteren er det i overensstemmelse med et habermasiansk ideal, hvor en mangfoldighed af fællesskaber er ganske legitim, så længe diskursetikken hersker inden for det enkelte. Sikringen af en kvalificeret debat får altså forrang for et liberalt princip om universel adgang.

For det andet blev der tidligt etableret en såkaldt ”netikette” inden for de forskellige nyhedsgrupper og chatrooms. Der har været uskrivne regler, og samtidig har såkaldte ”moderators” styret debatten og frasorteret upassende eller fejlplacerede indlæg. Ofte har der været sociale sanktioner såsom hadske e-mails eller blokering af den formasteliges adgang til gruppen i tilfælde af en overtrædelse af ”netiketten”. Også dette forekommer for Charles Ess at være berettiget set i en diskursetisk optik.<sup>121</sup>

#### **4.1.5. Atomiseringsargumentet**

Påstandene om, at Internettet kan føre til en ny, samlet offentlighed og bidrage til at fremme forståelsen borgerne imellem, anfægtes af debattører, der fremhæver den nye teknologis atomiserende konsekvenser.

Flere forfattere påpeger, at såfremt man følger Rheingolds og Schulers tankegang om de mange nye fællesskaber, der opstår som følge af Internettet, tegner der sig nogle problematiske konsekvenser. Når fællesskaber bliver til på baggrund af samstemmende interesser og holdninger og ikke geografi eller andre tilfældigheder, er der en stor risiko for, at de lukker sig om sig selv. Fællesskabets deltagere bekræfter hinanden i deres forestillinger om det omgivende samfund, og den diversitet eller forstyrrelse med alternative indtryk, man ville

---

<sup>120</sup> (Sardar, 1996: 30-31).

<sup>121</sup> (Ess, 1996: 218-219).

få i den fysiske verden, udebliver.<sup>122</sup> Hvis man tror på hekse eller poltergeister, kan man på Internettet få bekræftet, at de findes!<sup>123</sup>

Tendensen kan ikke bare findes i fællesskaber på nettet, men også på individniveau. Talrige internettjenester tilbyder portaler eller personlige sider, hvor man får mulighed for at søge og filtrere information, så det er tilpasset ens interesser og personlighed i øvrigt. Med denne individualiserede information kan man let blive isoleret i sin egen, personlige virkelighedsopfattelse. Dermed er der stor risiko for at miste den fælles referenceramme, der er forudsætningen for en velfungerende politisk offentlighed og et demokratisk samfund.<sup>124</sup>

Vivian Sobchack er endnu mere pessimistisk på offentlighedens vegne. Hun taler om opkomsten af mange konkurrerende deloffentligheder, der hver især godt kan leve op til habermasianske kriterier, men som vil rumme ofte modstridende identiteter og interesser. Derved kan de ikke udgøre en samlet konsensuspræget offentlighed, som kan være styrende for den førte politik. Dertil kommer, at de underprivilegerede uden adgang eller evne til at bruge Internettet vil falde fuldstændig uden for den offentlige sfære. De vil være "hjemløse" i den nye elektroniske verden.<sup>125</sup>

Fragmenteringen vil ifølge Gordon Graham føre endnu videre. Den vil umuliggøre den konsensus om fælles værdier og mål, der er en forudsætning i en politisk offentlighed. Konsekvensen kan meget vel blive endnu mere vidtrækkende, således at Internettet fører til en slags moralsk anarki.<sup>126</sup>

Denne sidste bekymring deles af Johannes Andersen, der forudser, at nettets flydende karakter kombineret med dets forstærkelse af den igangværende fragmentering i samfundet og en manglende solidaritet borgerne imellem vil øge eksisterende opløsningstendenser.<sup>127</sup>

Over for alle disse bekymringer hævder Gordon Graham, at fragmenteringen i samfundet ikke er en konsekvens af Internettet eller computerteknologien i sig selv. Den er snarere et symptom på en mere overordnet samfundsudvikling, og det er urimeligt alene at gøre Internettet til skyld i de anførte problemer.<sup>128</sup>

#### **4.1.6. Borgerne og (med)borgerskabet**

I et ideelt demokrati kan der ikke kun være rettigheder. Det rummer også elementer af forpligtende fællesskab. Medborgerskabet er uadskilleligt fra demokratiet og offentlighedsbegrebet. Vi har tidligere set, hvordan fællesskaber på nettet kan vælges til og fra, og hvorledes anonymiteten og kommunikationsformen adskiller disse fra mere

---

<sup>122</sup> (Jones, 1998: 3) og (Hill & Hughes, 1998: 74).

<sup>123</sup> (Graham, 1999: 99).

<sup>124</sup> (Thommesen, 1997) og (Shapiro 1999a: 110-12).

<sup>125</sup> (Sobchack, 1996: 83).

<sup>126</sup> (Graham, 1999: 81).

<sup>127</sup> (Rosenkrands, 1997).

<sup>128</sup> (Graham, 1999: 128).

traditionelle fællesskaber. Nu bliver spørgsmålet, hvordan medborgerskabet kan tænkes at udvikle sig i de nye ”demokratiske” fællesskaber på Internettet?

Med hackerne som eksempel hævder Vivian Sobchack, at den nye teknologis frontløbere og varmeste fortalere kun er optaget af friheder og muligheder online. De udviser ikke nogen interesse for dybereliggende social interaktion eller demokratiske forpligtelser i de nye fællesskaber.<sup>129</sup> Der er med andre ord tale om rettigheder uden pligter.

Et andet argument, der taler imod en styrkelse af medborgerskabet som følge af Internettet, er, at de mange konkurrerende fællesskaber på nettet udvikler hver deres virkelighedsopfattelse, hver sin identitetsfølelse. Med så mange forskellige vi’er er samhørigheden og dermed den gensidige følelse af forpligtelse i fare for at reduceres kraftigt.<sup>130</sup>

Tidligere berørte vi, at de fællesskaber, der findes på Internettet, ofte er knyttet til snævre interesser. Steven Jones hævder, at han endnu mangler at se bevis på virkeligt politisk engagerede fællesskaber på nettet. Tværtimod lukker de sig sammen om sig selv og er blinde for den politiske omverden.<sup>131</sup> Der er ingen forpligtelse over for fællesskabet og det politiske, og de relevante aktører tager derved ikke medborgerskabets ansvar på sig.

Gordon Graham stiller spørgsmålet om, hvorvidt etableringen af fælles værdier på Internettet er mulig, og tager her udgangspunkt i den intense debat om eventuel censur af pornografisk materiale, der har verseret i USA. Debatten afslørede, at de vidt forskellige oplevelser af rigtigt og forkert, der gør sig gældende i den fysiske verden, naturligvis også støder sammen på nettet. Nettet eliminerer ikke sammenstød mellem moralske eller andre værdier og etablerer ikke med et trylleslag fælles forståelse.<sup>132</sup>

#### **4.1.7. Politikerne - Den borgerlige offentlighed som link mellem borgere og politikere**

Vi skal til sidst vende os til offentlighedens grundlæggende funktion som bindeled mellem borgere og politikere. Ikke mindst for pluralisterne er denne funktion helt afgørende, idet borgernes præferencer skal sikres en lige og uhindret adgang til det politiske system.

Wendy Bay Lewis argumenterer for, at Internettet kan komme til at spille en afgørende rolle i forstærkelse af forbindelsen mellem borgere og politikere. Dette skal blandt andet ske ved at anvende det til at sikre åben adgang til regeringen og dens informationer og til fornyelse af mulighederne for politisk deltagelse. I den forbindelse ser hun Internettet som et afgørende instrument til at genetablere den tillid til politikere, som i hvert fald i en amerikansk kontekst er begrænset blandt almindelige borgere.<sup>133</sup>

---

<sup>129</sup> (Sobchack, 1996: 85)

<sup>130</sup> (Thommesen, 1997).

<sup>131</sup> (Jones 1998: 22).

<sup>132</sup> (Graham, 1999: 103-104).

<sup>133</sup> (Lewis, 1999).

Dale Herbeck er mindre optimistisk og opstiller to mulige scenarier for, hvorledes forholdet mellem borgere og politikere vil spænde af i en politisk offentlighed medieret af Internettet. Den første mulighed er hypersensible politikere, der reagerer på alt, som det nu kendes i forbindelse med meningsmålinger. Den anden mulighed er politikere, der bruger nettet til personlig performance og manipulation af vælgerne.

Det er en pointe hos ham, at disse to scenarier udgør forventelige resultater af den nuværende udvikling, hvor politiske diskussionsfora ofte er skabt af politikere og myndigheder. Hvis den fremtidige offentlighed skal være af en mere ideel karakter, er det nødvendigt, at der kommer en bevægelse nedefra, hvor borgerne spontant skaber et forum for debat, som de gjorde det i den klassiske borgerlige offentlighed.<sup>134</sup>

#### **4.1.8. Delkonklusion – Internettet som en ny offentlighed?**

Som Nicholas Negroponte har påpeget, minder de massive optimistiske forhåbninger om opkomsten af en ny og ideel politisk offentlighed lidt om troen på det tabte paradys' genkomst.<sup>135</sup>

Optimismen tager udgangspunkt i Internettets muligheder for at forbinde borgerne i en elektronisk agora med forbillede i de klassiske New England-bymøder. Hermed skulle Internettet give nogle muligheder for skabelsen af deliberative fora af borgere i stil med et habermasiansk ideal, noget der ellers har været umuligt givet de moderne samfunds størrelse. På et nationalt plan er der dog nogle forhindringer for, at Internettet kan blive et medium, der som fjernsynet i 50erne samler hele nationen. Dels bliver antallet af deltagere i en national Internetdebat for stort, dels er der risikoen for at politikerne vil søge at udnytte denne mulighed til personlig performance, som de også har gjort det i TV-transmitterede debatter forud for amerikanske præsidentvalg.

Perspektiverne for virtuelle offentligheder uden geografisk tilknytning er fremhævet som mere vidtrækkende. I en amerikansk kontekst har dette perspektiv i overvejende grad taget udgangspunkt i den fællesskabsdebat, der de seneste par årtier har verseret mellem liberale og de såkaldte kommunitarister. Det er blevet fremhævet, hvorledes Internettet muliggør, at mennesker med fælles interesser og holdninger kan søge sammen i fællesskaber via nettet, der ofte forekommer at leve op til habermasianske, diskursetiske krav for politisk offentlighed. Sådanne fællesskaber vil ifølge fortalene være fremmende for demokrati, oplysning og græsrodsdeltagelse.

Kritikerne hævder dog, at sådanne fællesskaber ofte er blinde for det politiske og har en tendens til at lukke sig om sig selv. Dertil kommer, at de adskiller sig fundamentalt fra fællesskaber i den fysiske verden givet den manglende forpligtelse og lette exitmulighed. Der er en overhængende risiko for, at de virtuelle fællesskaber følger hver deres spor. Sker det, umuliggøres en samlet offentlighed som styrende for den førte politik. Samfundet kommer til

---

<sup>134</sup> (Herbeck, 1999: 60).

<sup>135</sup> (Sardar & Ravetz, 1996: 10).

at bestå af et virvar af fællesskaber, der muligvis hver for sig repræsenterer en form for politisk offentlighed, men som ikke kan tale sammen. Medvirkende til denne tendens er muligheden for at tilpasse den information, man henter på nettet, til personlige interesser og behov.<sup>136</sup> Man kan her få bekræftet de mest vanvittige ideer og forestillinger man måtte have, idet der altid vil være en eller anden, der deler dem.

På lang sigt kan konsekvensen blive, at samfundet ikke længere kan baseres på fælles referencer og værdier. Dette får ikke bare konsekvenser for den politiske offentlighed. Også medborgerskabet kan komme under pres som følge af Internettet.

Perspektiverne for selve den demokratiske samtale i en netmedieret politisk offentlighed er ikke mindre brogede. Optimisterne hævder, at der på Internettet er gode fysiske muligheder for at etablere en diskursetisk funderet debat. Antagelsen om, at Internettets karakter automatisk vil muliggøre en debat præget af rationel overbevisning, gensidig forståelse og kvalificeret debat, er dog ikke helt uproblematisk. Begrænset båndbredde gør, at kommunikationen i overvejende grad foregår gennem tekst, hvilket medfører nogle begrænsninger i forhold til uformelle kommunikationsakter som ansigtsudtryk og betoning. Det paradoksale resultat er, at Internettet indtil videre i mindre omfang end andre massemedier er præget af den massive visuelle strøm, der ifølge kritikerne virker nedbrydende på den diskursive praksis. Internettets karakteristika virker altså på én gang befordrende og hæmmende for en ideel samtalsituation.

Et andet paradoks skal søges i studier af den hidtidige samtalsituation på Internettet. Det er blevet argumenteret, at flere eksisterende netfællesskaber lever op til diskursetiske krav. Dette opnåes imidlertid ved gennem regulering at udelukke eller sanktionere uønskede elementer fra fællesskabet. Teoretisk set forekommer der altså at være en modsætning mellem forsøget på at skabe og opretholde en diskursiv praksis og et liberalt krav om universel adgang til et fællesskab. Dette rejser ikke bare perspektiver for forsøget på at etablere en offentlighed på Internettet men også filosofiske perspektiver, som det vil være alt for vidtrækkende at forfølge her.<sup>137</sup>

Betragter man slutteligt den politiske offentlighed som det overordnede link mellem borgere og politikere, opstår der med Internettet risiko for, at den ”permanente samtale” fører til overbelastning af både borgeres og politikeres kognitive kapacitet. Den fysiske forbundenhed, som moderne teknologi muliggør, medfører i den sidste ende en overbebyrdelse af politikerne, der nødvendiggør, at de tyr til eksisterende og set ud fra et offentlighedssynspunkt uheldige strategier. For borgernes vedkommende kan den hastighed, med hvilken informationer via nettet er tilgængelige, umuliggøre den refleksion, der er nødvendig for en kvalificeret demokratisk stillingtagen. Resultatet kan blive et samfund, hvor både borgere og politikere reagerer pr. refleks på informationsstrømmen.

---

<sup>136</sup> Dette skal diskuteres mere uddybende i afsnit 4.3.

<sup>137</sup> For at illustrere dette spørgsmåls omfang kan det blot nævnes, at det er til netop dette, Jürgen Habermas har viet en stor del af sit senere forfatterskab.

Under alle omstændigheder forekommer der i en politisk offentlighed medieret af Internettet at være et omfattende behov for redigering. I hidtidige netfællesskaber har det ofte været såkaldte ”moderators”, enten selvbestaltede eller udpegede. Sådanne får naturligvis en omfattende magt, og derfor bliver det i sidste ende et dybt politisk spørgsmål, hvem der skal forestå en redigering, og hvordan disse skal kontrolleres. Spørgsmålet bliver ikke mindre relevant i forbindelse med søgning, formidling og perspektivering af nettets enorme informationsmængder, som vi skal vende tilbage til senere.

En umiddelbar tro på, at Internettet medfører en genetablering af en samlet borgerlig offentlighed, forekommer urealistisk. Imidlertid kan der i virtuelle fællesskaber etableres deloffentligheder, der for så vidt kan leve op til et habermasiansk ideal. Kan Internettet sikre, at alle disse forbindes til det politiske system, vil i det mindste et pluralistisk offentlighedsideal kunne opfyldes. Problemet er, at et vist sæt af fælles værdier er nødvendige, hvis et samfund skal fungere. Kan der ikke opnåes en bred, almen tilslutning til det kollektive projekt, risikerer samfundet at disintegre med uoverskuelige konsekvenser til følge.

Dette er naturligvis problemer, man skal være meget opmærksom på. Imidlertid er nettet ikke ene om at lede til samfundets fragmentering, og udviklingen vil formentlig i høj grad afhænge af, om Internettet aktivt søges udnyttet i offentlighedens tjeneste, og hvorvidt borgerne tager del heri.

## 4.2. Barrierer i form af magt

Det er blevet hævdet, at en af de vigtigste konsekvenser af Internettets vækst er, at magten kan blive spredt til langt flere, end tilfældet er det i dag. Dette skulle blandt andet ske ved, at barriererne for borgernes adgang til det politiske system bliver mindsket, herunder at de får stærkt forbedrede muligheder for at bringe sager på den politiske dagsorden. Desuden skulle anonymiteten på nettet muliggøre en ophævelse af forskelle knyttet til status, rigdom eller andre sociale karakteristika. Hvor de to første påstande skal behandles i dette kapitel, handler den tredje grundlæggende set om en ændring af borgernes forudsæninger for deltagelse, og den vil som sådan blive behandlet i kapitel 4.3.

Også den danske regering har opdaget Internettets potentiale til nedbrydning af barrierer og magtspredning. F.eks. formulerede Forskningsministeriet det i 1997 således: *”Informationsteknologien giver nye muligheder for at søge, samle og sprede information og er derved med til at nedbryde eksisterende magtstrukturer og hierarkier”*.<sup>138</sup>

Esther Dyson har påpeget anarkiet og fravær af magt som en central egenskab ved Internettet. Hun hævder, at fællesskaber udsprunget heraf har højere moralsk legitimitet end fællesskaber i den fysiske verden, idet de som oftest er bygget op frivilligt uden indblanding fra nogen højere magt.<sup>139</sup>

---

<sup>138</sup> Gengivet i (Svith, 1999).

<sup>139</sup> (Dyson, 1998: 17).

Vi skal i det følgende diskutere sådanne påstande og opregne perspektiverne for henholdsvis magtudøvelse og frigørelse som følge af Internettet. Det store spørgsmål må naturligvis være, hvorvidt Internettet kan bidrage til den afskaffelse af magt og barrierer, Habermas ser som det ultimative mål, eller blot bidrager til den magtspredning, Dahl ser som en nødvendig forudsætning for demokrati. Heroverfor skal vi også inddrage debattører, der hævder, at Internettet tværtimod fører til nye og endnu mere subtile former for magtudøvelse i skarp kontrast til demokratiske idealer.

Vi skal efter tur berøre Internettets mulige konsekvenser for de tre magtformer, der blev opregnet i afsnit 3.2. Vi skal først belyse spørgsmålet om, hvorvidt Internettet bidrager til formelt mindre adgangsbarrierer. Dernæst skal det diskuteres, om det bidrager til at udbrede muligheden for at sætte en politisk dagsorden, en mulighed som ifølge Bachrach & Baratz hidtil har været begrænset. Til sidst er spørgsmålet, om Internettet også kan bidrage til at mindske eller sprede den skjulte magt og kontrol over det politiske system, som ifølge blandt andre Steven Lukes reelt er i hænderne på en lille elite.

#### **4.2.1. Mindskelse af formelle og fysiske barrierer?**

For den tidlige Robert A. Dahl var det afgørende, at der var fri og lige adgang for borgerne til at videregive præferencer og søge indflydelse på det politiske system. Et fremherskende argument i debatten om Internettet er, at dette på helt afgørende vis sikrer den frie og lige adgang til det politiske system, først og fremmest gennem nedbrydelse af de formelle barrierer, borgerne tidligere stod overfor. David Slayden har påpeget, hvorledes netop barriere-metaforen er særdeles udbredt i de diskurser, der flourer om Internettet. Overvindelse af gamle barrierer sammenlignes i en sådan fortælling med Amerikas udbredelse mod vest. Ved at overvinde en barriere nedbryder man gamle systemer og skaffer sig råderum og frihed.<sup>140</sup>

Spørgsmålet er naturligvis, om denne måde at se Internettet på har noget for sig. Er det realistisk at tro på, at nettet nedbryder gamle barrierer og derved frigør de mange? Et vægtigt argument i debatten er, at kommunikation uvægerlig bliver både hurtigere og nemmere. Eksempelvis er det langt lettere at sende en e-mail til den lokale parlamentariker end et brev, der både skal frankeres og postes.<sup>141</sup> I og med at de fysiske og økonomiske omkostninger mindskes, vil langt flere borgere kunne overkomme at deltage.

Gordon Graham sammenligner Internettets muligheder med andre kommunikationsteknologier. For ham kombinerer e-mailen alle disses respektive fordele i form af hastighed, spredning og interaktivitet. Også muligheden for let og på kort tid at lave sin egen hjemmeside giver den enkelte borger enestående muligheder for at blive hørt. Alene

---

<sup>140</sup> (Slayden, 1999a: 273-274). Temaet om grænseoverskridelse har ifølge Slayden også har været tilbagevendende i amerikanske præsidentvalgkampe og er som sådan karakteristisk i den nationale selvforståelse.

<sup>141</sup> (Dyson, 1998: 45-46).

disse to teknologier nedbryder borgernes barrierer i forhold til det politiske system i et omfang, som ingen medier hidtil har været i stand til.<sup>142</sup>

Mindsnelsen eller ligefrem ophævelsen af barriererne mellem borgerne og de politiske beslutningstagere medfører dog også nye problemer. Barriererne fungerer ifølge Jay Kinney som en garanti mod overbelastning af det politiske system. Allerede med faxmaskinens indtog blev politikerne bombarderet med forespørgsler og kommentarer. Med opkomsten af Internettet bliver denne udvikling forstærket mange gange. Kinney citerer Simsom Garfinkel for den påstand, at med de potentielt enorme mængder af e-mails bliver den enkelte politiker ude af stand til at svare personligt på hver enkel. Politikerne oplever et ”overload” og ender med at blive uinteresserede i feedback fra vælgerne. Kommunikationen er blevet reduceret til støj.<sup>143</sup>

Charles Ess har udtrykt bekymring for, at tidligere fysiske barrierer skal blive afløst af nye af mere social karakter. Borgerne har ganske vist en fri og lige adgang, men den til tider hadefulde debat på nettet vil uden tvivl afskrække adskillige fra at deltage, og under alle omstændigheder er en sådan omgangstone i strid med et diskursetisk ideal.<sup>144</sup>

Ikke bare gnidningsløsheden men også hastigheden i kommunikation via Internettet er ofte blevet fremhævet som demokratifremmende i sig selv. Under krigen i det tidligere Jugoslavien kunne oppositionen i Serbien lynhurtigt sprede deres budskab til hele verden uden om regeringens kontrol.

Ifølge Paul Virilio er en sådan sammenkobling af hastighed og demokrati meget udbredt men baseret på en myte. Han sammenligner Internettets opkomst med jernbanens udvikling. I starten forekom denne frigørende og demokratisk, og alle kunne bruge den til at komme hurtigt omkring. Men snart blev den udnyttet i krigsøjemed til generel skade for den demokratiske bevægelse. Således forestiller han sig også, det vil gå med Internettet.<sup>145</sup>

#### **4.2.2. Borgernes tilbageerobring af den politiske dagsorden**

En formelt og fysisk lige adgang til indflydelse i det politiske system garanterer ikke nødvendigvis lige adgang til at få sin sag på den politiske dagsorden. Hvad, der på overfladen forekommer uproblematisk og demokratisk, kan i virkeligheden rumme en skjult undertrykkelse af alternative dagsordener, således som Bachrach og Baratz påpegede det.

Det er blevet fremført, at med Internettets fremkomst bliver den reelle adgang til at sætte en politisk dagsorden spredt til langt flere. Marginaliserede borgere og undertrykte grupper får fornyede muligheder for at gøre opmærksom på deres sag. Set med Bachrach & Baratz’ briller er det naturligvis helt afgørende, om Internettet kan bidrage til at ophæve eller

---

<sup>142</sup> (Graham, 1999: 66-70).

<sup>143</sup> (Kinney, 1996:144).

<sup>144</sup> (Ess, 1996: 219).

<sup>145</sup> (Virilio, 1998: 29).

uskadeliggøre de mekanismer, politiske magthavere tidligere anvendte til at holde et bestemt problem væk fra den politiske dagsorden.

Et centralt argument for, at Internettet mindsker magthavernes mulighed for at udøve ”nondecision-making”, er, at den fysiske adgang til publicering er blevet langt lettere. Ikke blot er tekniske barrierer nedbrudt, som diskuteret ovenfor. Det er også langt mindre økonomisk bekosteligt at bruge Internettet end at starte et traditionelt medium som en avis eller en TV-station. I stedet for at skulle investere i dyre teknikker som trykpresse, sender eller studier, publicerer man blot direkte på nettet.<sup>146</sup> Kan man ikke blive hørt gennem andre medier, er der nu alle muligheder for blot at starte for sig selv!

Som Gordon Graham påpeger det, blev denne lære understreget i forbindelse med krigen i Bosnien. Serberne lukkede gentagne gange de muslimske TV-sendere, der blev anvendt til at dokumentere overgreb og uretfærdigheder fra serbernes side. Muslimerne omstillede sig hurtigt og fik videresendt informationerne om serbernes overgreb ved hjælp af Internettet, hvilket serberne trods ihærdige anstrengelser ikke havde nogen mulighed for at forhindre.<sup>147</sup>

Selv om der næppe er nogen regering i et vestligt land, der vil gribe til så åbenlyse og voldsomme censurmetoder som den serbiske, understreger eksemplet dog, at enhver gruppe eller person med et synspunkt og adgang til Internettet i løbet af få sekunder kan sprede dette til hele verden. Ingen regering eller anden magtfuld gruppe vil kunne fjerne budskabet fra nettet, for i det øjeblik det er sendt, kan det allerede være kopieret til andre servere. Internettet vender op og ned på balancen mellem de små og de store. Menneskerettighedsgrupper får de samme muligheder som regeringer.

Denne optimisme anfægtes af Andrew Shapiro. Han fremhæver, hvorledes nye teknologier giver endnu mere subtile kontrolmuligheder end tidligere. Filtermekanismer eller dirigering af al internetkommunikation gennem centrale servere gør det muligt for en regering at sikre en effektiv kontrol med brugen af Internettet. Sådanne teknikker anvendes allerede af udemokratiske regimer som i Kina og Singapore, og Shapiro påpeger, at muligheden kunne tænkes at friste selv demokratisk sindede regeringer.<sup>148</sup>

Af sådanne grunde er kryptering ifølge Andrew Shapiro et vigtigt redskab for grupper og borgere med en alternativ dagsorden, for at de kan beskytte sig mod statens kontrol og overvågning.<sup>149</sup> Denne teknik har imidlertid været genstand for en heftig debat i bl.a. USA. Nicholas Negroponte erkender i overensstemmelse med de dominerende argumenter mod kryptering, at udbredt brug af denne giver forbrydere og udemokratiske grupper store muligheder for at unddrage sig kontrol. Det er imidlertid hans pointe, at sådanne grupper altid vil være i stand til at omgå loven, også uden brug af kryptering.<sup>150</sup>

---

<sup>146</sup> (Thornton, 2000: kap. 6).

<sup>147</sup> (Graham, 1999: 93).

<sup>148</sup> (Shapiro, 1999b: 18).

<sup>149</sup> (Shapiro, 1999b: 24).

<sup>150</sup> (Negroponte, 1996: 237-38).

Derved implicerer Negroponte en pointe, der forekommer central: udemokratisk eller ulovlig virksomhed forårsages ikke af Internettet. Det vil altid være der, og nettet er blot endnu et medium, der kan tages i anvendelse hertil.

### 4.2.3. Skjult magt og reel kontrol over Internettet

Ovenfor er det dominerende synspunkt, at Internettet bidrager til at udbrede adgangen til dagsordensfastsættelse. På det umiddelbare plan bidrager Internettet derved i overvejende grad til en spredning af magten i samfundet. Det har været et gennemgående argument for optimisterne, at Internettet derved medvirker til en spredning af den reelle magt i samfundet.<sup>151</sup> Den underliggende antagelse er, at et samfund er mere demokratisk, jo flere der har del i magten.<sup>152</sup>

Som vi berørte i forbindelse med den elitistisk funderede kritik af de aktuelle demokratiers tilstand, findes der imidlertid mere subtile magtformer end kontrol over de formelle adgangsveje og den politiske dagsorden. Internettet afskaffer eller mindsker ikke nødvendigvis den mere skjulte magtudøvelse. Tværtimod er det hævdet, at nettet kan bidrage til forøgelsen af denne. I diskussionen af dette skal vi efter tur berøre fire sæt af aktører, der kan udøve mere eller mindre skjult magt. For det første regeringer og deres institutioner, for det andet kommercielle interesser, for det tredje borgerne selv, og sidst men ikke mindst de nye eliter, informationsteknologien skaber.

I diktaturstater som Kina og Singapore foregår der en åbenlys og omfattende regulering af Internettet.<sup>153</sup> Vestlige demokratiske regeringer kan ikke i det lange løb holde til at udøve en sådan illegitim form for magt. Deres regulering og kontrol foregår officielt ud fra de bedste og ofte fuldt berettigede hensigter. Andrew Shapiro nævner som eksempel indsatsen mod distribution af børneporno som værende det sidste. Imidlertid forsøges også regulering af materiale, som visse politikere måtte finde stødende, f.eks. pornografiske materiale eller obscønt sprogbrug. Problemet i sådanne tilfælde er, at der ikke er udbredt konsensus om, at disse materialer skal reguleres eller forbydes.<sup>154</sup> Det afgørende spørgsmål her er naturligvis, hvornår hensynet til de få berettiger begrænsninger over for de mange, en diskussion der hurtigt bliver kontroversiel og får en moralsk karakter.

Gordon Graham søger at skære igennem problemet og fremhæver, at der naturligvis er tilfælde, hvor statslig regulering er både berettiget og gavnlig for den enkelte borger. Det gælder bl.a. i forhold til åbenlyse, vitale trusler mod den almindelige borgers sikkerhed,

---

<sup>151</sup> Som også påpeget af (Graham, 1999: 78)

<sup>152</sup> En antagelse der også gør sig gældende i de to normative demokratimodeller, der er gennemgående i denne fremstilling.

<sup>153</sup> Som bl.a. beskrevet af (Shapiro, 1999a: 66-67).

<sup>154</sup> (Shapiro, 1999b: 18).

kriminelle aktiviteter og lignende.<sup>155</sup> Andrew Shapiro supplerer og nævner EU's direktiv om privatlivets fred, der sætter stramme begrænsninger på indsamling og brug af private data, som et eksempel på positiv og nødvendig regulering af hensyn til den enkelte borger.<sup>156</sup>

På den anden side fremhæver Gerry McGovern fra den irske forskningsinstitution NUA blot fra maj 2000 14 konkrete eksempler på, hvorledes regeringer eller offentlige institutioner søger at regulere Internettet. I flere tilfælde forekommer hensigten ikke åbenlyst legitim. For eksempel er både den britiske og den russiske regering i færd med at opbygge systemer, med hvilke de kan kontrollere alt internettrafik.<sup>157</sup>

Sådanne rapporter synes at styrke en udbredt mistanke om, at al trafik på Internettet i det skjulte overvåges af den amerikanske efterrettningsorganisation NSA, som både Paul Virilio og Jay Kinney hævder. Ifølge Kinney er denne skjulte overvågning særlig subtil derved, at man ved hjælp af Internettet tror sig sikker, når man kommunikerer, men det næste øjeblik kan man være anholdt eller ens harddisk beslaglagt.<sup>158</sup> Man kunne dog overfor en sådan argumentation indføre, at de aktiviteter, der medfører overvågning og eventuelt i den sidste ende retsforfølgelse, formentlig ville have afstedkommet de samme konsekvenser i verden uden for Internettet. Går overvågningen derimod ud over, hvad der er alment accepteret som berettiget, opstår der imidlertid problemer, ikke blot i forhold til grundlæggende demokratiske rettigheder men også for selve demokratiets legitimitet. Orwells *1984* inddrages ofte og ikke uden grund som et skræmmebillede, når disse forhold diskuteres.

Nu er stater og regeringer ikke de eneste aktører, der har interesse i at udøve en form for kontrol over Internettet. Siden kommercielle interesser fik adgang hertil i starten af 90'erne, har de i flere tilfælde søgt at kontrollere brugernes adfærd på nettet. Alinta Thornton nævner som eksempel Prodigy, et annoncefinansieret firma, der søger at udnytte Internettet til envejskommunikation ud til brugerne, stik modsat den interaktivitet, der ellers forekommer at være et af nettets store potentialer. Prodigy kører som andre tjenester ved hjælp af et stykke software, der skaffer firmaet adgang til brugerens computer med de muligheder for overvågning, det medfører. Dertil kommer, at det diskussionsforum, Prodigy også opererer, er gennemreguleret, hvorved potentielt stødende materiale bortcensureres. Thornton ser alt dette som eksempel på, at kommercielle interesser potentielt er i stand til at udøve den samme form for overvågning som myndighederne.<sup>159</sup> Dette problem forstærkes naturligvis, hvis enkelte kommercielle udbydere skulle gå hen og blive så store, at der opstår monopol- eller oligopoltilstande. I sådanne tilfælde ville private, kommercielle interessers mulighed for bevidsthedskontrol og manipulation i værste fald antage et omfang på linie med en statsmagts.

---

<sup>155</sup> (Graham, 1999a: 126-27).

<sup>156</sup> (Shapiro, 1999b: 18).

<sup>157</sup> (McGovern, 2000).

<sup>158</sup> (Virilio 1998: 43) og (Kinney 1996: 148).

<sup>159</sup> (Thornton, 2000: kap. 3).

Overfor dette kunne man indvende, at en sådan dominans forudsætter, at den kommercielle aktør har en attraktiv tjeneste at tilbyde borgeren for at lokke denne ”i nettet”. Her er en oplagt mulighed ifølge Howard Rheingold, at borgerne tilbydes gratis adgang til Internettet mod til gengæld at sælge ud af deres private oplysninger eller acceptere overvågning af deres adfærd på nettet. Sådanne tilbud kunne især være lokkende for brugere, der ikke ellers ville have økonomisk mulighed for at blive tilsluttet Internettet. På denne måde ville de blive rige på informationer men fattige på privatliv.<sup>160</sup>

Også borgerne kan potentielt udøve skjult magt. Sunn-Hee Yoon nævner helt i overensstemmelse med Lukes, at en regerings magtudøvelse bliver særlig subtil, når den inddrager borgerne som en del af processen. I Korea har regeringen søgt at anvende den nye teknologi til opretholdelse af centralisering og fremme af effektivitet. Regeringen har nøje tildelt bestemte borgere nøgleroller i processen, og disse har villigt bidraget til projektet mod at opnå personlige fordele. Borgerne har accepteret udviklingen gennem den proces, Michel Foucault kaldte “normalisering”. Der har ikke været protester, for der har ikke været alternativer.<sup>161</sup> Nu kan der i dette tilfælde diskuteres, hvorvidt de udvalgte borgere i dette tilfælde udøver selvstændig magt over deres medborgere, eller om de blot spiller rollen som statens marionetter.<sup>162</sup>

Den sidste og måske potentielt mest indflydelsesrige gruppe i relation til Internettet er den nye elite, der er skabt af informationsteknologien selv. Systemoperatører, netværksansvarlige og dataloger får en potentielt helt uindskrænket magt, som bl.a. Ziauddin Sardar har påpeget. De, der kontrollerer eller i det hele taget forstår systemerne, har en uindskrænket magt på deres felt, og historien viser, at så meget magt korrumpere. Derfor er denne nye IT-elite den gruppe, overfor hvilken man ifølge Sardar skal være mest på vagt.<sup>163</sup>

Paul Virilio, der er principielt optaget af de farer, den konstante forøgelse af informationens hastighed medfører, påpeger risikoen for et totalt demokratisk sammenbrud som følge af, at kontrollen over denne hastighed er i hænderne på de få.<sup>164</sup>

---

<sup>160</sup> (Thornton, 2000: kap. 3).

<sup>161</sup> (Yoon, 1996). Som en dansk analogi til ovenstående kunne man påpege den forholdsvis udbredte tilslutning, der i Danmark forekommer til videoovervågning af offentlige rum som veje og daginstitutioner.

<sup>162</sup> Jeg skal lade dette perspektiv ligge og blot påpege, at man i en komplet opregning af magtens potentielle aktører bør inddrage borgerne, selv om de tre andre sæt af aktører, vi her berører, nok i en strengt vestlig sammenhæng potentielt er i stand til at udøve en mere vidtrækkende magt.

<sup>163</sup> (Sardar 1996: 32-33). Allerede Alvin Toffler påpegede i 1970, at vi i løbet af få år stod over for, at vores egne børn i kraft af deres kontrol over og forståelse af informationsteknologien kunne sætte deres forældre ud på et sidespor. (Toffler 1972: 323-25).

<sup>164</sup> (Virilio, 1998: 87-88).

#### 4.2.4. Delkonklusion – Internettet, magten og barriererne

Barrieremetaforen har været central i diskussionen af Internettet. Internettet er blevet sat i forbindelse med en nedbrydelse af de magtmekanismer, der tidligere udgjorde begrænsninger eller barrierer for borgernes adgang til det politiske system. Tanken om, at gamle grænser nedbrydes og en ny frihed skabes, svarer, som Ziauddin Sardar har påpeget, lidt til idéen om Amerikas udbredelse mod vest. På den anden side er der de, der hævder, at hele denne optimisme er baseret på en positiv teknologideterminisme, som sætter teknisk udvikling lig med fremskridt og demokratisering. Hele denne diskussion bliver let meget overordnet, hvorfor vi i det forløbne er gået i dybden med en diskussion af Internettets konsekvenser for tre specifikke magtformer.

I den pluralistiske tradition er det afgørende, at borgerne ikke oplever formelle eller fysiske barrierer i deres muligheder for politisk deltagelse. Vi har set, hvorledes Internettet i stort omfang kan bidrage til at sikre dette gennem muligheden for en lettere og langt mere uformel kommunikationsform mellem borgere og politikere.

Overfor disse åbenlyse fordele er det blevet anført, at barrierer mellem borgere og politikere ikke kun udgør et problem. De har også fungeret til at begrænse og filtrere de inputs, politikerne har modtaget. I et system med langt færre barrierer risikerer politikerne at blive overbebyrdede med inputs i et omfang, der i værste fald gør dem apatiske eller ligeglade med borgernes henvendelser.

En mere indirekte og tilsløret magtform er dagsordenskontrol. Den senere Dahl har påpeget, at demos i et ideelt demokrati må have endelig kontrol med den politiske dagsorden. Med den lette og billige adgang til publicering af et hvilket som helst synspunkt rummer Internettet store muligheder for, at borgerne kan opnå en sådan kontrol. Krigen i Jugoslavien var blot et eksempel på, at Internettet muliggør, at undertrykte eller marginaliserede grupper kan publicere deres budskab uden om etablerede medier eller informationskanaler. Myndighederne kan principielt intet gøre for at forhindre, at et ømtåleligt problem derved bliver sat på dagsordenen. Derved bliver der også i etablerede demokratier store muligheder for at omgås den magtmekanisme, Bachrach og Baratz har kaldt nondecision-making.

Heroverfor kan det anføres, at det ikke er tilstrækkeligt, at et givet spørgsmål eller emne får adgang til medierne. Den politiske dagsordensfastsættelse er en kompliceret proces, og mængden af medier og spørgsmål, der principielt kunne tages op, gør, at et bestemt issue meget let drukner i mængden.

Dertil kommer, at der formentligt fortsat vil være muligheder for at tie en uønsket problemstilling ihjel. Flere debattører er overbeviste om, at myndighederne snart vil have udviklet sindrige filter- og censurmekanismer, der er i stand til effektivt at blokere for uønskede synspunkter og fremsættelse af en alternativ dagsorden. Regeringerne i Kina og Singapore er allerede langt fremme med noget sådant. Det afgørende bliver dels, hvorvidt sådanne mekanismer viser sig effektive i reguleringen og filtreringen af information, dels om selv vestlige, demokratiske regeringer vil føle sig fristet til at anvende dem.

Under alle omstændigheder nævnes kryptering undertiden som et nødvendigt redskab for grupper, der ønsker at unddrage sig statens overvågning eller indblanding. Kryptering kan dog blive netop det, der frister vestlige regeringer til at gribe ind med regulering og forbud, idet den også er et praktisk redskab for decideret kriminelle eller udemokratiske grupper. Hensynet til almenvellet kan derved blive anvendt til at tilsidesætte de nye demokratiske muligheder for at sætte en alternativ dagsorden. Heri ligger ét af de store demokratiske dilemmaer, Internettet rejser.

Hvor Internettet trods alt ser ud til at rumme et vist potentiale for en mindskelse af formelle, fysiske barrierer for borgerne, er påstanden om disses forøgede adgang til den politiske dagsorden altså ikke uproblematisk. Det samme gælder antagelsen om, at Internettet bidrager til mindskelsen af den skjulte magt, som Lukes omtaler. Vi har berørt fire sæt af aktører, der potentielt er i stand til at udøve skjult magt. Konklusionen må være, at Internettet ikke nødvendigvis bidrager til en mindskelse af denne, tværtimod.

Staten har ofte de bedste argumenter og mest velmenende hensigter for at udøve en åben eller skjult kontrol med trafikken på Internettet, såsom hensynet til beskyttelse af minoriteter eller vitale nationale interesser. Skal man følge Lukes, kan det i denne forbindelse være vanskeligt at definere de enkelte borgers tilsyneladende eller ideale interesser, og under alle omstændigheder er feltet så problematisk og uigennemskueligt, at faren for bevidsthedsmanipulation er nærliggende.

Også kommercielle aktører vil i stigende omfang søge magt og kontrol over Internettet, ikke mindst hvis den nuværende udvikling i retning af store medieoligopoler fortsætter. Kontrollen kan blandt andet vindes ved at gøre brugerne afhængige af bestemte kommercielle produkter eller ved at kræve reklamelæsning og ret til overvågning som betaling for Internetadgang.

Borgerne indbyrdes indgår også i magtrelationer, der ikke elimineres blot på grund af Internettet. Således er det blevet hævdet, at de ressourcestærke grupper i befolkningen har udnyttet Internettets opkomst til styrkelse af egne positioner uden tanke for de mindre velbjærgede. Disse grupper har derved fået mindsket deres muligheder med opkomsten af den nye teknologi.<sup>165</sup>

Endelig har teknologien skabt en ny elite bestående af de folk, der har skabt den, og som i kraft af deres teknologiske indsigt har mulighed for at kontrollere udviklingen. I kontrollen og afbalanceringen af denne gruppe ligger der utvivlsomt en afgørende demokratisk udfordring.

Statsmagten, kommercielle interesser og de nye IT-eliter alle aspirerer til at blive en herskende klasse i et højteknologisk samfund. Foregår der ikke i tide en gennemgribende samfundsmæssig debat om disse spørgsmål, eventuelt efterfulgt af passende politiske initiativer, kan resultatet blive et fremtidsscenario som beskrevet af Jay Kinney, hvor det ikke blot er et enkelt sæt af ovennævnte aktører, der udøver magten. Tværtimod vil kommercielle interesser med deres mange fristende tilbud reducere borgerne til afhængige forbrugere,

---

<sup>165</sup> Hvad dette argument angår kunne man dog spørge, om vi ikke er på vej over i en så indirekte eller udokumenterbar magtudøvelse, at den falder udenfor denne fremstillings teoretiske ramme?

atomiserede foran hver sin skærm og uden indbyrdes kontakt, mens den uindskrænkede magt ligger for fødderne af begærlige politikere eller endnu værre, deciderede despoter.<sup>166</sup> Et sådant scenarie, hvor regeringer nægter at afgive kontrol, og private aktører i større og større omfang tiltager sig beføjelser, der tidligere var forbeholdt statsmagten, har fået Jay Kinney til at tale om en ny ”korporativ feudalisme”.<sup>167</sup>

Under alle omstændigheder er en reduktion af borgernes barrierer for politisk deltagelse også knyttet til en forbedring af disses forudsætninger. Skal man følge eksempelvis Lukes’ argumentation, er borgernes bedste redskab i kampen mod mere eller mindre skjult undertrykkelse den oplysning og information, som vi berører i næste kapitel.

### 4.3. Borgernes forudsætninger for adgang

Både Habermas og neopluralister som den senere Dahl erkender, at borgernes personlige forudsætninger er et afgørende spørgsmål i forhold til muligheden for reel demokratisk deltagelse og indflydelse. De betoner specielt adgang til fuld information samt uddannelses- og oplysningsniveau, men dertil kommer naturligvis økonomiske og sociale forhold som indtjening, beskæftigelse og status.

Internettets demokratiske potentiale er i høj grad blevet koblet sammen med de muligheder for information, oplysning og uddannelse, det giver borgerne, som derved tænkes at få forbedrede forudsætninger for demokratisk deltagelse. I det følgende skal dette aspekt derfor gøres til genstand for en nøjere diskussion.

Vi må dog nødvendigvis også spørge, hvorledes borgerne overhovedet kan skaffe sig information, hvis de økonomiske og fysiske forudsætninger ikke er til stede? Hvorvidt Internettet også kan bidrage til eliminere forskelle i indtjening og andre fysiske uligheder eller mindske betydningen af disse vil derfor være et væsentligt diskussionspunkt, når man skal vurdere betydningen for demokratiet.<sup>168</sup>

Uligheder kan også være af social art og knyttet til status eller position. Sådanne uligheder kan få karakter af det, vi med Isaacs definerede som social magt. Om Internettet kan bidrage til at mindske denne sociale magt, vil derfor også blive gjort til genstand for selvstændig behandling.

---

<sup>166</sup> (Kinney, 1996: 152).

<sup>167</sup> (Kinney, 1996: 148).

<sup>168</sup> Spørgsmålet om Internettets betydning for økonomiske og fysiske forudsætninger kan i grunden diskuteres på tre planer. For det første kan Internettet give generelt bedre økonomiske og fysiske vilkår, herunder lette mange gøremål i hverdagen. Denne diskussion er overordnet samfundsmæssig og ikke specifikt demokratiteoretisk relevant. For det andet kan nettet bidrage til at eliminere forskelle borgerne imellem, altså have en udlignende og omfordelende effekt. En sådan effekt kan, hvis man følger Dahl, også føre til øget politisk lighed og derved bidrage til demokratisering. En tro på, at Internettet i sig selv skulle føre til større økonomisk lighed, er efter min vurdering lovlig optimistisk. Tværtimod kunne nettet, ganske som tilfældet var det ved den industrielle revolution, bidrage til at øge forskelle i indtjening. Indtil videre forekommer en tredje konsekvens af Internettet, nemlig mindskelsen af betydningen af de økonomiske og fysiske forskelle, som den mest interessante i et demokratiteoretisk perspektiv.

I afsnit 4.3.1. skal vi diskutere de enorme mængder information, som i dag er tilgængelige for borgerne, og som kan virkeliggøre et demokratisk ideal om fuldstændig oplysning. Udgangspunktet skal tages i ideen om Informationsmotorvejen og dens perspektiver.

I afsnit 4.3.2. skal vi i forlængelse heraf berøre borgernes muligheder for uddannelse ved hjælp af Internettet. Dette er ofte blevet tilskrevet det potentiale for demokratisk uddannelse, som også radio og TV i sin tid blev, men som disse medier vel aldrig for alvor indfrie.

I afsnit 4.3.3. er emnet, hvorvidt Internettet bidrager til at mindske betydningen af økonomiske og fysiske forudsætninger, således at også mindrebedemlede, handicappede eller marginaliserede borgere får muligheden for at udnytte Internettet og derved måske endda opnå en indflydelse og deltagelse, der tidligere har været dem forholdt.

I afsnit 4.3.4. vil vi diskutere, hvorvidt Internettet bidrager til at mindske betydningen af status og position, det Isaacs har kaldt social magt.

I den borgerlig offentligheds kaffestue var der stærkt begrænset adgang. Kvinder, ubemlede og tjenestefolk var udelukket. For at Internettet kan bidrage til at øge alle borgeres forudsætninger for demokratisk deltagelse, er det en nødvendighed, at der er en langt mere udbredt, nærmest universel adgang. I afsnit 4.3.5. berøres udbredelsen af Internettet, og det diskuteres, hvilke faktorer der er afgørende for, om man har adgang.

Som det vil være fremgået, behandles Internettets potentiale til forbedring af borgernes forudsætninger i de første fire afsnit, hvorimod det femte kan siges at diskutere ”forudsætningerne for overhovedet at kunne forbedre sine forudsætninger”.

### **4.3.1. Informationsmotorvejen**

Den svenske ”internetguru”, Christer Sturmark, har hævdet, at de enorme mængder information, der er i hænderne på enhver borger med adgang til Internettet, er det mest markante og positive træk ved samfundsudviklingen i dag. Det udstyrer det enkelte menneske, både som borger og forbruger, med helt enestående muligheder.<sup>169</sup>

Herved nedbrydes tidligere vidensmonopoler, idet enhver borger med adgang til Internettet frit kan søge i alverdens informationer. Dertil kommer, at han eller hun ved hjælp af hjemmesider eller e-mails har alle muligheder for også selv at bidrage til informationsstrømmen ved at formidle viden eller synspunkter.<sup>170</sup> Hill og Hughes har påpeget, at borgerne derved får mulighed for at udligne den informationsassymetri, der tidligere herskede, hvor borgerne bevidst eller ubevidst blev forholdt information fra de offentlige myndigheders side.<sup>171</sup>

---

<sup>169</sup> Denne påstand er eksempelvis det gennemgående tema i Christer Sturmarks bog *IT-mennesket og den nye renaissance* (Sturmark, 1997).

<sup>170</sup> (Hill & Hughes, 1998: 136-37).

<sup>171</sup> (Hill & Hughes, 1998: 44).

Clinton-administrationen i USA har været medvirkende til at udbrede en sådan opfattelse af Internettets muligheder. Bill Clinton har talt om ”Informationsmotorvejen” eller N II. Heri ligger en eksplicit reference til det amerikanske fysiske motorvejssystem N I. Internettet tænkes som en ny form for superhurtig infrastruktur, der kan forbinde nationen på kryds og tværs.<sup>172</sup> Den amerikanske vicepræsident Al Gore har begejstret erklæret, at Informationsmotorvejen, som i form af bredbåndsnet er under opbygning i USA, er en nødvendighed for at fremme, beskytte og bevare frihed og demokrati. Også den tidligere republikanske frontfigur, Newt Gingrich, har fastslået, at amerikanske borgere vil få langt flere demokratiske muligheder ved en uhindret adgang til information.<sup>173</sup>

Ziauddin Sardar har påpeget, at synspunkter som disse er udbredte men samtidig mangler refleksion. De afspejler en form for teknologideterminisme, hvor informationsstrømmen i sig selv fører til bedre demokrati.<sup>174</sup>

Blandt de problemer, informationsmotorvejen rejser, kan nævnes risikoen for overload, at informationen på nettet rummer ulovligheder, og at den ofte er af en tvivlsom kvalitet. Vi skal efter tur behandle disse.

Charles Ess og David Shenk beskæftiger sig begge med det problem, der kan sammenfattes som ”informationsoverload”. Når millioner af brugere hver eneste time smider millioner af dokumenter fulde af information på nettet, risikerer den enkelte oplysning at drukne i mængden. Brugeren mister muligheden for at orientere sig og vil som resultat ofte blive totalt ignorant over for den stadige informationsstrøm.<sup>175</sup>

Af denne grund er der stadig brug for medierne i deres traditionelle rolle som ”gatekeepers”. Phil Noble fastslår således, at givet det enorme udbud af informationer, borgeren står overfor, er der mere end nogensinde brug for redigering, sammenfatning og fortolkning.<sup>176</sup> Information bliver først til viden, når den er sat ind i en sammenhæng. Andrew Shapiro er da også overbevist om, at journalister, om end under ændrede former, vil beholde deres traditionelle rolle som ”gatekeepers”.<sup>177</sup>

Et andet problem er, at den information, der flyder på nettet, ikke altid er specielt fremmede for demokratiet. I visse tilfælde begås der endog deciderede ulovligheder i form af brud på kopirettigheder, opfordring til forbrydelser eller anvisninger på, hvordan man bygger bomber.

---

<sup>172</sup> (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 10).

<sup>173</sup> (Sardar, 1996: 30-31). Det er ofte diskuteret, hvorvidt informationsmotorvejen er et fremtidsmål eller allerede er en realitet i form af Internettet, som det er nu. Selv om f.eks. Nicholas Baran har hævdet det første (Baran, 1995: 38-39), er termen ofte bliver anvendt mere eller mindre synonymt med Internettet.

<sup>174</sup> (Sardar, 1996: 31).

<sup>175</sup> (Ess 1996: 218) og (Hill & Hughes, 1998: 3).

<sup>176</sup> (Johnson, 2000).

<sup>177</sup> (Shapiro, 1999a: 38-39).

Gordon Graham har påpeget, at den store opstandelse over ulovligheder og obsceniteter på nettet er overdrevet. Internettet afspejler virkeligheden på godt og ondt, og det kan ikke undre, at hverdagens ugerninger også finder vej dertil.<sup>178</sup>

I afsnit 4.2.3. diskuterede vi censur af informationer på Internettet i et magtperspektiv. Vi så, at regulering og censur kan udgøre en legitim form for magt, der kan tjene til at beskytte eksempelvis børn. Imidlertid kan en sådan også være nødvendig for at sikre, at informationen også i fremtiden kan flyde relativt frit på nettet. De omfattende brud på kopirettigheder, der finder sted i øjeblikket, nødvendiggør således ifølge Andrew Shapiro sanktioner, da de udgør en trussel mod selve fundamentet for udveksling af information, nemlig den enkeltes rettighed over eget materiale.<sup>179</sup> Uden en offentlig regulering på dette område, vil der være stærkt faldende incitament til at publicere sine værker online, hvilket igen kan gå ud over mængden og kvaliteten af informationen på nettet.

Der er til gengæld andre områder, hvor regulering og lovgivning har vist sig at være langt mere kontroversiel. Gordon Graham nævner pornografi, vold og materiale med anstødeligt sprog som eksempler, hvor regulering er forsøgt. I praksis er dette sket på to måder: ved at begrænse selve adgangen eller ved at søge at regulere nettets indhold. En sådan regulering er, som vi berørte tidligere, problematisk, fordi der ikke er enighed om, hvor anstødeligt materiale skal være, før det forbydes eller censureres.<sup>180</sup> Materiale publiceret i ét land kan være ulovligt i et andet. Da enhver udgiver blot kan operere fra landet med den mindst restriktive lovgivning, får materiale på nettet let mindste fællesnævners karakter.<sup>181</sup>

Det demokratiske aspekt af dette problemfelt har vist sig i de omfattende kampanjer, der er blevet ført imod regulering og censur online. Mest markant er den verdensomspændende "free speech online"-kampagne, som blev iværksat af den private organisation Electronic Frontier Foundation. Det lille logo med den blå sløjfe fandt snart vej til millioner af hjemmesider verden over. Slogordet var "Information wants to be free", og budskabet var klart: enhver form for censur er et overgreb på den mest fundamentale demokratiske rettighed, ytringsfriheden. Nettet er et enestående demokratisk redskab men kun såfremt, det forbliver ureguleret. Fri information er en forudsætning for demokrati.<sup>182</sup> Desuden rummer enhver form for censur en glidebane, hvor nogle måske ville kræve mere og mere forbudt.<sup>183</sup> Gordon Graham tilslutter sig dette synspunkt. For ham at se bliver Internettet overvejende brugt til positive formål.<sup>184</sup> Han fastslår, at de fordele, den frie information medfører for demokrati, ytringsfrihed og individuelle muligheder så langt opvejer de negative

---

<sup>178</sup> (Graham, 1999: 101 og 116).

<sup>179</sup> (Shapiro, 1999b: 26).

<sup>180</sup> (Graham, 1999a: 106-110).

<sup>181</sup> (Shapiro, 1999b: 19).

<sup>182</sup> Organisationen og dens kampanjer er tilgængelige på <http://www.eff.org/>

<sup>183</sup> Som eksempel på noget sådant har den religiøse bevægelse Scientology gentagne gange søgt at censurere materiale, der gik imod dens interesser (Kinney, 1996: 148).

<sup>184</sup> (Graham, 1999: 95).

konsekvenser. Desuden hævder han, at effektiv censurering af nettet trods visse tekniske fremskridt alligevel i praksis er en umulighed.<sup>185</sup>

Hvad, der står tilbage, er, at spørgsmålet om den frie information på nettet rummer et paradoks. På den ene side kan det hævdes, at censur er nødvendigt for at komme brud på kopirettigheder til livs og for at beskytte demokratiet mod injurier, racisme og mennesker, der vil det til livs. På den anden side rummer den censur, der kan tjene til at beskytte demokratiet mod overgreb, en krænkelse af grundlæggende demokratiske rettigheder. Dette dilemma er ikke anderledes på Internettet end i den fysiske verden.

Et beslægtet og måske endnu mere alvorligt demokratisk problem er, at den information der tilbydes på Internettet, er af stærkt svingende karakter. Paul Virilio har anført, at systematisk manipulation med kilder og informationer er en del af dagligdagen på nettet. Når mange informationer blot er rygter, formodninger og deciderede løgne, ødelægges grundlaget for sandheden og for den pressefrihed, der er en del af et velfungerende demokrati.<sup>186</sup>

Hertil kommer, at man ikke med sikkerhed kan vide, om det er seriøs oplysning eller regulær propaganda, der gemmer sig bag en given hjemmeside. Poul Høi nævner som eksempel tilforladelige hjemmesider for amerikanske præsidentkandidater, der, når man ser nærmere efter, i virkeligheden tjener til at sværte kandidaten til. Endnu værre eksempler er politiske ekstremister, der får deres propaganda til at fremstå som seriøs oplysning.<sup>187</sup>

Det er med andre ord vanskeligt at kontrollere validiteten af oplysninger på Internettet. Andrew Shapiro nævner, at der ofte ikke er hverken tid til eller teknisk mulighed for noget sådant. Dertil kommer, at mange brugere tilsyneladende ikke føler behov derfor.<sup>188</sup> Han gør op med påstanden om, at Internettet overfløddiggør mellemænd. Der vil i høj grad være brug for uafhængige mellemænd og institutioner, der kan sortere, validere og formidle nettets massive informationer til borgerne.

Tor Nørretranders og Jacob Erle angiver et løsningsforslag på validitetsproblemet forbundet med Internettet. De nævner et referee-system, som det der kendes fra videnskabelige tidsskrifter, som en mulighed for at teste validitet. De forestiller sig, at systemet skal overføres til Internettet for så vidt angår videnskabelig materiale, der publiceres online, således at der i det mindste vil være validitetskriterier for dette.<sup>189</sup>

### **4.3.2. Forbedring af borgernes uddannelse og oplysning**

For Jürgen Habermas er øget uddannelse og oplysning af borgerne afgørende i forsøget på at skabe en ny politisk offentlighed baseret på diskursetik. Også den senere Robert A. Dahl

---

<sup>185</sup> (Graham, 1999: 114).

<sup>186</sup> (Virilio, 1998: 12).

<sup>187</sup> (Høi, 1996).

<sup>188</sup> (Shapiro, 1999a:140 og 189).

<sup>189</sup> (Thommesen, 1997).

erkender, at et reelt demokrati ikke kan opnås, såfremt borgerne er utilstrækkeligt uddannede eller ligefrem ignorante.

På baggrund af de enorme mængder tilgængelig information er Internettet blevet fremhævet som befordrende for uddannelse og oplysning. Internettet er ikke det første nye medium, til hvilket der har været knyttet forhåbninger om en uddannende og folkeoplysende effekt. Både ved radioens og fjernsynets fremkomst blev der røjt lignende forhåbninger. Regeringerne i de fleste vestlige lande ønskede aktivt at bruge fjernsynet til folkeoplysning og uddannelse. Underholdning var i starten bandlyst eller ilde set, og hovedvægten blev lagt på oplysende programmer. For at modstå kommercielle interessers indtog, som det allerede var sket i USA, indførtes TV-licensen, blandt andet for at sikre mediernes uafhængighed af særinteresser. Det folkeoplysende koncept er stadig en del af de fleste nationale, vestlige TV-selskabers rationale. Dette kommer til udtryk i det såkaldte public service-begreb, der indebærer pligt til at oplyse og uddanne og til at tilgodese minoriteter.<sup>190</sup>

Også radioen blev tilskrevet et stort potentiale, men det skyldtes ikke bare muligheden for "broad-casting". De mange private radiosendere, der fra starten var i omløb, blev regnet for et væsentligt aktiv for demokratiet, idet de muliggjorde kommunikation over lange afstande mellem mennesker med beslægtede interesser eller synspunkter, og derved kunne radioen bidrage til demokratisk dialog.

Det er ofte blevet påpeget, at ingen af de to medier levede op til forventningerne. Den udbredte brug af radioer, som blev forudset i starten blev begrænset af politiske indgreb, der krævede licens til private radioapparater, og kortbølgekommunikation blev forbeholdt nogle få entusiaster. Uanset disses idealisme nåede mulighederne aldrig den brede befolkning. For fjernsynets tilfælde viste dette medium sig usædvanligt velegnet til envejskommunikation og decideret propaganda, der reducerede samfundsborgeren til forbruger eller statist.<sup>191</sup>

For teledemokrater som Benjamin Barber, der forsøgte at anvende kabel-TV til demokratiske formål, var det oplagt, at teknologien ikke i sig selv fremmede demokratiet. Der måtte gøres en aktiv indsats for at udnytte den til borgernes oplysning og uddannelse, såfremt en øget demokratisering skulle lykkes.<sup>192</sup>

Internettets store uddannende potentiale ligger i den ubegrænsede plads, der her er for lagring af alverdens informationer. Det overgår langt de muligheder for lagring af oplysninger, som TV- og radiomedierne tillader. Dertil kommer interaktiviteten, der er blevet påpeget som nettets afgørende styrke kontra disse traditionelle medier. Brugeren forholder sig ikke passivt til information men kan selv deltage aktivt og søge præcis de oplysninger, han eller hun ønsker. Set i det lys er der forbløffende få forsøg på at anvende Internettet decideret til demokratisk uddannelse. Benjamin Barber slår fast, at et stort uddannelsesmæssigt

---

<sup>190</sup> (Kleinstuber, 1995: 137-38).

<sup>191</sup> (Arterton, 1987: 17) og (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 6).

<sup>192</sup> (Barber, 1984: 263-64 og 278).

potentiale herved risikerer at gå tabt. På Rutgers University, New Jersey, har han derfor sammen med andre en hjemmeside beregnet på demokratisk uddannelse under opbygning.<sup>193</sup>

På baggrund af forsøg med Internettet i forbindelse med det danske kommunalvalg i 1997 påpeger Jens Hoff, at borgerne generelt ikke synes at have fået øget deres politiske videns- eller uddannelsesniveau. Han vil dog ikke på denne baggrund afvise nettets potentiale men mener, at den udeblevne effekt skyldes den manglende tilvænning til et nyt medium som Internettet.<sup>194</sup>

Jens Hoff har påpeget, at Internettets potentiale til uddannelses- og oplysningsformål er størst hos ungdommen, for hvem brugen af Internettet falder naturligt. Nettet er allerede en stor del af de unges medieverden, og som sådan forekommer inddragelsen af Internettet som led i folkeskolens opdragelse til demokrati legitim. Forsøget blev bl.a. gjort i forbindelse med det danske kommunalvalg i 1997 og viste, at man via nettet kan øge de unges viden om og interesse for politik.<sup>195</sup>

Nicholas Negroponte har dog påpeget en tendens, der for ham peger imod, at Internettet skulle indfri de uddannelsesmæssige forventninger. De stadig større muligheder for via nettet at udvælge og modtage information tilpasset ens helt personlige interesser og behov kan let resultere i, at vi ikke lærer noget nyt. Vi møder ikke det tilfældige, der kan sætte vores vante forestillinger på prøve eller bidrage til øget kundskab og udvikling.<sup>196</sup>

#### **4.3.3. Forbedring af økonomiske og fysiske forudsætninger?**

Det er ofte fremhævet, at Internettet vil bidrage til at forbedre borgernes økonomiske forudsætninger. Ikke så meget i den forstand, at borgerne skulle blive absolut rigere men snarere i form af relativt større muligheder inden for et givet økonomisk eller fysisk råderum.

Hvad angår det økonomiske, er Internetteknologier kraftfulde og effektive og kun koster en brøkdel af eksisterende teknologier med en tilsvarende gennemslagskraft. Gordon Graham fremhæver, at enhver borger eller organisation let, hurtigt og billigt kan offentliggøre sine synspunkter ved at bygge en hjemmeside eller udsende e-mails og derved nå et publikum, som tidligere forudsatte enorme omkostninger til f.eks. TV-reklamer. Derved får selv mindrebemidlede personer og grupper muligheder, som før var forbeholdt velhavere eller store pengestærke organisationer.<sup>197</sup>

Andrew Shapiro tilslutter sig i første omgang dette synspunkt men påpeger, at informationsstrømmen som følge heraf bliver enorm. Det enkelte budskab risikerer at drukne i mængden. Opmærksomhed bliver en knap ressource, og han frygter en situation, hvor man

---

<sup>193</sup> (Johnson, 1999).

<sup>194</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 81-82).

<sup>195</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 69-70).

<sup>196</sup> (Hill & Hughes, 1998: 3) og (Shapiro 1999a: 127-28).

<sup>197</sup> (Graham, 1999: 78) og (Hill & Hughes 1998: 133-34 og 139).

skal betale for at få opmærksomhed. De uformuendes budskaber vil dermed få samme minimale rækkevidde som de, der i dag spredes på offentligt tilgængelige amerikanske kabel-TV-kanaler.<sup>198</sup>

Jay Kinney påpeger, at de lave omkostninger forbundet med at bruge Internettet snart er en saga blot. Det samme gælder de mange gratis informationer og ydelser, der i dag tilbydes. Den stigende kommerialisering af nettet går hånd i hånd med et stadig større udbud af tjenester og muligheder. På et eller andet tidspunkt skal gildet betales, for som libertarianerne siger: "There is no such thing as a free lunch". Brug af nettet er billigt eller gratis, indtil forbrugerne er blevet afhængige. Derefter falder regningen, præcist som i tilfældet med narkohandel. Kinney forestiller sig en fremtid, hvor borgerne er reducerede til forbrugere. Halvdelen af tiden online bruges på tillokkende, men bekostelig underholdning. Resten af tiden bruges på at læse reklamer eller besøge sponsorhjemmesider for at finansiere gildet.<sup>199</sup>

Et eksempel på en lignende udvikling, der allerede er undervejs, kan hentes i USA. Her nævner Benjamin Barber, hvorledes virksomheder har været ude med tilbud om gratis computere til skoler, mod at eleverne til gengæld blev udsat for reklamer.<sup>200</sup> Det rejser naturligvis nogle overordnede problemer. Hvis den mere eller mindre skjulte reklamer i den grad hældes ind med modermælken, er der en oplagt risiko for en total kommerciel dominans af Internettet.

Forbedring af borgernes forudsætninger er ikke kun et økonomiske spørgsmål. Det er undertiden blevet hævdet, at også mennesker med fysiske handicaps i høj grad kan få forbedret deres muligheder kraftigt ved hjælp af Internettet, idet fysisk mobilitet mister noget af sin betydning.<sup>201</sup> Man kan sidde i en læne- eller kørestol og have adgang til alverdens informationer. Derudover kan nye netteknologier mindske betydningen af f.eks. blindhed eller døvhed ved at transformere informationerne, så den handicappede kan tilegne sig dem.

Det danske forskningsministerium skrev således i 1996, at den nye teknologi rummer store muligheder for, at handicappede kan få adgang til information og serviceydelser, der ikke tidligere har været tilgængelige for dem. Ministeriet understreger dog, at Internettet også rummer muligheder for at hægte de handicappede endnu mere af. Derfor er det offentlige nødt til at sikre nødvendige forholdsregler i form af internetsider og andre teknologiske hjælpemidler, der tager hensyn til handicappede.<sup>202</sup>

Også mennesker uden egentlige fysiske handicaps kan få fordele af, at det fysiske sted med Internettets udbredelse mister betydning. Tor Nørretranders hævder, at nettet rummer helt nye muligheder for de såkaldte udkantsområder, der tidligere lå isolerede, for

---

<sup>198</sup> (Shapiro, 1999b: 16 og 129).

<sup>199</sup> (Kinney, 1996: 151-152).

<sup>200</sup> (Barber, 1998: 84).

<sup>201</sup> (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 6-7).

<sup>202</sup> (Forskningsministeriet, 1996b).

eksempel Grønland. Ved hjælp af telekommunikation og Internettet kan borgerne her få adgang til informationer placeret på mere centrale lokationer, der før var utilgængelige. Det forhindrer flugt fra udkantsområderne og muliggør skabelsen af nye eller genetablering af tidligere fællesskaber.<sup>203</sup>

#### 4.3.4. Udligner Internet sociale og positionelle forskelle?

Endnu et vigtigt argument for, at Internettet skulle virke fremmende på demokratiet, er anonymitetsaspektet. Som nettet indtil videre har fungeret, har enhver haft mulighed for anonymt eller under pseudonym at udtrykke sine holdninger, deltage i fællesskaber eller i det hele taget kommunikere med andre brugere.

Dette aspekt er oftest blevet tillagt to konsekvenser. For det første, at anonymiteten forhindrer regeringer og magtfulde grupper i at gennemregulere Internettet. Det er svært at skride ind over for information, hvis man ikke ved præcist, hvorfra eller fra hvem det kommer. Som Andrew Shapiro har gengivet denne argumentation: ”På Internettet ved ingen, at du er en hund – hvilket er en af årsagerne til, at regeringen ikke kan regulere”.<sup>204</sup>

For det andet, og vigtigst her, gør anonymiteten, at man kan kommunikere uden de begrænsninger eller implicite sociale regler, der normalt er knyttet til status, køn, beskæftigelse og lignende. Derved kan Internettet principielt bidrage til at mindske eller ophæve det fænomen, vi tidligere med Jeffrey Isaacs definerede som social magt. Internettets anarkistiske struktur kombineret med muligheden for anonymitet skulle i denne sammenhæng potentielt være i stand til at nedbryde eksisterende samfundsstrukturer og magtforhold, der hidtil har virket hæmmende i forhold til realiseringen af et ideelt demokrati.

For Gordon Graham er en af nettets store muligheder, at det bidrager til at reducere køns- og raceforskelle. Man kan kommunikere online uden at afsløre, om man er sort eller hvid, kvinde eller mand. Herved ophæves normale sociale mekanismer for samtalen, hvor indlægget ofte tilføjes vægt i forhold til hvem, man er.<sup>205</sup>

Dette argument anføres også af Christian Sørbye Friis. Med udgangspunkt i studier af hidtidige offentlige debatfora hævder han, at positionen i en debat på Internettet har meget lidt at gøre med status eller position i den fysiske verden. I stedet afhænger den af, om man har noget interessant at tilføre diskussionen. Dette har i de mest velfungerende fora resulteret i en høflig og respektfuld debat, der kommer tæt på et habermasiansk ideal.<sup>206</sup>

Steven Jones har påpeget, at Internettet udover den fysiske mobilitet, der ligger i, at man kan kommunikere øjeblikkeligt med den anden side af Jorden, også muliggør en social mobilitet. Man kan skifte klasse, social rolle eller karakter efter forgodtbefindende. Dette rummer et dilemma for den menneskelige identitet og orienteringsevne. På den ene side

---

<sup>203</sup> (Nørretranders, 1997: 191-94).

<sup>204</sup> (Shapiro, 1999b: 19).

<sup>205</sup> (Graham, 1999: 143).

<sup>206</sup> (Friis, 1996).

ophæves mange af de barrierer, der har hæmmet mennesker i deres udfoldelse. På den anden side er det de samme barrierer, der bidrager til at skabe og opretholde identitet og orienteringsevne.<sup>207</sup>

Derfor er det ikke overraskende, når Alinta Thornton med udgangspunkt i studier af australske nyhedsgrupper hævder, at der på nettet hersker et omfattende ønske om at vide noget om de andre brugeres identitet. Dertil kommer, at mange frivilligt afslører deres status, job eller uddannelse med henblik på at tilføre deres argumenter eller tilstedeværelse større vægt i debatten. Selv om anonymitet principielt forbliver en mulighed, er det Thorntons opfattelse, at de fleste hurtigt søger et nærmere overblik over, hvem de egentligt kommunikerer med.<sup>208</sup>

Som Steven Jones påpeger, er der også på mere formelt plan ønsker om at skabe faste identiteter på Internettet. I samfundet generelt er der en stigende tendens til registrering og identificering af alt og alle i og med, at den organisatoriske kompleksitet vokser. Som eksempel nævner han, hvorledes personnumre forekommer uundværlige i det moderne samfund. Han forudser, at udviklingen også indhenter nettet. Anonymitetens og anarkiets dage her er ved at være ovre, og identifikationsprocedurer er hastigt på vej, om man vil det eller ej.<sup>209</sup>

Set i en demokratisk optik forekommer sådanne procedurer ikke nødvendigvis problematiske. Snarere kan de vise sig helt nødvendige, hvis man på nettet vil skabe en debat, der i seriøsitet kan sidestilles med den i den fysiske verden. Anonymiteten på nettet er i grundlæggende konflikt med en central idé i begrebet om ytringsfriheden, nemlig at man med sin person skal vedstå sin holdning. Gordon Graham har talt om et moralsk anarki på nettet i og med, at ekstremister, børnemisbrugere og manipulatorer uhindret kan sprede deres budskab uden at kunne spores eller stilles til ansvar, sådan som det trods alt ville være muligt i den fysiske verden.<sup>210</sup> Skal ytringsfriheden på nettet fungere, er det afgørende, at man kan identificere debattørerne og eksempelvis stille dem til ansvar for injurierende ytringer. Derfor vil sikre identifikationsmekanismer formentlig finde vej til de fleste seriøse debatfora, som det allerede er sket i nogle tilfælde.

Som eksempel på sådanne nye mekanismer til identifikation peger Andrew Shapiro på digitale certifikater, en teknik der allerede er under hastig udvikling inden for flere områder. Med sådanne indbygget i computeren vil brugeren være i stand til at identificere sig med netop de oplysninger, der er relevant i forhold til den enkelte tjeneste eller det enkelte fællesskab på nettet. Over for regeringen kunne det være personnummer og lignende, overfor en virksomhed kundeoplysninger, og i forhold til web-steder med klassificeret materiale som f.eks. spille- eller pornosider kan man skulle bevise, at man er voksen.<sup>211</sup> Shapiro erkender

---

<sup>207</sup> (Jones, 1998: 12).

<sup>208</sup> (Thornton, 2000: kap. 3).

<sup>209</sup> (Jones 1998: 28).

<sup>210</sup> (Graham, 1999: 99-101).

<sup>211</sup> (Shapiro 1999b: 18-19).

dog, at sådanne digitale certifikater rummer risikoen for, at bestemte aktører vil søge at få adgang til oplysninger om brugeren, der ikke er relevant for dem.<sup>212</sup> Risikoen for misbrug af information er altid til stede.

I forhold til Andrew Shapiros argument bør det dog indføres, at identifikationsmekanismer formentlig kun vil være påkrævet i forbindelse med politiske debatter, betalinger og følsomme personoplysninger. Der vil sandsynligvis fortsat være et stort marked for tjenester og services, hvor man kan deltage anonymt.

#### 4.3.5. Adgangen til Internettet

En afgørende forudsætning for, at spørgsmålet om Internettets demokratiske muligheder overhovedet er relevant for den enkelte borger, er naturligvis adgang til nettet. I den eksisterende fysiske verden har alle principielt adgang til at gøre deres indflydelse gældende, mens muligheden via Internettet er begrænset til de opkoblede. Derfor har Internettet indtil videre mindet lidt om den borgerlige offentligheds kaffestue. Det har været for de få og indviede.

I øjeblikket, hvor dette skrives, kører en TV-reklame, hvor teleselskabet Mobilix' danske direktør, Monique Moullé-Zetterstrøm, udtaler, at alle skal have adgang til Internettet. Det afspejler en fremherskende kommerciel vision, for når brugerne er tilkoblet, kan der tjenes penge. Fra statslig side har man i mange lande påpeget nødvendigheden af, at alle borgere får adgang. Således skriver det danske forskningsministerium i den IT-politiske redegørelse "Info-samfundet for alle" fra 1996, at en bevidst statslig indsats er påkrævet for at sikre, at alle reelt får adgang til Internettet med de muligheder, det indebærer.<sup>213</sup>

Dette var naturligvis et endnu mere relevant spørgsmål i 1996, hvor kun relativt få havde adgang til Internettet. I Danmark var tallet på det tidspunkt kun 1,5% af befolkningen.<sup>214</sup> Dette tal har i årene siden været hastigt stigende, og tallet af danskere med adgang til Internettet er i dag over 50%. De fleste vestlige lande gennemløber en lignende udvikling, om end Danmark er blandt de lande med flest netbrugere.

Der er derfor meget, der taler for Tor Nørretranders' forudsigelse fra 1997 om, at alle, der ønsker det, vil være på nettet i løbet af få år.<sup>215</sup> Hill og Hughes tilslutter sig troen på en sådan udvikling og nævner, at også telefonen i starten kun var udbredt i begrænset omfang, mens den i dag er hver mands eje. Udviklingen i antallet af Internetbrugere går endog med en langt større hast, end udbredelsen af telefonen gjorde det.<sup>216</sup>

---

<sup>212</sup> Samme diskussion har været rejst i forbindelse med debatten om indførelse af det såkaldte borgerkort i Danmark. Det er et problem, der i øvrigt peger i retning af diskussionen af nye kontrolmetoder i forrige afsnit.

<sup>213</sup> (Forskningsministeriet, 1996a: 8).

<sup>214</sup> (Friis, 1996).

<sup>215</sup> I hvert fald for så vidt angår størstedelen af den vestlige verden. (Nørretranders, 1997: 9).

<sup>216</sup> (Hill & Hughes, 1998: 183).

Ikke alle er enige i denne umiddelbart optimistiske forudsigtelse om udviklingen. Jens Hoff har understreget, at det fortsat ofte er økonomiske begrænsninger, der afholder mange fra at anskaffe sig en computer med internetadgang.<sup>217</sup> De økonomiske forskelle i den fysiske verden afspejles derfor ved, at en stor gruppe økonomisk underprivilegerede berøves muligheden for at få del i nettets tilbud. Derved er de ekskluderet fra muligheden for at deltage, såfremt Internettet udvikler sig til en ny politisk offentlighed, som Vivian Sobchack har påpeget det.<sup>218</sup> På denne måde kan Internettet bidrage kraftigt til samfundets opdeling i et A- og et B-hold, idet det skaber en kløft mellem dem med internetadgang og dem uden.<sup>219</sup>

På denne baggrund har den amerikanske politiker Newt Gingrich foreslået, at skoler med børn overvejende af fattige forældre udstyres med bærbare computere, mens Bill Clinton har foreslået en national indsats for at genbruge brugte computere på skoler i fattige områder.<sup>220</sup>

Også Johannes Flensted Jensen, borgmester i Århus Amt, har frygtet en demokratisk kløft som følge af den ulige adgang til Internettet. Han har derfor foreslået, at alle borgere udstyres med en PC med internetopkobling. Andre amtsborgmestre som Knud Munk Nielsen i Ringkøbing og Karen Nøhr i Fyns Amt har dog påpeget, at udgifterne til en internetopkobling i dag er minimale, hvorfor det ikke er udgiften, der afholder folk fra at blive koblet op. Snarere kan det være manglende evner eller interesse for den nye teknologi.<sup>221</sup>

Det sidste forekommer at være en vigtig pointe. Udviklingen tyder på, at internetadgang bliver billigere og billigere. Dertil kommer, at visse firmaer i USA tilbyder brugerne en gratis computer mod at benytte visse serviceydelser. Selvfølgelig vil der være borgere, der stadig ikke kan betale, men meget tyder på, at Internettet i løbet af få år vil være udbredt i samme omfang som fjernsynet.<sup>222</sup> Der vil dog formentlig altid være nogle, der ikke ønsker at få adgang, som Tor Nørretranders har fremhævet det. Derfor bliver en fuldstændig universel adgang formentlig aldrig en realitet.

Jens Hoff har understreget, at brugen af Internettet til demokratiske formål ikke blot forudsætter netadgang og demokratisk interesse, men også evnen til at forstå og anvende en computer, noget mange stadig har problemer med.<sup>223</sup> Selv om Internettet og computerprogrammer bliver proklameret som stadigt mere brugervenlige, er der stadig nogle skel knyttet til demografiske faktorer: mænd er mere på nettet end kvinder, højtuddannede mere end lavtuddannede og personer i storbyer mere end personer på landet.<sup>224</sup>

---

<sup>217</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 85).

<sup>218</sup> (Sobchack 1996: 83).

<sup>219</sup> Som f.eks. sammenfattet af (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 72).

<sup>220</sup> (Barber, 1998: 81).

<sup>221</sup> Argumentationen gengivet i (Kristensen, 1999).

<sup>222</sup> (Shapiro, 1999b: 20).

<sup>223</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 72).

<sup>224</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 38-39). For en nærmere diskussion af Internetbrugernes demografi, se (Hill & Hughes, 1998: 42-44).

Over for dette kunne det indvendes, at eksempelvis ubalancen mellem mænd og kvinder er på vej til at blive udlignet. I Danmark udgør kvinderne nu 45% af brugerne.<sup>225</sup>

Hvorom alting er, taler kurverne over den eksplosivt stigende internettilslutning for sig selv, og der er vel næppe tvivl om, at langt hovedparten af befolkningen i de vestlige lande vil være på nettet om få år.<sup>226</sup> Hvorvidt, de så anvender Internettet i demokratisk øjemed, er et andet spørgsmål, som vi skal vende tilbage til i kapitel 4.4.

#### **4.3.6 . Delkonklusion**

Vi har i det forløbne beskæftiget os med, hvorledes Internettet kan tænkes at påvirke borgernes forudsætninger for demokratisk deltagelse.

For det første er det blevet hævdet, at Internettet med de uendelige mængder af information, der står til rådighed for borgerne, kan bidrage til at nedbryde vidensmonopoler og øge borgernes oplysning. Udviklingen er ofte blevet betegnet ”Informationsmotorvejen”. Enhver kan med et klik skaffe sig adgang til alverdens oplysninger, der tidligere var forbeholdt mennesker med magt og indflydelse, eller som var utilgængeligt på anden vis. Heroverfor står dog mindst tre problemer: 1) Risikoen for ”informationsoverload”, hvor borgeren drukner i information, og det er umuligt at finde frem til relevante oplysninger. 2) Information på nettet rummer undertiden ulovligheder som brud på kopirettigheder, børneporno og bombeopskrifter, hvilket nødvendiggør regulering og lovgivning, som undertiden anfægter ytringsfrihed og andre demokratiske rettigheder. 3) Informationer på nettet er af en stærkt svingende kvalitet. Tilforladelige hjemmesider kan dække over de sorteste løgne, og der er endnu ingen sikre mekanismer til at validere udsagn på nettet.

Selv om censur og regulering af Internettet er blevet hævdet at være i strid med grundlæggende demokratiske rettigheder, kan det ikke desto mindre vise sig nødvendigt for at beskytte demokratiet mod ekstremister og forfattere og kunstnere mod kopiering af deres materiale. Internettet løser ikke med et slag dette demokratiske paradoks.

Dertil kommer, at der vil være et stort behov for mellemmand i form af journalister og lignende, der kan sortere Internettets informationer og sætte dem i perspektiv. I modsat fald risikerer nettet at blive et stort kaos af ubrugelige oplysninger.

For det andet er Internettet på grund af de store informationsmængder blevet tilskrevet et potentiale for uddannelse og oplysning, som også radio og TV blev det i sin tid. Det er blevet hævdet, at nettet på grund af større båndbredde og interaktivitet har nogle fortrin frem for disse to medier, der aldrig levede helt op til forventningerne. Det er blevet betonet, at det er

---

<sup>225</sup> Ifølge en undersøgelse foretaget af PLS Rambøll gengivet på [http://www.europemedia.com/content1/Denmark/11\\_Jul\\_2000.shtml](http://www.europemedia.com/content1/Denmark/11_Jul_2000.shtml).

<sup>226</sup> For befolkningerne uden for den vestlige verden vil omfattende internetadgang formentlig i mange år fremover være utopisk, men det er en ganske anden historie, som kunne gøres til en helt selvstændig fremstilling.

afgørende for Internettets demokratiserende rolle, at dets muligheder for uddannelse udnyttes. Samtidig rummer nettet dog en fare: de store muligheder for personligt at tilpasse den information, man henter, indebærer en risiko for at blive lukket inde i sin egen verden og lukke af for de tilfældige indtryk, der tidligere var en uafvendelig del af udvikling og tilegnelse af viden.

Under alle omstændigheder ligger demokratisk uddannelse ikke kun i muligheden for at søge og tilegne sig information. Også deltagelse i debatter og diskussionsfora er et vigtigt element af demokratisk uddannelse, hvor synspunkter og holdninger udvikles i dialogen med andre. Dette forhold skal vi vende tilbage til i diskussion af borgernes deltagelse.

For det tredje er Internettet også blevet forbundet med muligheden for at forbedre borgernes økonomiske og fysiske forudsætninger. Dette skulle ske ved, at Internettet mindskede betydningen af sådanne forskelle i forhold til demokratisk deltagelse.

Økonomisk set er Internettet en billig måde at publicere sine synspunkter på. Man kan nå et publikum, der tidligere kun ville have været forbeholdt store og pengestærke organisationer. Samtidig er mange Internettjenester, der rummer tilbud om deltagelse i fællesskaber, indtil videre gratis, hvorfor begrænsede økonomiske forudsætninger ikke skulle være et problem, hvis først man er på nettet. Imidlertid er der flere, der argumenterer for, at de gratis eller billige glæder på nettet snart er et overstået kapitel, efterhånden som kommercialiseringen af nettet tager til. De pengesvage kan så betale ved at modtage reklamer eller indvilge i overvågning. Dertil kommer, at kun de pengestærke vil have råd til at markedsføre deres budskaber kraftigt nok i det, Michael Goldhaber har kaldt en opmærksomhedsøkonomi.<sup>227</sup> Det er under alle omstændigheder for optimistisk at antage, at Internettet automatisk skulle mindske økonomiske forskelle eller betydningen af disse. Kommercialiseringen af nettet er allerede ganske omfattende.

Fysisk set kan Internettet måske blive til allerstørst nytte for handicappede. Nye netteknologier kan transformere og tilpasse information, så den enkelte handicappede får mulighed for at tilegne sig den. Endvidere mindskes betydningen af fysisk mobilitet, så man kan få adgang til en hel verden af informationer fra en kørestol. Dette giver igen forbedrede muligheder for demokratisk deltagelse. Det samme gælder for andre marginaliserede grupper som beboere i udkantsområder, der på trods af geografisk afstand kan være forbundet med omverdenen og derved tage del i fællesskaber og informationer.

For det fjerde er det blevet hævdet, at position og status udlignes af Internettet. Man kan kommunikere uden at afsløre køn, race eller beskæftigelse, og dette bidrager uvægerligt til at reducere det fænomen, Jeffrey Isaacs har kaldt social magt.

Argumentationen i det ovenstående peger dog hen imod, at denne sociale magt ikke sådan lige lader sig afskaffe eller reducere. Det skyldes først og fremmest, at den identifikation og anerkendelse af status, som en sådan magtform bygger på, er et nødvendigt redskab for at mennesker kan orientere sig i det daglige. Brugere af nettet søger at identificere

---

<sup>227</sup> (Nørretranders, 1997: 163-67).

andre og giver oftest gerne deres egen identitet til kende. Samtidig er identifikationsmekanismer under opbygning med henblik på at fiksere de flydende identiteter, der tidligere herskede på nettet.

Når der er omfattende forsøg på at overføre gængse indikatorer på status og identitet til Internettet, skal også det ses i lyset af de omfattende problemer, som anonymiteten medfører. I forbindelse med økonomiske dispositioner og personlige forhold er det afgørende, at man med sikkerhed kan identificere brugeren. Vigtigere i denne sammenhæng er, at anonymiteten er i grundlæggende modstrid med ytringsfrihedens idé, hvor det er centralt, at man skal kunne stilles til ansvar for sine holdninger. At der derfor er kraftige forsøg på at reducere muligheden for at optræde anonymt på nettet har ikke nødvendigvis udemokratiske konsekvenser, tværtimod. Faren opstår først i det øjeblik, hvor viden om brugerens personlige oplysninger misbruges som diskuteret i kapitel 4.2.3.

Vi berørte afslutningsvist den helt grundlæggende forudsætning for, at Internettets demokratiske potentiale borgernes overhovedet er relevant, nemlig borgernes adgang til nettet. Noget tyder på, at den begrænsede adgang til Internettet, som midt i 1990'erne blev regnet for et stort problem, ikke længere er det mest centrale spørgsmål i forbindelse med borgernes forudsætninger.

Selv om alle borgere principielt får adgang til Internettet, er dette i sig selv ikke en tilstrækkelig forudsætning for, at de også deltager i det demokratiske liv, der måtte foregå der. Der er, som vi diskuterede ovenfor, ingen grund til at formode, at de forhindringer, der begrænser borgernes demokratiske deltagelse i den fysiske verden, forsvinder som dug for solen, når deltagelsen i stedet foregår via nettet. På den måde kommer nettet mere og mere til at afspejle den fysiske verden. Forskelle i uddannelse, politisk aktivitet og bevidsthed fører til forskelle i politisk kultur og i holdningen til demokratisk deltagelse. Andrew Shapiro forudser på denne baggrund, at de nye skillelinjer som følge af Internettet mere kommer til at afspejle forskelle i uddannelsesniveau end ulige adgang til teknologien.<sup>228</sup>

Det rejser spørgsmålet om, hvad gennemsnitsbefolkningen kommer til at foretage sig på Internettet. Bliver dette anvendt til demokratisk deltagelse eller blot til øget udvikling af konsumentkulturen, som forudset af Jay Kinney? I det følgende afsnit skal vi derfor diskutere Internettets perspektiver for politisk deltagelse.

#### **4.4. Nye eller forbedrede politiske deltagelsesformer?**

Vi vender os nu til spørgsmålet om, hvorvidt borgernes politiske deltagelse bliver ændret eller øget som følge af Internettet. Hermed er vi inde i hjertet af diskussionen om demokratiets aktuelle tilstand. Som beskrevet i kapitel 3 er den manglende eller ufuldstændige deltagelse i moderne vestlige demokratier netop det problem, der har været genstand for den mest omfattende behandling i den moderne demokratidebat, både i form af teoretiske spekulationer og konkrete empiriske undersøgelser.

---

<sup>228</sup> (Shapiro, 1999b: 20).

Den øgede fokusering på politisk deltagelse hænger ikke blot sammen med et fald i traditionelle, formelle deltagelsesformer som stemmeafgivning og partimedlemskab, noget der er velbeskrevet i litteraturen. Samtidig med denne udvikling er der nemlig siden 60erne opstået nye og ofte mere uformelle former for politisk deltagelse i og med, at borgerne har krævet større og mere direkte indflydelse på det politiske system.<sup>229</sup>

Teoretisk set er begrebet om politisk deltagelse også blevet markant udvidet. Tidligere handlede studier af denne primært om valgdeltagelse og organisationsprocenter. I de seneste årtier er uformelle deltagelsesformer som kampagner og græsrodsaktioner blevet inddraget, samtidig med at de deliberative processer er tillagt større vægt i den demokratiske proces.<sup>230</sup> Der er altså ikke nødvendigvis tale om den krise for politisk deltagelse, som elitisterne vil hævde, men muligvis blot om en tilpasning af demokratiet til et ændret samfund.

Muligheden for en fornyelse af de politiske deltagelsesformer er ofte blevet tænkt i sammenhæng med den sideløbende teknologiske udvikling. Fra starten af 70erne var det kabel-tvs fremvækst kombineret med muligheden for videokonferencer, der især i USA førte til idéer om en omfattende videreudvikling af demokratiet. Blandt de største optimister var Alvin Toffler og John Naisbitt, der hævdede, at den nye teknologi ikke blot rummede muligheder for stemmeafgivning fra lænestolen gennem konsoller forbundet til telefonen. Den kunne også anvendes til gennem eksempelvis videolinks at forbinde borgerne, så de trods geografisk adskillelse kunne danne et samlet forum i stil med det klassiske New England-bymøde.<sup>231</sup>

Selv om sådanne forslag således rummede både plebiscitære og deliberative elementer, blev deres talsmænd ofte skudt i skoene, at det mest handlede om det første. På denne baggrund pointerede Benjamin Barber vigtigheden af, at borgerne har tilstrækkelige informationer for at kunne tage kvalificeret stilling. Et vigtigt instrument var for ham et informationssystem for borgerne via TV og tekst-tv.<sup>232</sup>

Med dagens teknologi og computernetværk, i særdeleshed Internettet, forekommer 70ernes og 80ernes idéer med al respekt at være blevet overhalet af udviklingen. Vi har set, hvorledes Internettet ikke blot erstatter men også formår at integrere eksisterende teknologier. Internettets fremmarch har i forhold til situationen i 70erne og 80erne resulteret i ikke mindre end en eksplosion af bud på konsekvenserne for den politiske deltagelse. Dertil kommer utallige konkrete forsøg på at anvende denne nye teknologi til at sætte borgeren i centrum i det politiske system.<sup>233</sup>

Både i disse konkrete projekters målsætninger og i de mere teoretiske diskussioner er et omfattende spektrum af politiske deltagelsesformer inddraget: fra traditionelle, formelle

---

<sup>229</sup> (Hauben, 2000).

<sup>230</sup> (Bogdanor, 1993).

<sup>231</sup> (Arterton, 1987: 18-21).

<sup>232</sup> (Barber, 1984).

<sup>233</sup> (Tsagarousianou, 1998: 167) og (Arterton, 1987: 18 og 20).

former for deltagelse som stemmeafgivning og kandidatudvælgelse, over indflydelse gennem interessegrupper og politisk agitation, til græsrodsaktioner samt deltagelse i debatter og deliberative fora. I gængse definitioner regnes borgernes søgning af politisk relevant information også som et udtryk for politisk deltagelse. Spørgsmålet om søgning af information på Internettet er imidlertid behandlet indgående i kapitel 4.3., og det vil ikke blive genstand for en selvstændig diskussion her.

De potentielle deltagelsesformer via Internettet omfatter altså et spektrum gående fra decideret plebiscitære deltagelsesformer til rene deliberative former. Set med vores teoretiske briller vil pluralisterne fokusere primært på rene plebiscitære former samt indflydelse gennem interessegrupper. Neopluralisterne vil inddrage agitation og muligheden for reelt at kontrollere den politiske dagsorden, mens habermasianerne vil lægge vægten på de deliberative former, d.v.s. først og fremmest gennem deltagelse i debatter og diskussioner, hvorved borgeren bevidstgøres, og de politiske præferencer udvikles.

I den følgende gennemgang skal vi først i afsnit 4.4.1. berøre betingelserne for deltagelse via Internettet. Det skal herunder diskuteres, om deltagelse via et medium som Internettet overhovedet kan sammenlignes med deltagelse i mere traditionel form.

Derefter beskrives en række af de former for deltagelse, som Internettet hævdes at muliggøre eller forstærke. I afsnit 4.4.2 berører vi rene plebiscitære former som valg og afstemninger, i afsnit 4.4.3. borgernes mulighed for at udøve kontrol med den offentlige administration og politikerne, i afsnit 4.4.4. muligheden for lobbyisme og indflydelse for grupper, i afsnit 4.4.5. perspektiverne for agitation via nettet, og i afsnit 4.4.6. muligheden for at lave aktioner og kampagner. I afsnit 4.4.7. skal det diskuteres, hvorvidt Internettet fremmer eller skaber deliberative processer.

I afsnit 4.4.8. stilles det afgørende spørgsmål om, hvorvidt borgerne i tilfælde af, at Internettet rummer forøgede deltagelsesmuligheder, også kan formodes at gøre brug af de disse eller i stedet vil lade sig friste af de tilbud om underholdning og hæmningsløst forbrug, som allerede nu er fremherskende på nettet.

Afslutningsvist vil det blive diskuteret, hvilke deltagelsesformer, der syntes at rumme store perspektiver som følge af Internettet, og det skal berøres, hvorvidt de overvejende er af procedural karakter, eller om de deliberative former styrkes nok til helt eller delvist at virkeliggøre et habermasiansk ideal.

#### **4.4.1. Betingelser for deltagelse via Internettet**

Inden man kan vurdere konkrete deltagelsesformer på Internettet, er det nødvendigt at gøre nogle grundlæggende overvejelser om de fysiske betingelser for deltagelse her sammenlignet med deltagelse i den fysiske verden. Vi har tidligere diskuteret træk ved Internettet fra et overordnet samfundsmæssigt synspunkt og skal derfor her koncentrere os om, hvorledes den enkelte borger oplever nettet som medium for politisk deltagelse. Vi skal efter tur berøre

gnidningsløsheden, hastigheden af kommunikation, den interaktive karakter, Internettet som fysisk sted og spørgsmålet om identitet på nettet.

I de mest optimistiske udlægninger fremstilles Internettet ofte som et medium uden den friktion, der kendetegner andre kommunikationsformer. Al kommunikation overføres gnidningsløst og øjeblikkeligt. Et eksempel er en TV-reklame fra det amerikanske internetfirma MCI, der hævder, at fremtidens kommunikation på nettet vil foregå mellem bevidstheder uden de sædvanlige fysiske hindringer i form af afstande, kropslige egenskaber eller sociale forskelle.<sup>234</sup>

Heroverfor er der stillet spørgsmålstegn ved, om kommunikation foregår så gnidningsløst, som optimisterne hævder. Mere specifikt er det blevet hævdet, at smil, øjenkontakt og kropssprog, der udgør en stor del af kommunikationen ansigt til ansigt, ikke lader sig overføre via Internettet. Det samme gælder stemmeføring og betoning, der er en vigtig del af kommunikation via telefonen.<sup>235</sup>

Konsekvensen for den enkelte kan være en svækkelse af de sociale bånd, der regulerer adfærd mennesker imellem i den fysiske verden. En vigtig del af denne regulering sker netop ved hjælp af ansigtsudtryk, stemmeleje og betoning. Som følge heraf forventer Kevin Hill og John Hughes en mere asocial og ekstrem adfærd på nettet end i den fysiske verden.<sup>236</sup> Følges dette perspektiv kan deltagelse på Internettet ikke lede til en habermasiansk idealtilstand med større indbyrdes forståelse, tværtimod.

Et helt afgørende træk ved kommunikation gennem computernetværk er, at overførslen af data foregår med lysets hastighed. I praksis betyder dette øjeblikkeligt, og det er tilskrevet uhørte fordele på mange områder.

Politisk og især demokratisk medfører det dog for Paul Virilio et helt grundlæggende problem. Herved umuliggøres nemlig den personlige refleksion, som er en nødvendig forudsætning for demokratisk deltagelse. I stedet foregår alle handlinger som automatiske reflekser på en kontinuerlig strøm af informationer.<sup>237</sup> Ziauddin Sardar har påpeget, at borgerne ikke bliver mere ansvarlige, fordi de øjeblikkeligt kan tage stilling til spørgsmål og give deres mening til kende online. Tværtimod fortabes muligheden for at forstå problemstillinger til bunds, og resultatet bliver en adfærd præget af mindre overvejelse og fornuft.<sup>238</sup>

---

<sup>234</sup> Reklamen nævnes af David Slayden (Slayden, 1999a: 271-72).

<sup>235</sup> (Jones, 1998a: 14). Ganske vist vil nogle af disse artikulationsformer kunne genskabes via nettet ved hjælp af videokommunikation, og computerbrugere har ivrigt søgt ved hjælp af de såkaldte "smileys" tekstuel at udtrykke sindsstemninger, ironi og betoning. Dertil kommer, at manglen på visuelle og auditive udtryk jo også undertiden kendetegner traditionelle deltagelsesformer såsom læserbrevsskriveri. Pointen forekommer dog stadig særdeles relevant.

<sup>236</sup> (Hill & Hughes, 1998: 23-24).

<sup>237</sup> (Virilio 1998: 13 og 86).

<sup>238</sup> (Sardar, 1996: 32).

Kritikken af, at refleksen erstatter refleksionen, er ikke mindst relevant i forhold til muligheden for afstemninger via Internettet, som vi skal vende tilbage til om lidt.

Der er argumenteret for, at Internettets afgørende fordel i forhold til TV og radio er interaktiviteten. Som sådan skulle Internettet kunne skabe en situation, der i det store og hele efterligner den personlige kommunikation ansigt til ansigt.<sup>239</sup> Brugeren har muligheder for også selv at deltage og bidrage i stedet for blot passivt at modtage informationer. Disse muligheder vil forbedres, efterhånden som transmissionskapaciteten på nettet udvides kraftigt.

Foreløbigt viser studier af nettrafikken på højhastighedsforbindelser dog, at mængden af downloads er meget større end mængden af uploads. Med andre ord forbruger borgerne stadig langt mere end de selv bidrager.<sup>240</sup> Om man kan måle graden af interaktivitet så kvantitativt, er dog nok tvivlsomt. Der vil i stedet være brug for en konkret vurdering af, hvad borgeren up- og downloader.

Internettet er i stigende omfang blevet betragtet som et sted, skønt det er svært rent fysisk at definere, hvor det befinder sig.<sup>241</sup> Der er næppe tvivl om, at nettet kraftigt bidrager til at omdefinere den enkeltes fysiske råderum. Traditionelt har dette været knyttet til en forholdsvis begrænset social sfære i form af et nabolag, et arbejde eller lignende, hvor man indgår i netværk af forskellig art. Med Internettets opkomst udvides disse netværk potentielt i det uendelige, idet man ikke længere er bundet til geografiske realiteter. Man kan kommunikere med mennesker på den anden side af jorden på baggrund af interesser eller fælles holdninger.<sup>242</sup> Dette gør, at den politiske deltagelse fra at være orienteret mod et lokalområde eller en nation principielt får global rækkevidde.

Vi har tidligere været inde på spørgsmålet om anonymitet og identitet. På Internettet er identitet ofte en flydende størrelse, hvor man kan skifte image og personlighed efter forgodtbefindende.<sup>243</sup> Dette giver borgeren mulighed for at afprøve nogle holdninger og grænser i forbindelse med sin politiske deltagelse. Samtidig opstår dog de velkendte problemer i form af ansvarlighed for ytringer og faren for antisocial adfærd, som ikke kan sanktioneres, når den formastelige gemmer sig bag anonymitet eller et pseudonym.

Også for individet bag facaden er der imidlertid nogle konsekvenser forbundet med deltagelse via nettet. Ziauddin Sardar pointerer, at deltagernes identitet er uløseligt knyttet til et fysisk fællesskab. Den skaber kontekst og sætter tid, sted og sociale forhold ind i en sammenhæng, der igen skaber individets livsverden og muliggør dets dømmekraft. Disse mekanismer er ofte ophævet i anonyme netfællesskaber. Dertil kommer, at en deltager kan

---

<sup>239</sup> (Jones, 1998: 24).

<sup>240</sup> (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 12).

<sup>241</sup> (Hill & Hughes, 1998: 16).

<sup>242</sup> (Shapiro 1999:48).

<sup>243</sup> (Slayden, 1999a: 273 og 283).

indtræde eller ekskluderes ved et tryk på en knap, og som følge heraf er det ofte småt med varige personlige relationer, tilknytning og ansvarlighed over for fællesskabet.<sup>244</sup>

Ovenstående bemærkninger skal ikke ses som endegyldige argumenter hverken for eller imod Internettet som befordrende for øget demokratisk deltagelse. Derimod repræsenterer de nødvendige overvejelser, man må have med i en vurdering af de konkrete deltagelsesformer, vi nu vender os til.

#### **4.4.2. De plebiscitære former – valg og afstemninger**

Muligheder for at udnytte elektroniske medier til afholdelse af valg, afstemninger og meningsmålinger reaktualiserer diskussionen om repræsentativt kontra direkte demokrati. Dette er ikke stedet at gå ind i en nærmere teoretisk diskussion af de to formers rationale eller legitimitet. Et par bemærkninger er dog nødvendige.

Det direkte demokrati kan spores tilbage til antikkens Athen og afstemningerne på bytorvet, men har i moderne tid i et vist omfang været praktiseret i Schweiz og nogle amerikanske stater. Med de krav om øget deltagelse og decentralisering, der i de forløbne årtier har verseret, har interessen for direkte demokrati fået en renæssance.<sup>245</sup> Et klassiske argument imod det direkte og for det repræsentative demokrati har taget udgangspunkt i moderne samfunds størrelse. Hyppige afstemninger på torvet var muligt i et samfund af begrænset størrelse som bystaten Athen eller små tidlige nybyggersamfund i USA. I industrisamfundet er de geografiske og befolkningsmæssige enheder imidlertid så store, at direkte demokrati er en umulighed.<sup>246</sup>

Med moderne teknologi udhules dette argument, idet vælgerne i selv store samfund elektronisk kan kobles sammen til diskussioner og afstemninger. Betænelighederne over for det direkte demokrati bliver derfor af en anden art, som vi skal se om lidt.

Selve idéen om afstemninger medieret af teknologi går tilbage til 40erne, hvor Buckminster Fuller omtalte muligheden af daglige afstemninger gennem en til formålet opfundet mekanisk indretning.<sup>247</sup> Det var dog først i 70erne, at der for alvor kom fokus på teknologiens muligheder i forbindelse med afstemninger. Det gav sig både udtryk i talrige diskussioner af mulighederne og i konkrete forsøg. Blandt andet foregik der i 70ernes USA eksperimenter, hvor vælgerne via en konsol kunne tage stilling til spørgsmål og debatter på TV-skærmen.<sup>248</sup>

I en dansk kontekst har Marcus Schmidt i stil med Robert A. Dahls idéer om mini-populus' er foreslået, at et Mini-Danmark på ca. 70000 udvalgt ved løbende lodtrækninger via

---

<sup>244</sup> (Sardar, 1996: 29).

<sup>245</sup> (Shapiro, 1999a: 57-58).

<sup>246</sup> (Schmidt, 1993: 159).

<sup>247</sup> Som gengivet i (Shapiro, 1999a: 58).

<sup>248</sup> (Arterton, 1987: 138-44).

telefonen får funktion af et elektronisk andetkammer, der kan forkaste og godkende forslag eller sende dem til egentlig folkeafstemning.<sup>249</sup>

Selv om et sådant teledemokrati rummer åbenlyse fordele for ældre og handicappede, er det ofte blevet nedgjort af kritikere med betegnelser som ”trykknappedemokrati” og ”tivolidemokrati”. En udbredt betænkelighed ved stemmeafgivning i sofaen er udtrykt klart af Benjamin Barber. Når stemmeafgivning foregår i hjemmet bliver den privatistisk. Man sidder isoleret og konfronteres ikke med andre mennesker og holdninger. Derfor stemmes der ud fra rent private motiver uden overvejelse af samfundets og medborgernes vel.<sup>250</sup> Barber påpegede derfor tidligt nødvendigheden af at koble borgerne sammen til bymøder, vel at mærke i dette fænomens deliberative betydning. Her kan de debattere og udveksle synspunkter som en modvægt til den elitemanipulation, der forekom ham en åbenlys risiko ved det rent plebiscitære teledemokrati.<sup>251</sup>

Mange af sådanne argumenter fra 70erne og 80erne kan genfindes i den aktuelle debat om Internettets plebiscitære muligheder.<sup>252</sup> Det er i debatten formålstjenligt at skelne mellem to sæt af idéer: for det første stemmeafgivning i ordinære valg via Internettet, således at stemmeboksen erstattes af computeren. For det andet skabelsen af nye og yderligere former for afstemninger ved hjælp af nettet.

Muligheden for helt eller delvist at erstatte stemmeboksen med Internettet i ordinære valg er allerede forsøgt flere steder i USA, blandt andet i forbindelse med demokraternes primærvalg i 2000 i Arizona. Andrew Shapiro omtaler fordelene ved, at man med en sikret internetforbindelse og et kodeord kan afgive sin stemme i ordinære valg via Internettet i stedet for i stemmeboksen. Det ville give mulighed for at stemme fra arbejdet eller hjemmet og være et stort skridt fremad for ældre og handicappede. Han spår, at det ville resultere i en større valgdeltagelse.<sup>253</sup>

Også Stephen Coleman er overbevist om, at valg via Internettet snart vil være et udbredt fænomen. Han foreslår, at man samtidig med stemmeafgivningen via nettet har mulighed for at gennemse de forskellige kandidaters og partiers programmer på en overskuelig facon, noget der repræsenterer en klar fordel frem for en traditionel stemmeboks.<sup>254</sup>

---

<sup>249</sup> (Schmidt, 1993: 81ff).

<sup>250</sup> (Barber, 1984: 289-90).

<sup>251</sup> (Barber, 1984: 274).

<sup>252</sup> Når vi i det forløbne undtagelsesvis har brugt plads og kræfter på diskussionen af de demokratiske muligheder før computernetværkene skal det ses i sammenhæng hermed. Dertil kommer, at debatten om Internettets konsekvenser for valg og afstemninger forekommer mindre nuanceret end den, der tager udgangspunkt i afstemninger via TV og telefon.

<sup>253</sup> (Shapiro, 1999a: 195).

<sup>254</sup> (Coleman, 1999).

Brug af Internettet i forbindelse med ordinære valg vil formentlig blot repræsentere en teknisk nyskabelse i det eksisterende system, der kan have til formål at gøre livet lettere for borgerne og øge deres valgdeltagelse. Større overvejelser opstår, Internettet anvendes til nye former for valg og afstemninger

Den uafhængige amerikanske præsidentkandidat ved 1992-valget Ross Perot har været en af de fremmeste og mest begejstrede fortalere for afstemninger via Internettet. I sin præsidentkampagne og senere har han gjort sig til talsmand for, at der ved hjælp af Internettet kan etableres et klassisk bymøde, hvor borgerne meddeler politikerne deres præferencer for forskellige beslutningsforslag. En anden mulighed kunne oplagt være at anvende nettet til at etablere et mini-populus, som vi har set det foreslået af både Robert Dahl og Markus Schmidt. En tredje mulighed ligger i, at hele befolkningen spørges til råds. Med internetteknologien vil der ikke teknisk være noget til hinder for dette.<sup>255</sup>

Det springende punkt er naturligvis, hvorvidt sådanne afstemningsresultater skal være bindende eller blot vejledende for politikerne. Bliver det første tilfældet, er omfattende forfatningsændringer en nødvendighed, idet der vil være tale om etablering af helt nye politiske institutioner.

De fleste forslag implicerer kun, at afstemningerne skal ses som en vejledende strømpil for politikerne i stil med meningsmålinger. Forslag af den sidste karakter har ikke blot til hensigt at orientere politikerne om befolkningens holdninger men også at skabe deliberative processer blandt borgerne. Vi skal derfor i afsnit 4.4.7. vende tilbage til et af sådanne forslag.

Under alle omstændigheder er der i debatten om Internettet rejst omfattende betænkeligheder ved at anvende det til hyppige afstemninger i det direkte demokratis tjeneste. Argumenterne ligner til forveksling dem, der mødte de første teledemokrater. Paul Virilio har således udtrykt, at afstemninger via Internettet vil føre til refleksi i stedet for refleksion.<sup>256</sup> I det konstante bombardement af nyheder trykker folk blot bevidstløs på en knap eller et tastatur uden nogen egentlig eftertanke, eller de lader sig rive med af en tilfældig stemning.

Samtidig kommer et andet klassisk argument imod det direkte demokrati op til overfladen. Siden de gamle grækere har der blandt politikere og filosoffer været en udbredt frygt for at overlade for meget ansvar til vælgerne. Man har hævdet, at den førte politik ikke må afhænge af en tilfældig folkestemning og i moderne samfund er den stigende kompleksitet og vælgernes begrænsede kognitive kapacitet blevet anvendt som argumenter for, at beslutningsansvaret bør overlades til valgte, professionelle politikere.<sup>257</sup>

Andrew Shapiro lægger sig i forlængelse af denne tankegang, når han argumenterer imod udbredt direkte demokrati via nettet og fremhæver politikerne som nødvendige mellemkæder, som dømmekraftens søjler.<sup>258</sup>

---

<sup>255</sup> (Schmidt, 1993: 78) og (Shapiro, 1999a: 58).

<sup>256</sup> (Virilio, 1998: 86).

<sup>257</sup> (Schmidt, 1993: 71 og 154).

<sup>258</sup> (Shapiro, 1999a: 193).

Sammenfattende må det konkluderes, at det under alle omstændigheder vil være en misforståelse at hævde, at direkte demokrati udelukkende drejer sig om valg, lige så lidt som det repræsentative. I det klassiske New England-bymøde, der i dag står som et ideal i det amerikanske demokrati, gik der en omfattende deliberativ proces forud for afstemningsresultatet, ligesom håndsoprækningen på torvet i Athen foregik på baggrund af en livlig debat, hvor agitatorer og almindelige borgere søgte at vinde opbakning for deres synspunkter. Der er andre elementer af demokratiet end det rent plebiscitære. Skal Internettet gøre en forskel i forhold til andre medier og overvinde den kritik, der har fulgt det elektroniske demokrati siden de første teledemokratiske forslag, må det være i kraft af borgernes forbedrede adgang til information og i forbindelse med etableringen af forskellige former for deliberative fora.

#### **4.4.3. Checks and balances - deltagelse gennem kontrol**

De store mængder informationer, der med Internettet bliver tilgængelige for enhver, giver ifølge Internettets fortalere borgerne muligheder for at udøve en række af de "checks and balances" i forhold til myndighederne, der har været et ideal i klassisk demokratiteori, klart udtrykt gennem den amerikanske forfatning. Det drejer sig for det første om muligheden for at kigge myndighederne i kortene i forbindelse med lovgivning, sagsbehandling og anden information. For det andet giver det mulighed for at kontrollere, hvorvidt de folkevalgte lever op til deres mandat.

Tilgængelighed af offentlige informationer var også på dagsordenen i adskillige af de tidlige kabel-tv-baserede projekter. Det er imidlertid blevet hævdet, at borgernes mulighed for at kigge staten over skulderen gennem åbne arkiver er langt større på Internettet, givet dettes båndbredde og fleksibilitet. Den informationsulighed, der tidligere var mellem borgerne og det offentlige, skulle herved kunne elimineres, og borgerne vil stå med et vigtigt redskab i hånden i forbindelse med deres demokratiske deltagelse.<sup>259</sup> I Danmark var Slangerup Kommune blandt de første til at følge denne tankegang og åbne sine arkiver for borgerne via nettet.<sup>260</sup>

Jim Warren, en amerikansk internetvirksomhedsejer, har været blandt de flittige advokater for, at den amerikanske kongres bør udnytte sin hjemmeside til at offentliggøre alle lovforslag, forhandlinger samt informationer om politiske aktører, især lobbyister.<sup>261</sup>

Den britiske regering tog et langt skridt i denne retning, da indenrigsminister Jack Straw i 1998 lancerede et projekt kaldet "openbook government". Ifølge dette skal alle offentlige myndigheder i Storbritannien gøre deres informationer tilgængelige via blandt

---

<sup>259</sup> Tankegangen er bl.a. skitseret hos (Coleman, 1999).

<sup>260</sup> (Mulvad, 1996).

<sup>261</sup> Gengivet i (Kinney, 1996: 144).

andet Internettet, således at enhver borger kan skaffe sig relevant information uden at skulle være afhængige af embedsmænds ekspedition.<sup>262</sup>

Den amerikanske vicepræsident Al Gore har været en ivrig talsmand for, at Internettet også udnyttes til at give borgerne den kontrol over deres følsomme personoplysninger, som hidtil har ligget hos offentlige myndigheder. Denne information betragtes her som borgernes personlige ejendom, hvorfor de også selv må have råderetten over den.<sup>263</sup> En sådan adgang til personlig information og til at følge behandlingen af ens egne sager indgår også som et væsentligt element i det britiske ”openbook government”-projekt.

I det repræsentative demokrati er et grundlæggende princip, at politikerne i større eller mindre grad agerer på mandat fra vælgerne.<sup>264</sup> Hvor tæt, politikerne er bundet af deres mandat, varierer i forskellige lande og institutioner og har været gjort til genstand for utallige overvejelser. I Danmark hedder det i Grundlovens §56, at ”Folketingsmedlemmerne er ene bundet ved deres overbevisning og ikke ved nogen forskrift af deres vælgere”.

Internettet rummer muligheden for en ny form for binding af mandaterne i kraft af, at borgerne her får mulighed for nøje at følge de folkevalgtes færden. Man kan se, hvorledes de stemmer til hvert lovforslag og ytrer sig i forbindelse med ethvert tænkeligt issue. Der bliver derved mulighed for at holde hånd i hanke med den valgte og overveje, hvorvidt vedkommende lever op til valgløfterne og er værdig til en stemme næste gang.<sup>265</sup>

Et mere vidtrækkende eksempel på sådanne muligheder kommer fra Andrew Shapiro, der omtaler, hvorledes en amerikansk hjemmeside drevet af en organisation kaldet Parolewatch gør det muligt at holde øje med indsatte forbrydere og tjekke, hvornår de står til løsladelse. Man kan så, hvis forbryderen er fra ens nabolag, eller man har anden interesse i en fortsat fængsling, protestere mod en planlagt løsladelse. Faren er selvfølgelig, at den information, der tilbydes om hver sag, er stærkt begrænset, ligesom der ikke foreligger nogle oplysninger om mennesket bag forbryderen. Siden er som sådan et eksempel på en opfordring til ureflekteret handling, og den kontrol, som borgeren måtte have krav på i forhold til retssystemet, erstattes af populisme til gavn for den omfattende ”tough on crime”-bevægelse i USA.<sup>266</sup>

Man kan principielt forestille sig langt flere mekanismer til ”checks & balances” end de her nævnte. Internettets kapacitet med hensyn til information gør det principielt muligt at holde øje med hvad som helst, selv hvorvidt børnene trives i børnehaven.<sup>267</sup>

---

<sup>262</sup> (Dunleavy & Weir, 1998).

<sup>263</sup> Al Gores argumentation er blandt andet gengivet i (Shapiro, 1999a: 160-61).

<sup>264</sup> (Shapiro, 1999a: 155).

<sup>265</sup> (Coleman, 1999a).

<sup>266</sup> (Shapiro, 1999a: 150).

<sup>267</sup> Som det allerede sker flere steder i Danmark

Uagtet at tilgængeligheden af offentlig information på nettet forsyner borgerne med nye demokratiske muligheder, kan man forvente en betydelig modstand fra politikerne mod at blive kigget i kortene. Således nævner Patrick Dunleavy og Stuart Weir, hvorledes den britiske administration i Whitehall har en lang tradition for at arbejde uforstyrret. De forventer, at både embedsmænd og politikere vil være tøvende med at frigive al offentlig information. Ofte vil hensyn til nationens sikkerhed og vitale interesser blive anvendt som argument ud over, hvad der forekommer rimeligt. Forfatterne mener dog, at udviklingen i retning af åbne arkiver er uafvendelig, og at enhver del af den offentlige administration med få vitale undtagelser vil være tvunget til at følge trop.<sup>268</sup>

Hvorvidt borgerne rent faktisk benytter sig af disse informationsmuligheder og overhovedet er i stand til at finde rundt i dem er helt andre spørgsmål, som er behandlet i kapitel 4.3.

#### **4.4.4. Lobbyisme og indflydelse**

I en pluralistisk demokratimodel er det essentielt, at borgene har frie og lige mulighed for at gøre deres holdninger gældende over for politikerne, enten personligt eller gennem forskellige interessegrupper.

Vi belyste i afsnit 4.2.1. hvorledes Internettet potentielt muliggør lige og uhindret adgang for borgere, organisationer og interessegrupper i forhold til det politiske system i stil med et pluralistisk ideal. Dette hænger sammen med de lave omkostninger og få formelle barrierer, der er forbundet med at offentliggøre sine idéer og synspunkter.

Dette må forventes at føre til en stigning i antallet af henvendelser fra borgere, der alene eller gennem organisationer søger at varetage deres interesser og opnå indflydelse på den førte politik. Imidlertid er det blevet påpeget, at politikerne allerede med eksisterende kommunikationsformer som brev, telefon og fax er ved at drukne i henvendelser. Således vil en stigning i dette antal som følge af Internettet umuliggøre personlige svar på alle henvendelser, og resultatet vil blive indholdsløse standardsvar, som ikke er tilfredsstillende for nogle af parterne.<sup>269</sup>

Kevin Hill og John Hughes har anført, at personer eller grupper, hvis synspunkter eller interesseområder falder uden for den gængse nyhedsstrøm, kan tænkes at drage relativt størst fordel af Internettet. I den eksisterende nyheds- og informationsstrøm får disse grupper ikke megen opmærksomhed eller mange muligheder for at gøre sig gældende. Dette har to årsager.

For det første er der den begrænsede plads. De fleste eksisterende nyhedsmedier er orienterede mod kommercielle interesser eller lytter- og seertal. Der fokuseres på nyheder og emner, der måtte interessere en bred kreds og i den tilhørende redigeringsproces frasorteres en lang række "non-topics".

---

<sup>268</sup> (Dunleavy & Weir, 1998).

<sup>269</sup> (Kinney, 1996: 144).

For det andet kan årsagen også være mere politisk. Mange nyhedsmedier er i større eller mindre omfang en del af det politiske etablisement og kan have en interesse i, at marginale synspunkter ikke får adgang til debatten. Kristne og konservative grupper i USA har således hævdet, at der foregår en bevidst frasortering af deres synspunkter i medierne.

Hvad end årsagen er, får enhver gruppe eller organisation på Internettet ubegrænset plads til at dække ethvert tænkeligt emne eller fremføre ethvert synspunkt, man finder vigtigt, og søge indflydelse herefter. Der bliver plads til både at dække miljøkonferencen i Gabon og fremhæve det kriminelle i abort.<sup>270</sup> Hvorvidt budskabet bliver hørt i den enorme informationsstrøm, eller det vinder gehør blandt beslutningstagerne, det er en helt anden sag.

#### 4.4.5. Politisk agitation

Ytringsfriheden er måske den mest grundlæggende af alle demokratiske rettigheder. Med Internettet får den enkelte borger mulighed for at nå et potentielt publikum på mange millioner mennesker, ligegyldigt hvad han eller hun måtte have på hjerte. Ethvert budskab, enhver tankegang eller form for information kan distribueres til det verdensomspændende netværk.<sup>271</sup>

Hill og Hughes har gjort opmærksom på, at dette især rummer fordele for de marginale issues og synspunkter, der ikke tidligere havde nogen mulighed for at slippe igennem journalistisk redigering.<sup>272</sup> Problemet er som beskrevet andetsteds, at politisk ekstremisme, religiøs fanatisme og deciderede ulovligheder kan spredes side om side med saglig politisk argumentation, hvilket igen kan nødvendiggøre censur og regulering for at beskytte minoriteter eller selve den demokratiske dialog.

Et andet spørgsmål er naturligvis, hvorvidt andre mennesker finder frem til ens synspunkt. Med millioner og atter millioner af internetsider risikerer det enkelte budskab at drukne i mængden. Det er ikke engang sikkert, at nogle søgemaskiner eller andre links peger mod ens side.<sup>273</sup>

Dertil kommer det problem, som Andrew Shapiro har påpeget, at andre bevidst kan vælge at lukke af for ens budskab. I et fysisk samfund kan vi ikke undgå at konfronteres med agitatorer, der møder os på gadehjørnet med mere eller mindre obskure holdninger. På Internettet kan vi frasortere en sådan argumentation gennem installation af filtre, såfremt vi ikke gider høre på den. Således tvinges vi ikke til at tage stilling til uortodokse budskaber eller andet, der forstyrrer vores eksisterende opfattelse af verden. På denne måde risikerer marginale synspunkter på nettet endog at miste den mulighed, de havde tidligere.<sup>274</sup>

---

<sup>270</sup> (Hill & Hughes, 1998: 135-38).

<sup>271</sup> (Shapiro, 1999a: 42-43).

<sup>272</sup> (Hill & Hughes, 1998: 133-36).

<sup>273</sup> (Shapiro, 1999b: 16).

<sup>274</sup> (Shapiro, 1999b: 125-26).

#### 4.4.6. Aktioner og kampagner

I mange diktaturer fører dissidenter kampagner mod systemet, enten inden for landet eller i deres eksil. Burmesiske systemkritikere leder fra USA en kampagne mod styret i Burma, og har på denne måde organiseret tusindvis af eksilburmesere verden over.<sup>275</sup> I lande som Kina, Singapore og Saudiarabien fører regeringerne heftige kampagner for at få standset undergrundsaktiviteterne.

Men det er ikke kun i lande, hvor åbenlys deltagelse er farlig, at borgerne kan anvende Internettet til aktioner og kampagner. Også i eksisterende demokratier tilskrives Internettet ofte potentiale for denne form for deltagelse. Kevin Hill og John Hughes har sammenlignet kampagner på Internettet med traditionelle kampagner. De sidstnævnte involverede nyhedsbreve, telefonkæder og personlige netværk, men omkostningerne til postforsendelser var en stor barriere. Tilmed risikerede man, at den politiske beslutning, man aktionerede imod, var taget inden en aktion var organiseret. Med brugen af e-mails kan mange tusinde brugere kontaktes samtidigt, og hjemmesider kan bruges til at give den nødvendige information.<sup>276</sup> På denne måde er det muligt at reagere næsten omgående på nye love eller samfundsmæssige problemer. Samtidig spares mange penge, hvilket er en fordel for især græsrodsgrupper, der ofte kører på et stramt budget.

Som eksempel på, hvorledes Internettet allerede har været anvendt til en vellykket aktion, nævner Dan Johnson den internationale kampagne for forbud mod landminer, der løb af stabelen i 1997. Nettet blev anvendt til at organisere 1400 aktivistgrupper i 90 lande, hvilket var med til at påvirke såvel verdensopinionen som mange af dem, der forhandlede om en traktat på området.<sup>277</sup>

Allermest synlige har dog været kampagnerne imod censur på og regulering af Internettet. Vi har tidligere omtalt den såkaldte "free speech-online-kampagne". I andre netkampagner mod den amerikanske "Communications Decency Act" er advarsler mod nye censurtiltag fra myndighedernes side blevet læst af op mod 100000 mennesker, ligesom en traditionel underskriftindsamling er blevet organiseret via nettet med 112000 deltagere til følge.<sup>278</sup>

#### 4.4.7. Diskussionsgrupper og debat - deliberative fora

For Habermas er etableringen af reelle deliberative processer et afgørende skridt på vejen i realiseringen af det ideelle demokrati. Dels som et supplement til de plebiscitære deltagelsesformer, dels fordi deliberative processer styrker borgernes demokratiske forståelse og engagement og således er en nødvendig forudsætning for reel demokratisk deltagelse.

---

<sup>275</sup> (Shapiro, 1999a: 50).

<sup>276</sup> (Hill & Hughes, 1998: 139).

<sup>277</sup> (Johnson, 2000).

<sup>278</sup> (Shapiro, 1999a: 51).

Når Internettet ofte er blevet tilskrevet stort deliberativt potentiale hænger det sammen med fænomener, der har udviklet sig på nettet uafhængigt af planlægning og bevidste demokratiske intentioner. Vi skal først beskæftige os med to af disse, Usenet og chat, hvorefter vi skal diskutere, hvorledes mere planlagte initiativer med Internettets hjælp kan bidrage til øget deliberation.

Det såkaldte Usenet bestående af over 50000 nyhedsgrupper har påkaldt sig berettiget opmærksomhed. Det er her muligt at diskutere hvad som helst uden den form for kontrol eller censurering, der hersker i nogle netfællesskaber.<sup>279</sup> Kevin Hill og John Hughes har lavet studier af disse grupper og konkluderer på denne baggrund, at der her er et klart politisk og demokratisk potentiale. 12% af de meddelelser, der postes på Usenet, er af politisk karakter.<sup>280</sup> Dertil kommer, at mange af meddelelserne rent faktisk indgår i en løbende debat, selvom det modsatte selvfølgelig også er tilfældet i form af ubesvarede enkeltpåstande, fanatisk argumentation og hadske indlæg, det såkaldte ”flaming”. Hill og Hughes karakteriserer Usenet som et sted, hvor mennesker kan sætte sig i forbindelse med hinanden, udveksle synspunkter og potentielt også udvikle deres holdninger og politiske forståelse.<sup>281</sup>

Også Charles Ess påpeger nyhedsgruppernes deliberative potentiale. De er baseret på frivillig deltagelse centreret omkring fælles interesser, og med etablering af en ”netikette” foregår der endog regulering rettet mod bidrag, der ikke opfylder de kriterier, man i gruppen er enige om. Som sådan fungerer de hver for sig i overensstemmelse med et habermasiansk kommunikationsideal.<sup>282</sup>

Naturligvis kan der argumenteres for, at nyhedsgrupperne er fragmentariske og medfører, at deltagerne graver sig ned i netop deres lille verden. En anden kritik af nyhedsgrupperne i forhold til traditionelle diskussionsfora går på den manglende forpligtelse. Man kan forlade diskussionen lige så let som at indtræde i den, såfremt man bliver utilfreds med udviklingen.<sup>283</sup> Der er altså ikke nødvendigvis nogen forpligtelse til at tage stilling til et bedre argument, noget der er fundamentalt i en deliberativ proces.

Et andet fænomen på Internettet, der har udviklet sig uafhængigt af bevidste intentioner, er den såkaldte chat. Den adskiller sig fra nyhedsgrupper og lignende asynkrone fora derved, at kommunikationen foregår øjeblikkeligt. Alle brugere er online på samme tid, hvilket muliggør en synkron diskussion i stil med en traditionel debat ansigt til ansigt. Derfor er chat

---

<sup>279</sup> Undertiden har debatter været styret af en såkaldt ”moderator”, der har luget ud i de mest ekstreme bidrag og givet deres ophavsmænd påtaler.

<sup>280</sup> (Hill & Hughes, 1998: 25).

<sup>281</sup> (Hill & Hughes, 1998: 70-72).

<sup>282</sup> (Ess, 1996: 218-19).

<sup>283</sup> (Jones, 1998: 4).

potentielt mere interaktivt og fremadskridende end nyhedsgrupperne, hvor svar kan være dage undervejs.<sup>284</sup>

På baggrund af foreløbige undersøgelser konkluderer Hill og Hughes dog, at chat er mindre egnet til demokratisk debat end nyhedsgrupper. Hastigheden, hvormed der kommunikeres, umuliggør den nødvendige tid til refleksion. Der er begrænset tid og plads til at nedskrive sit synspunkt, og hastigheden gør, at debatten undertiden har skiftet emne, inden man når at reagere. På denne baggrund konkluderer de, at nyhedsgrupperne har et større potentiale for deliberative processer.<sup>285</sup>

Benjamin Barber har advokeret for, at Internettet forstærker muligheden for at etablere en kontinuerlig deliberativ proces, som rækker ud over de korte og hektiske valgkampe. Han nævner, at fremtrædende amerikanske interessegrupper allerede med teknologiens hjælp har etableret fora, hvor borgerne kan opnå politisk uddannelse og bevidstgørelse og diskutere ethvert politisk spørgsmål.<sup>286</sup>

Et eksempel på, hvorledes sådanne tiltag kan udvikles i et større perspektiv, er det, James Fishkin har kaldt deliberative meningsmålinger. Her er hovederindet ikke en måling af borgernes synspunkter, men at fremme en deliberation af synspunkter gennem dialog og øget viden hos borgerne. Fishkin har i forsøg anvendt tv-mediet til at foranstalte en debat mellem almindelige borgere, eksperter og politikere. Undervejs forsynes borgerne med omfattende information om de problemstillinger, der diskuteres. Meningsmålinger før og efter debatten har afsløret signifikant ændrede holdninger. Ifølge Fishkin vil Internettet være ideelt til at gå videre med sådanne processer, idet det tillader borgerne adgang til ubegrænset information undervejs og derved rummer muligheden for en kvalificeret stillingtagen.<sup>287</sup>

Ifølge Benjamin Barber gør en sådan deltagelsesform det muligt for borgerne at forsamles uden at se sig selv som hverken regering eller anden autoritet. De kan åbent udveksle og udvikle deres synspunkter. Han hævder, at man ved at anvende Internettet får mulighed for at gøre disse forsamlinger landsdækkende og derved eliminere nogle af de særinteresser, der skyldes lokale forhold.<sup>288</sup> Holder dette stik, har man etableret et forum, der ligner den borgerlige offentlighed derved, at borgerne mødes åbent og fordomsfrit uden særinteressernes dominans.

På et uformelt plan foregår noget sådant nu også på blandt andet dansk TV, hvor politikere eller andre diskuterer i studiet, mens borgerne på nettet kan søge information på udsendelsens hjemmeside eller via e-mails blande sig i debatten.

---

<sup>284</sup> (Hill & Hughes, 1998: 5).

<sup>285</sup> (Hill & Hughes, 1998: 130-31).

<sup>286</sup> (Barber, 1998: 85-86).

<sup>287</sup> James Fishkin præsenterer ideen og dens muligheder på siden <http://cyber.law.harvard.edu/rcs/fish.html>. I en dans sammenhæng er det Fishkins ideer, der ligger til grund for de aktuelle folkehøringer i TV forud for ØMU-afstemningen, omend konceptet her overvejende er begrænset til TV-mediet.

<sup>288</sup> (Barber, 1998: 86).

Hvad enten netdebatterne foregår i selvskabte fora som Usenet eller i nogle, der er udviklet specielt til formålet, har der været sat spørgsmålstegn ved disses deliberative karakter. Udover borgernes nødvendige forudsætninger og de metafysiske karakteristika, der kendetegner kommunikation på Internettet, begge spørgsmål, der er diskuteret tidligere, har en meget omfattende bekymring været, at debatten på Internettet blev anført af ekstremister.<sup>289</sup> Efter at en højrefløjsgruppe bombede en regeringsbygning i Oklahoma City i 1995, blev Internettet udskreget til et sted, hvor man kunne finde bombeopskrifter, og hvor ekstremister havde frit slag.<sup>290</sup> Jens Hoff har påpeget, hvorledes også danske nyhedsgrupper om politik i perioder har været domineret af ekstreme synspunkter af eksempelvis racistisk karakter.<sup>291</sup>

I den sammenhæng har Hill og Hughes anført, at disse ekstreme tendenser skyldes det forhold, at muligheden for normale sociale sanktioner over for ekstremister er fraværende på Internettet, hvor disse kan dække sig bag anonymitet.<sup>292</sup> De to forfattere har dog videre argumenteret for, at nettet ikke i sig selv ser ud til at fremme ekstremisme. Deltagere med ekstreme synspunkter udnytter blot som de første, at nettet giver dem muligheder for at komme til orde, som de ikke havde i eksisterende medier. Man må i den forbindelse forvente en mere normal afspejling af politiske synspunkter, når flere og flere ”almindelige mennesker” kommer på nettet.<sup>293</sup>

En anden kritik vedrører den ændring der sker med en debat i kraft af, at den foregår på Internettet. Kellett og Goodall har på baggrund af studier af diskussioner online hævdet, at nettet gør noget ved vores måde at kommunikere på. Argumenterne bliver kortere og mindre velbegrundede, tonen mere uformel og emotionel, og afsenderen signalerer ofte en overlegenhed i forhold til debattens andre deltagere. Dertil kommer, at debatten ofte forskubber sig fra selve emnet og i stedet slår ind på andre beslægtede emner eller ligefrem deltagernes personlige relationer.<sup>294</sup> Ingen af disse karakteristika er fremmede for en deliberativ proces.

Derfor har Andrew Shapiro formentlig fat i en vigtig pointe, når han påpeger, at udviklingen af de deliberative processer på Internettet kommer til at afhænge af, at der bliver udviklet mere raffineret software. Som det er nu, fremtræder de fleste debatter på Internettet ustrukturerede, kunstige og svære at finde rundt i forhold til traditionelle debatformer.<sup>295</sup>

---

<sup>289</sup> Dette er bl.a. blevet fremført af Jay Kinney (Kinney, 1996: 142-43).

<sup>290</sup> (Hill & Hughes, 1998: 176).

<sup>291</sup> (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 44).

<sup>292</sup> (Hill & Hughes, 1998: 24).

<sup>293</sup> (Hill & Hughes, 1998: 73 og 182-83).

<sup>294</sup> (Kellett & Goodall, 1999: 184-85).

<sup>295</sup> (Shapiro, 1999a: 194).

#### 4.4.8. Hvordan bruges nettet i praksis?

Vi har i det ovenstående gennemgået Internettets mulige konsekvenser for en række deltagelsesformer. Selv om det er blevet fastslået, at Internettet i hvert fald på nogle områder rummer potentialet for en øget demokratisk deltagelse, kan det ikke understreges ofte nok, at Internettet ikke i sig selv skaber øget demokrati. En helt grundlæggende forudsætning er, hvorvidt borgerne kommer til at bruge disse nye muligheder for deltagelse eller blot stiller sig tilfreds med de stadig større tilbud om handel, underholdning og lignende.<sup>296</sup>

Det er ofte blevet påpeget, at det er usandsynligt, at borgerne blot på grund af Internettet skulle engagere sig i et væld af nye deltagelsesformer. Tværtimod vil de bruge Internettet, som de har brugt TV eller andre massemedier: til underholdning og ikke til uddannelse og deltagelse.<sup>297</sup>

Ziauddin Sardar har hævdet, at nettet allerede nu hovedsageligt bliver brugt til at tilfredsstille et tilsyneladende umætteligt behov for underholdning. Sådanne "edutainment"-produkter, som nu også er tilgængelige online, repræsenterer mere underholdning end uddannelse. Alene betegnelsen "at surfe på Internettet" afslører, at der er tale om en uforpligtende aktivitet milevidt fra målrettet informationssøgning eller aktiviteter med et politisk sigte.<sup>298</sup> Danske Karl Löfgren har påpeget, at der allerede i dag er flere underholdende end politiske sider på Internettet.<sup>299</sup>

Jay Kinney mener, at Internettet lægger sig i forlængelse af fjernsynet som eksponent for en uhæmmet konsumentkultur, og hævder, at det vil forstærke en ignorant tendens hos borgerne, der gladeligt overlader styringen til politikere og eksperter.<sup>300</sup>

Også Vivian Sobchack har gjort sig til talskvinde for, at de primære friheder og muligheder forbundet med Internettet er af økonomisk art. De optimistiske visioner om Internettet har i overvejende omfang været fokuseret på ubegrænset frihed og økonomiske muligheder. Derved er vigtige demokratiske muligheder forspildt og nettet overladt til uhæmmet kommerialisering.<sup>301</sup> Sobchacks argument henter støtte hos Barber, der konkluderer at der hidtil i USA har været brugt flere penge på kommercielle projekter end på dem, der skulle fremme demokrati og folkelig deltagelse.<sup>302</sup> I Storbritannien har debatten om forbrugerrettigheder i forbindelse med nettets udbredelse domineret på bekostning af en diskussion af demokratiske muligheder og borgerrettigheder.<sup>303</sup>

---

<sup>296</sup> Argumentet er forholdsvist banalt men påpeget af talrige debattører. Her kan blot for eksemplets skyld nævnes (Hill & Hughes, 1998: 44) og (Slayden 1999a: 276).

<sup>297</sup> (Graham 1999: 80)

<sup>298</sup> (Sardar 1996a): 27

<sup>299</sup> Citeret i (Brahm, 1999).

<sup>300</sup> (Kinney 1996: 151-152).

<sup>301</sup> (Sobchack, 1996a: 85-86).

<sup>302</sup> (Barber, 1998: 82-85).

<sup>303</sup> (Bryan, Tsagarousianou & Tambini, 1998: 3 og 15).

Tendenser som disse er vel ikke overraskende. Kommercielle interesser har uendeligt mange flere penge til rådighed end myndigheder eller græsrodsgrupper, der søger at starte eller udvikle demokratiske projekter på nettet. Hvorvidt, kommercielle interesser vil ødelægge grundlaget for demokratiske processer på Internettet, afhænger vel ikke af mængden af sider eller penge. Derimod er det et spørgsmål om, hvorvidt borgerne har forudsætninger for og finder interesse i at anvende Internettet til demokratiske spørgsmål. Med mindre man forfægter et teknologideterministisk udgangspunkt og hævder, at udviklingen er givet på forhånd, er dette vel det afgørende spørgsmål for, om Internettet bliver en demokratisk succeshistorie.

#### **4.4.9. Delkonklusion**

Vi har i det forløbne behandlet Internettets konsekvenser for en række deltagelsesformer, fra de rene plebiscitære til de rene deliberative.

I debatten om Internettets demokratiske muligheder har det ikke umiddelbart været de plebiscitære aspekter, der har fyldt mest. Dette kan hænge sammen med, at sådanne allerede i rigt mål blev diskuteret i forbindelse med de såkaldte teledemokratiske idéer og forsøg i 70erne og 80erne. Man må i diskussionen af Internettets plebiscitære muligheder skelne mellem to former for anvendelse: for det første kan nettet anvendes i stedet for en traditionel stemmeboks i forbindelse med ordinære valg og afstemninger. Selv om dette rummer muligheder for at øge valgdeltagelsen, ikke mindst blandt ældre og handicappede, vil en sådan anvendelse blot være et teknisk supplement til eksisterende elektorale institutioner.

Den anden anvendelsesmulighed, nemlig skabelsen af nye former for valg og afstemninger via nettet, rummer større perspektiver men også problemer. Internettet muliggør hyppige, endog daglige afstemninger om alt mellem himmel og jord. Disse kan være enten vejledende eller bindende for politikerne. I sidstnævnte tilfælde vil der være tale om et stort skridt fra det repræsentative demokrati i retning af et direkte.

Sådanne forslag møder da også meget af den samme kritik, der traditionelt har været rejst mod det direkte demokrati. Bekymringen for, at befolkningen lader sig rive med af en stemning går hånd i hånd med frygten for, at demokratisk refleksion med netafstemninger bliver erstattet af refleks. Fortalerne for det repræsentative demokrati har ofte femhævet politikernes rolle som dømmekraftens søjler.

Demokrati er ikke kun et spørgsmål om valg og afstemninger. I stort set alle forfatninger er et system af ”checks & balances” en grundlæggende mekanisme, hvorigennem borgerne kan holde øje med, om politikere og myndigheder tjener deres interesser. Internettet rummer nogle øgede muligheder for en sådan kontrol med politikere og embedsmænd: for det første gennem den udvikling, at stadig mere offentlig information bliver tilgængelig for borgerne via nettet. For det andet ved, at borgerne ved hjælp af nettet kan holde øje med, om de folkevalgte lever op til deres mandat. Det er dog blevet hævdet, at politikerne givet vil modsætte sig forsøg på at blive kigget for meget i kortene, ligesom det

kan problematiseres, hvorvidt borgerne reelt har overskud til at benytte sig af disse nye muligheder.

Internettet synes i større udstrækning end gængse medier at være befordrende for en uhindret og mere ligelig adgang til at søge indflydelse på det politiske system. Især personer med marginale synspunkter eller minoritetsgrupper får en mulighed for at blive hørt, der ikke før var tilgængelig. Det store problem er naturligvis, at det enkelte budskab risikerer at drukne i Internettets malstrøm af information, ligesom det at få sit synspunkt hørt ikke er det samme som at opnå indflydelse. Det må dog konkluderes, at det er en af Internettets uomtvistelige fordele, at det er et kraftfuldt redskab for ytringsfriheden, ligesom en anden stor demokratisk styrke ligger i muligheden for hurtigt og effektivt at organisere aktioner og kampagner.

Disse fordele taler umiddelbart for, at Internettet i hvert fald kan bringe demokratiet et skridt på vejen i retning af et pluralistisk ideal. Hvorvidt, der også ved hjælp af nettet kan etableres processer blandt borgerne i stil med et deliberativt ideal, er et andet spørgsmål. Det er blevet hævdet, at Usenet og chat, to fænomener, der er opstået på nettet uden nogen samlet bevidst intention, ofte resulterer i debatter, der må siges at leve op til diskursetiske kriterier. Især på Usenet er debatten ofte kvalificeret. De fleste brugere respekterer hinandens argumenter, og moderatorer bidrager undertiden til at holde debatten på et sobert niveau. Der kan på grundlag af disse erfaringer være grundlag for at skabe nye fora, hvor befolkningen kan træde sammen som en ny slags borgerlig offentlighed og derved bringe deliberative processer på nettet endnu videre.

På den anden side er det anført, at den demokratiske diskurs på nettet trues af ekstreme holdninger, der her er mere udbredte end i andre medier. Desuden hævdes det, at nettet gør noget ved vores måde at kommunikere på. Debatten bliver ofte usammenhængende eller kører af sporet. Dette kan i et vist omfang hænge sammen med nuværende tekniske begrænsninger, og derfor er tilvejebringelse af nyt software en nødvendighed, hvis netdebatter skal udvikle sig. Derudover kan der igen peges på, at en diskursetisk funderet debat kræver omfattende forudsætninger hos borgerne, hvorfor deliberative processer ikke blot skabes af nettet selv.

Dertil kommer, at det giver anledning til bekymring set med demokratiteoretiske briller, at nettet står i fare for at blive lige så kommercialiseret som eksisterende elektroniske massemedier. Hvorvidt borgerne også bruger Internettet til demokratiske formål eller blot stiller sig tilfreds med mulighederne for handel, underholdning og andre uforpligtende aktiviteter, det er et afgørende demokratisk spørgsmål, som udviklingen i de kommende år vil besvare.

For at styrke demokratiet og borgernes deltagelse har man foreslået, at myndighederne bør gribe ind. Benjamin Barber fastslår at Internettet bør og skal være offentlig ejendom på linie med luften. Det offentlige skal ikke kontrollere nettet men gennem lovgivning sikre, at det står til rådighed for borgerne. Samtidig bør det offentlige arbejde for, at Internettets demokratiske potentiale udnyttes, bl.a. gennem uddannelse af borgerne og

etablering af et nationalt borgerforum online, der skal tjene til opfyldelse af demokratiets nødvendige, deliberative forudsætning.<sup>304</sup>

Der bør slås fast, at Internettet ikke i sig selv medfører øget politisk deltagelse blandt borgerne. Noget sådant afhænger i sidste ende af borgernes forudsætninger og interesse for demokratisk deltagelse, af udviklingen i den politiske kultur. Stephen Coleman har påpeget, at øgede demokratiske muligheder som følge af Internettet skal ses i tæt samspil med udviklingen af denne. De nye muligheder for deltagelse må gå hånd i hånd med en øget politisk bevidsthed og interesse. Han forestiller sig det såkaldte "citizenship education", uddannelse til medborgerskab, der bliver obligatorisk fag i alle britiske skoler fra 1. september 2000, som et skridt i den retning.<sup>305</sup>

---

<sup>304</sup> (Barber, 1998).

<sup>305</sup> (Coleman, 1999). Også i USA er et sådant fag under overvejelse. Se (Barber, 1998: 106).

## 5. Hovedkonklusion

Vi har i det forløbne diskuteret, hvorledes Internettet kan tænkes at påvirke den demokratiske udvikling i vestlige samfund. Vores udgangspunkt har været, at Internettet principielt kan påvirke demokratiet i to retninger: enten i retning af et (neo)pluralistisk eller ligefrem deliberativt ideal, eller også i retning af en forstærkelse, af de elitistiske tendenser, der af en lang række teoretikere er blevet skitseret som et legitimitetsproblem for det moderne demokrati.<sup>306</sup>

I det følgende skal vi først sammenfatte de væsentligste af de konklusioner, vi har draget undervejs, og sætte dem i yderligere perspektiv i forhold til de tre demokratimodeller. Dernæst skal vi kort opridse nogle videre perspektiver for demokratiets udvikling som følge af Internettet. Til sidst vil vi skitsere nogle spørgsmål, der er af særlig vigtighed for denne udvikling og derfor påkalder sig berettiget faglig opmærksomhed fra demokratiforskere og andre, der i de kommende år skal beskæftige sig med genstandsfeltet.

Der har været næret store forhåbninger til Internettets muligheder for at skabe en politisk offentlighed i stil med et klassisk ideal. Teknologien kan udnyttes til, at borgerne kan forsamle sig i et frivilligt diskuterende forum som i den klassiske borgerlige offentlighed. Imidlertid er Internettet også medvirkende til at øge udbuddet af informationer, således at stadig færre mennesker ser præcist det samme. Dette sker ikke mindst gennem muligheden for at personalisere information og filtrere det uønskede fra. Denne udvikling har fået historikeren Theodore Roszak til at tale om, at vi lever i en ”ikke længere delt verden”. De fælles referencerammer er forsvundet.<sup>307</sup>

Derved kan det vise sig vanskeligt at etablere én samlet national offentlighed som styrende for den førte politik. I stedet er der rige muligheder for at etablere virtuelle deloffentligheder baseret på fælles interesser. Selv om disse hver for sig kan opfylde diskursetiske kriterier, er en sådan udvikling alligevel i modstrid med et habermasiansk ideal, hvor målet er, at alle borgere er sammen om det kollektive projekt. Deloffentlighederne får karakter af en form for interessegrupper, der hver især søger indflydelse på det politiske system. Forudsat at disse nyder en fri og lige adgang, noget Internettet principielt virker befordrende for, vil en sådan tilstand pege i retning af et pluralistisk ideal. Der er dog også en risiko for, at fragmenteringen i samfundet kommer så vidt, at selve de grundlæggende fælles værdier, der er en forudsætning i ethvert demokratisk samfund, kommer under pres.

En anden gennemgående påstand har været, at Internettet virker nedbrydende på eksisterende magtstrukturer i forskellige former. Vi har set, at Internettet virker nedbrydende på eksisterende formelle barrierer, der møder borgeren i forhold til det politiske system. Også borgernes adgang til at sætte en politisk dagsorden øges principielt med de muligheder, nettet

---

<sup>306</sup> Dertil kommer selvfølgelig muligheden, for at Internettet ikke har nogen som helst indvirkning på demokratiet, noget der dog på baggrund af ovenstående fremstilling forekommer yderst tvivlsomt.

<sup>307</sup> Citeret i (Shapiro, 1999a: 119).

giver for at formidle et hvilket som helst budskab. Imidlertid er dagsordensfastsættelse en kompliceret proces, hvor det at rejse et problem ikke nødvendigvis er garanti for, at det får en fremtrædende plads på den politiske dagsorden. Selv om Internettet bidrager til at eliminere den magtform, Bachrach & Baratz identificerede som non-decisionmaking, er det et andet spørgsmål, om borgerne derved får en reel kontrol over den politiske dagsorden, således som Dahl hævdede det.

Dertil kommer, at de mere skjulte magtformer ikke nødvendigvis forsvinder blot på grund af Internettet. På nogle punkter opstår der endog nye muligheder og potentielle magthavere som følge af teknologien. Den nye IT-elite, der som ingen andre forstår og vedligeholder teknologien, står med en potentielt uindskrænket magt på linie med myndighedernes og de store erhvervsinteressers. I kontrollen med sådanne aktører ligger der en demokratisk udfordring, der ikke er blevet mindre med Internettets opkomst. I den forbindelse er en øget bevidsthed af borgerne en nødvendighed, da den skjulte magts subtilitet netop ligger i disses uvidenhed om de faktiske forhold. En idé til, hvorledes Internettet kunne udnyttes i dette ærinde, kan hentes i det amerikanske forslag om her at offentliggøre navnene på lobbyister og politiske bidragsydere, hvorved gennemsigtigheden i det politiske system øges.

Sammenfattende er der ikke umiddelbart noget der tyder på, at Internettet kan bidrage til den reduktion af magt og teknokrati, der er idealet for en Jürgen Habermas. Nettet kan i bedste fald bidrage til den dialog om tingenes tilstand, der for ham er et vigtigt skridt på vejen. Det forekommer, at Dahls postulat om, at magten er et grundvilkår i samfundet, også gælder i en verden medieret af Internettet. Dette nye medium kan principielt bidrage til at sprede magten og indflydelsen til flere, men som vi har set, er der også visse farer for, at det kan bringe den i hænderne på færre og endnu mere magtfulde eliter end hidtil. Et sådant paradoks har indtil videre været et grundvilkår i enhver teknologisk udvikling.

Internettet synes umiddelbart at have mere positive konsekvenser, hvad angår borgernes forudsætninger. De enorme informationsmængder, der her er tilgængelige, giver store forhåbninger for borgernes oplysning og uddannelse, noget der er et centralt punkt for både en Dahl og en Habermas. Imidlertid risikerer borgerne et såkaldt "informations-overload", ikke mindst fordi informationen ofte er af tvivlsom karakter, og det er svært at skelne mellem "skidt og kanel". Dertil kommer, at informationen undertiden rummer ulovligheder, hvilket i demokratiets tjeneste kan nødvendiggøre statslig regulering. Heri ligger et velkendt paradoks. Der synes under alle omstændigheder at være brug for mellemmand til at redigere nettets enorme mængder af information og sætte tingene i perspektiv. Dette rejser endnu en serie demokratisk udfordringer. Det har nemlig stor betydning, om disse mellemmand er reelt uvildige og efter hvilke kriterier, de sorterer information.<sup>308</sup>

Et andet aspekt af Internettet, der har demokratiske fortrin, er, at det mindsker betydningen af økonomiske eller fysiske forskelle. Nettet er et billigt medium at anvende,

---

<sup>308</sup> Udfordringen er allerede aktuel nu, hvor kommercielle portaler tilbyder brugeren oversigter over og adgang til "de absolut mest anvendelige netjenester".

hvilket giver den almindelige borger samme principielle muligheder som den store virksomhed. Dertil kommer, at fysiske handicaps mister betydning. Man kan deltage i det politiske liv fra kørestolen, og derved kan Internettet bidrage til en reel inklusion af hele demos, noget Dahl har opregnet som en forudsætning for det ideelle demokrati.

På Internettet er positionen i debatten heller ikke nødvendigvis afhængig af status eller position i den fysiske verden. Muligheden for anonymitet rummer her klare fordele men også den ulempe, at man ikke kan stilles til ansvar for injurier eller opfordring til vold.

Udviklingen tyder på, at næsten alle borgere i vestlige demokratier i løbet af få år vil have internetadgang. Det store demokratiske spørgsmål synes derfor ikke længere at være, hvorvidt borgerne har adgang, men hvorledes de bruger nettet. Dette fører os over i diskussionen af de politiske deltagelsesformer.

For så vidt angår de rene plebiscitære former, er det blevet hævdet, at Internettet teknisk muliggør det direkte demokrati, der ofte er blevet fremstillet som mere demokratisk end det repræsentative. Nettet muliggør hyppige afsteminger, der viser politikerne borgernes præferencer, enten som vejledende eller bestemmende for politiske beslutninger. Kritikerne af det direkte demokrati kan derved ikke længere argumentere for det praktisk umulige i det direkte demokrati, og i stedet er betænkelighederne af mere normativ art.<sup>309</sup> Det er især blevet hævdet, at borgerne i et samfund med hyppige eller daglige afstemninger vil reagere pr. refleks og ikke efter en demokratisk refleksion. De vil hermed også være lette ofre for manipulation fra magtbegærlige politikere eller interessegrupper.

Et demokrati baseret på plebiscitære mekanismer er af en lang række debattører blevet fremstillet som i skarp strid med demokratiske idealer.<sup>310</sup> Det må under alle omstændigheder konkluderes, at næsten ligegyldigt hvilket demokratisyn man anlægger, udgør valg og afstemninger kun toppen af isbjerget. Derfor bliver Internettets konsekvenser for andre deltagelsesformer særlig interessante.

En interessant konsekvens af Internettet er, at borgerne får stærkt udvidede muligheder for at udøve kontrol med offentlige myndigheders virksomhed og med, om de folkevalgte lever op til deres mandat. Man kan forvente en vis modstand fra embedsmændenes side mod en sådan udvikling, ligesom det givet vil variere fra land til land, hvor meget af den offentlige information der gøres tilgængelig på nettet. Flere forfattere peger dog på, at udviklingen er uafvendelig og således udstyrer borgerne med et nyttigt demokratisk redskab. Et mere overordnet filosofisk problem består i, at kontrolmekanismer via Internettet kan styrke et overvågningssamfund, hvor alle holder øje med alle. Udviklingen af et Foucaultsk Panopticon er et perspektiv, der kræver nærmere overvejelse.

Blandt de mest omtalte og roste konsekvenser af Internettet er, at enhver borger eller gruppe får mulighed for over for politikere og medborgere at forfægte egne interesser og agitere for et hvilket som helst synspunkt. I forhold til gængse medier, hvor der udøvedes en redaktionel linie, repræsenterer Internettet hermed en radikal udvidelse af ytringsfriheden.

---

<sup>309</sup> Som også Marcus Schmidt allerede i 1993 konkluderede det. (Schmidt, 1993: 159).

<sup>310</sup> (Arterton, 1987): 95, (Hill & Hughes, 1998: 3) og (Shapiro, 1999a: 152).

Man kan nu ikke blot frit offentliggøre sine tanker. Man kan nå et publikum, der potentielt er på mange millioner mennesker. De tilhørende farer er selvfølgelig, at Internettet udnyttes til at forfægte ekstremisme, eller at det enkelte synspunkt drukner i informationshavet.

Internettet er også blevet hævdet at være befordrende for deliberative processer, der på afgørende vis kan bringe demokratiet i retning af et habermasiansk ideal. Sådanne processer skal ikke blot ses som en vigtig form for politisk deltagelse men også som et forum, hvor borgerne gennem diskussion og læringsprocesser forbedrer deres forudsætninger for demokratisk deltagelse og øger deres politiske engagement og interesse. Det er blevet hævdet, at debat via Internettet ofte opfylder de nødvendige diskursetiske kriterier, både i fraværet af formelle adgangsbarrierer og i kraft af debattens karakter. Vi har set, at virkeligheden desværre ikke er så rosenrød. Debat medieret af Internettet er ofte så ustruktureret eller intetsigende, at den på ingen måde er deliberativ. Dertil kommer, at muligheden for at være anonym i debatten tillokker ekstremister. Skal man sikre en virkelig demokratisk debat, må man nok gøre op med anonymitetsprincippet. Herved opstår det paradoks, at man risikerer at overflytte den fysiske verdens skel til Internettet, når deltagerne ved, hvem hinanden er. Dermed forsvinder den principielle lighed i samtalen, der er en vigtig diskursetisk forudsætning.

En anden og måske langt større forhindring for, at Internettet for alvor kan blive medium for deliberative processer, er, at den kommercielle diskurs får overtaget. Borgerne bombarederes allerede nu med tilbud om varer og underholdning via nettet. Bliver den almindelige borgers opfattelse, at Internettet er et varehus, fortabes mange demokratiske muligheder. I den sidste ende afhænger en eventuel udvikling af demokratiet som følge af Internettet af medvirken fra de borgere, det hele handler om.

For så kort som muligt at sammenfatte det ovenstående og belyse, i hvilken retning Internettet kan bringe demokratiet, vil vi nu vende tilbage til de betingelser for ideelle demokratiformer, vi opstillede i kapitel 3.5.

På baggrund af denne analyse synes Internettet at styrke de formelle betingelser for demokrati, for polyarkiet. Internettet virker nedbrydende på formelle og fysiske barrierer, og alle borgere får i princippet forbedrede muligheder for at gøre sig gældende i den demokratiske proces.

En sådan konklusion er ikke overraskende, da den svarer til de fleste vurderinger af, hvorledes demokratiet allerede principielt fungerer. Skal Internettet virkelig gøre en demokratisk forskel, må det også bidrage til opfyldelse af Dahls fem betingelser for et ideelt demokrati. Vi kan i følgende tabel (figur 6) sammenfatte, i hvilket omfang dette er tilfældet.

1. Effektiv deltagelse – fri og reelt lige adgang for borgerne til den politiske debat	Internettet resulterer i en radikal udvidelse af ytringsfriheden. Det bliver langt lettere at fremsætte synspunkter, der potentielt kan nå millioner af mennesker
2. Lighed for borgerne i beslutningsprocessen	Internettet giver en reelt øget mulighed for som privatperson eller gennem grupper at søge og opnå indflydelse på det politiske system. Der er dog oplagt risiko for, at det enkelte synspunkt drukner i mængden.
3. Eksklusiv og endelig kontrol med den politiske dagsorden	Muligheden for at bringe kontroversielle eller marginale spørgsmål på den politiske dagsorden forbedres kraftigt. Spørgsmålet er selvfølgelig, om de her får en fremtrædende plads eller bliver ignoreret. Politisk dagsordensfastsættelse er en kompliceret proces.
4. Oplyst forståelse	De enorme mængder af information muliggør borgernes oplysning og uddannelse i et hidtil uset omfang. Samtidig kan magthaverne kontrolleres, og den politiske proces bliver mere gennemskuelig. Faren er, at kommercielle interesser tager over, eller at borgerne ikke benytter sig af de nye muligheder.
5. Inklusion, således at hele demos bliver en del af den politiske proces	Internettet rummer mulighed for en udvidelse af demos, idet minoriteter og handicappede får øgede muligheder for reel deltagelse. På den anden side er der fare for, at Internettet forstærker udviklingen af et A og et B-hold, ikke så meget gennem ulige internetadgang, som gennem ulige forudsætninger for at anvende teknologien.

*Figur 6: Internettets konsekvenser vurderet i forhold til et neopluralistisk ideal.*

Som det er fremgået, er de store demokratiske muligheder i høj grad potentielle. Betingelserne for en radikal udvidelse af den demokratiske styreform er til stede. Det afgørende spørgsmål er, om borgerne er i besiddelse af den oplyste forståelse, og om eksisterende fysiske og sociale forskelle ikke også vil slå igennem i anvendelse af Internettet. Dertil kommer selvfølgelig det helt afgørende spørgsmål om, hvorvidt borgerne har interesse i at udnytte deres demokratiske muligheder eller blot stiller sig tilfredse med tilbud om underholdning og forbrug.

Hvor det dog må sammenfattes, at Internettet rummer i hvert fald nogle muligheder for at bevæge demokratiet i retning af et neopluralistisk ideal, skal vi nu ridse op, hvorledes det ser ud med muligheden for et deliberativt demokrati. Charles Ess har ligefrem udtrykt, at

såfremt det sidstnævnte lykkes, har Internettet i sandhed opfyldt sit demokratiske potentiale.<sup>311</sup>

For Habermas foregår udviklingen af et deliberativt demokrati i tre trin. Vi kan nu i figur 7 sammenfatte de perspektiver, Internettet rejser for en sådan udvikling.

1. Tilvejebringelse af procedurale betingelser for det deliberative demokrati	Disse betingelse er allerede i vidt omfang opfyldt i det eksisterende demokrati, og som vi har set, kan Internettet bidrage til at forbedre disse.
2. Krav om deliberative processer blandt borgerne	Debatten på Internettet synes ofte at leve op til diskursetiske forudsætninger: adgangen er principielt lige og ingen udelukkes på forhånd fra debatten. Til gengæld bliver den let usaglig og ustruktureret, og ekstremisme har lettere spil på nettet end andre steder.
3. Etableringen af en politisk offentlighed, hvor rationaliteten styrer den politiske proces	Internettet giver oplagte muligheder for nye deloffentligheder, men det kan blive svært at reetablere en samlet borgerlig offentlighed, da nettet bidrager til at styrke den igangværende fragmentering med hensyn til både værdier og interesser. Det bliver dermed vanskeligt at etablere én samlet almeninteresse, én politisk fornuft.

*Figur 7: Internettets konsekvenser vurderet i forhold til et deliberativt ideal.*

Et deliberativt ideal forekommer som ventet sværere at realisere i praksis. Ikke mindst er der ikke meget der tyder på, at Internettet vil bidrage til den radikale reduktion af magt og særinteresser, der er en forudsætning, såfremt det deliberative ideal skal realiseres fuldt ud. Det bliver med andre ord vanskeligt at nå frem til en konsensuspræget politisk offentlighed i nutidens meget fragmenterede, postmoderne samfund. Meget tyder på, at interessemodsætninger og kompromisser fortsat vil være dominerende i den førte politik, således som pluralisterne hævder.

Etablering af diskursetiske fora på Internettet er mulige, men det forudsætter en begrænset adgang og eksklusion. Det tyder altså på, at en idealiseret offentlighed fortsat kun vil være for de få og indviede. Med andre ord synes der altså at være et trade-off mellem en diskursetisk fordring og et neopluralistisk krav om fri og lige adgang til den politiske proces.

Endelig skal der rejses et sidste problem af mere teorikritisk art, som vil blive aktuelt, når man i de kommende år for alvor skal begynde at måle Internettets konsekvenser for demokratiet. Såfremt man anlægger et deliberativt perspektiv, opstår der klare operationaliseringsproblemer. Hvor man formentlig med passende kriterier ville kunne

<sup>311</sup> (Ess, 1996: 215).

undersøge, i hvor høj grad de neopluralistiske betingelser er opfyldt, bliver dette vanskeligere for så vidt angår de habermasianske. Med andre ord: hvor deliberativ skal en proces være for at være deliberativ? Derfor er min personlige vurdering, at en neopluralistisk ramme udgør et mere solidt og forsvarligt teoretisk grundlag for videre empiriske undersøgelser. Dette udelukker naturligvis ikke, at Internettet rent faktisk kan tænkes at få konsekvenser i retning af et deliberativt demokrati.

Konklusionen på denne fremstilling må altså være, at Internettet har et stort demokratisk *potentiale*. Meget tyder på, at det kan bidrage til opfyldelse af væsentlige af de betingelser, neopluralisterne stiller for et ideelt demokrati. Især synes Internettet at kunne bidrage til at mindske betydningen af fysiske og økonomiske forskelle og derved på en måde skabe den sociale lighed, Dahl ser som betingelse for den politiske lighed og derved et ideelt demokrati.

Selvom Internettet afgjort også har et deliberativt *potentiale*, synes det at bidrage til den atomisering af samfundet, der gør det umuligt at nå frem til én samlet politisk fornuft som styrende for den førte politik. Derfor peger Internettet ikke umiddelbart på en (gen)skabelse af en klassisk borgerlig offentlighed. Deliberationen vil i stedet foregå på delniveauer og kan som sådan bidrage til borgernes demokratiske og politiske bevidstgørelse.

Internettets båndbredde og mængden af information udvikler sig imidlertid i et tempo, der gør det umuligt at forudsige udviklingen ret langt frem. *Reelt* er der i hvert fald fire forhold, der vil have afgørende indflydelse på, hvorvidt Internettet bidrager til en realisering af dets demokratiske *potentiale*:

- 1) Borgernes udbredte adgang til og tilegnelse af de nye teknologier er en afgørende forudsætning for, at Internettet i sig selv kan få demokratiserende konsekvenser.
- 2) Hvorvidt borgerne rent faktisk anvender Internettet til demokratiske formål og ikke blot bruger det som et nyt medium for handel og underholdning. I praksis forudsætter det en styrkelse af den politiske kultur, som Internettet ikke i sig selv kan skabe. Nettet kan bidrage positivt til denne og måske fange den demokratiske interesse hos grupper, der ellers ikke interesser sig synderligt for politik, som eksempelvis de unge. Skal der gøres en reel demokratisk forskel, må udviklingen af politisk kultur i samfundet dog også styrkes gennem andre tiltage, f.eks. gennem styrkelse af den demokratiske uddannelse i skolen.
- 3) Hvorvidt Internettet forsyner hele befolkningen med reelle demokratiske muligheder, og derved skaber politisk lighed i Dahl'sk forstand. Foreløbige studier peger på, at det primært er de veluddannede, velhavende og i forvejen ressourcestærke grupper, der anvender Internettet flittigst, og der er derfor en oplagt risiko for, at det blot bidrager til en igangværende polarisering i samfundet, hvor uddannelsesniveau synes at være en afgørende dimension for placering i samfundshierarkiet.
- 4) Hvorvidt Internettet, på trods af at det repræsenterer en hidtil uset grad af forbundethed, bidrager til en fragmentering af samfundet, der risikerer at udhule

grundlæggende, fælles demokratiske værdier, der er en forudsætning for samfundets eksistens som kollektivt projekt.

Hermed har jeg også rejst en implicit socialkonstruktivistisk pointe. Udviklingen er ikke på forhånd givet men afhænger af, hvorvidt og hvordan borgerne anvender Internettet, samt hvorledes Internettet indgår i samspil med det øvrige samfund.<sup>312</sup> I afklaringen af disse spørgsmål ligger der store forskningsmæssige udfordringer i de kommende år.

Det synes til allersidst vigtigt at fastslå, at den demokratiske udvikling ikke kun afhænger af Internettet. Internettet er et nyt medium for politisk deltagelse og vil som sådan indgå i et kompliceret samspil med andre medier og det øvrige samfund. Der vil fortsat være et fysisk samfund at orientere sig ud fra, og andre medier vil fortsat være tilgængelige. Nettet er ikke på vej til fuldstændigt at erstatte verden, som vi kender den. Internettets konsekvenser for samfundet og demokratiet er i sidste ende i hænderne på os selv.

---

<sup>312</sup> En sådan pointe er også rejst af eksempelvis Hoff, Löfgren og Johansen. (Hoff, Löfgren & Johansson, 1999: 74).

## English abstract

The information technology is developing with unprecedented rapidity these years. The spread of the Internet is of particular significance. The development raises important questions for society and not at least for democracy. The question is particularly relevant in the light of the recurring debate on the state of democracy in western states. It has been argued that there is a wide gap between the concrete democracy and the democratic ideals. This thesis tries to establish an account of to what extent the Internet can lead to an improvement of democracy, not at least contribute to increased enlightenment and participation among the citizens.

In this discussion we operate with three models of democracy: 1) An elitist approach, which shall be seen mostly as an identification of problems in modern democracy. 2) A (neo)pluralist approach, which focuses on the formal aspects of participation, but which also states the importance of the social conditions for democracy. 3) A deliberative approach, mostly identified with Jürgen Habermas, which stresses the importance of discourse ethics and deliberative processes in the making of ideal democracy. We assume that the actual democracy is a combination of model 1 and 2 and investigate to what extent the Internet can lead to a fulfillment of the ideals of model 2 and 3. We explore the consequences of the Internet for four dimensions of democracy: the public sphere, the barriers for the citizens' participation, the qualifications of the citizens and finally, the political participation itself.

We find that the Internet has the potential to contribute to the creation of a new public sphere through the technological possibilities for connectedness despite geographical distances. On the other hand, the Internet contributes to the fragmentation of society and the decline of common values, which is a necessary condition for a public sphere in Habermas' sense.

Furthermore, we find that the Internet leads to an erosion of the formal barriers of power. Using the Internet, citizens gain a more unhindered access to the process of political decision-making and get more control of the political agenda. On the other hand, the Internet does not seem to eliminate the more hidden aspects of power and there is a risk of a rise of new power elites.

The Internet seems to diminish the consequences of unequal social conditions. Poor and handicapped people get enhanced possibilities for political influence. Thereby the Internet contributes to the political equality, Robert A. Dahl stresses as a necessary condition for the ideal democracy. The Internet contains an immense amount of information thus giving the citizens unseen possibilities of enlightenment and democratic education. There is a big risk, however, that they will suffer from information overload and that the information will be useful for only the educated.

Finally, the Internet can contribute to new forms of political participation and a renewal of existing ones. We look through several forms of participation which could possibly develop as a consequence of the Internet. The crucial question is, whether the citizens employ the new possibilities or just feel satisfied about the offers of consumption and entertainment online.

Regarding our three models of democracy, it seems as if the Internet could contribute to push democracy in the direction of neopluralism. There are no signs, however, of a fulfillment of a deliberative ideal. The fragmentation threatens the common values and the possibility of reaching a consensus. First and finally, the deciding question, whether the Internet will lead to enhanced democracy, is in the hand of the users, the citizens, and depends on how they talk about and use the Internet.

## Litteraturliste:

- Arterton, Christopher (1987). *Teledemocracy - Can Technology Protect Democracy*, Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton S. (1970). *Power and Poverty*, New York: Oxford University Press.
- Baran, Nicholas (1995). *Informationsmotorvejen - genvej til fremtiden*, oversat af Jette og Michael Andersen, København: Teknisk Forlag.
- Barber, Benjamin (1984). *Strong Democracy*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Barber, Benjamin (1998). *A Place For Us - How To Make Society Civil and Democracy Strong*, New York: Hill and Wang.
- Bogdanor, Vernon (editor) (1993). *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*, London: Blackwell.
- Brahm, Kristoffer (1999). "Demokratiet har det trangt på Internettet", *Jyllandsposten*, 12. Juni 1999.
- Bryan, Cathy, Rosa Tsagarousianou & Damian Tambini (1998). "Electronic democracy and the civic networking movement", pp. 1-17 i Rosa Tsagarousianou, Damian Tambini & Cathy Bryan (editors), *Cyberdemocracy - Technology, Cities and Civic Networks*, London: Routledge.
- Castells, Manuel (1996). *The Rise of the Network Society*, Massachusetts og Oxford: Blackwell Publishers.
- Coleman, Stephen (1999). "Democracy goes into cyberspace", *New Statesman*, 12, 586, pp. 80-82.
- Connolly, William E. (1994). *The terms of political discourse*, 3. ed., Oxford: Blackwell.
- Dahl, Robert A. (1973) (1961). *Who Governs*, London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its critics*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Dunleavy, Patrick & Weir, Stuart (1998). "How to freshen up democracy", *New Statesman*, 11, 535, p. 71ff.
- Dyson, Esther (1998) (1997). *Internettet og vores liv*, oversat af Arne Herløv Petersen, København: Munksgaard-Rosinante.

- Ess, Charles (1996). "The Political Computer: Democracy, CMC and Habermas", pp. 197-230 i Charles Ess (editor), *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication*, Albany: State University of New York Press.
- Forskningsministeriet (1996a). *Info-Samfundet for Alle - Den Danske Model. IT-Politisk Redegørelse 1996 Til Folketinget Og IT-Politisk Handlingsplan 1996*, København: Forskningsministeriet.
- Forskningsministeriet (1996b). *Frihed Til at Vælge - Handlingsplan for Handicappedes IT-Brug*, København: Forskningsministeriet.
- Friis, Christian Sørbye (1996). "Internet i demokratiet", *Det fri Aktuelt*, 29. august 1996.
- Goul Andersen, Jørgen (1993). *Politik og samfund i forandring*, København: Columbus.
- Graham, Gordon (1999). *the Internet:// a philosophical inquiry*, London: Routledge.
- Habermas, Jürgen (1975) (1962). *Borgerlig offentlighed - dens framvekst og forfall : henimot en teori om det borgerlige samfunn.*, oversættere Helge Høibraaten og Jon Øien Elling Schwabe-Hansen, Oslo: Fremad.
- Habermas, Jürgen (1995). *Diskurs, rätt och demokrati* , redaktører Erik Oddvar Eriksen och Anders Molander, Göteborg: Daidalos.
- Hauben, Michael (2000). *Participatory Democracy From the 1960s and SDS into the Future On-line*. Fundet på siden <http://www.columbia.edu/~hauben/CS/netdemocracy-60s.txt>. Linket er sidst tjekket 20. Juni 2000
- Herbeck, Dale (1999). "Democratic Dillusions - The Town Meeting in an Electronic Age", pp. 43-63 i David and Whillock Rita Kirk Slayden (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Heywood, Andrew (1997). *Politics*, Basingstoke: MacMillan.
- Hill, Kevin A. & John E. Hughes (1998). *Cyberpolitics - Citizen Activism in the Age of the Internet*, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Hoff, Jens, Karl Löfgren & Sune Johansson (1999). *Internet og demokrati - Erfaringer fra kommunalvalget 1997*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Høi, Poul (1996). "På vej mod det elektroniske demokrati", *Berlingske Tidende*, 11. November 1996.
- Holmström, Susanne (1997). *Perspektiver og paradigmer*, Roskilde: Forlaget Samfundsøkonomi og planlægning.
- Isaac, Jeffrey C. (1987). *Power and Marxist Theory*, Ithaca: Cornell University Press.
- Johnson, Don (1999). "Politics in cyberspace", *The Futurist*, 33, 1, p. 14ff.

- Johnson, Don (2000). "The Internet alters politics", *The Futurist*, 34, 1, p. 11ff.
- Jones, Steve (1999). "Studying the Net - Intracies and Issues", pp. 1-27 i Steve Jones (editor), *Doing Internet Research - Critical Issues and Methods for Examining the Net*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Jones, Steven G. (1998). "Information, Internet and Community: Notes Toward an Understanding of Community in the Information Age", pp. 1-34 i Steven G. Jones, *Cybersociety 2.0. - Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*, revised, Thousand Oaks, CA, USA: Sage Publications.
- Kahn, Robert E. (1999). *The Role of the Government in the Evolution of the Internet*. Fundet på <http://www.nap.edu/readingroom/books/newpath/chap2.html>. Linket er sidst tjekket 25. Maj 2000
- Kelleth, Peter M. & H. L. Goodall (1999). "The Death of Discourse in Our Own (Chat) Room - "Sextext", Skillful Discussion, and Virtual Communities", pp. 155-189 i David and Whillock Rita Kirk Slayden (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kinney, Jay (1996). "Is There a New Political Paradigm Lurking in Cyberspace", pp. 138-153 i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures*, London: Pluto Press.
- Kleinstuber, Hans J. (1995). "The mass media", pp. 121-88 i ed. (Shelley, Monica og Winck, Margaret, *Aspects of European Cultural Diversity*, rev. edition, Milton Keynes: The Open University.
- Kristensen, Jesper Høberg (1999). "Internet til alle i Århus", *Jyllandsposten*, 27. September 1999.
- Kristula, David (1997). *The History of the Internet*. Fundet på <http://www.davesite.com/webstation/net-history.shtml>. Linket er sidst tjekket 20. Maj 2000
- Kymlicka, Will (1997) (1990). *Contemporary Political Philosophy*, Oxford: Oxford University Press.
- Larsen, Erik Kjær (1997). "Frygten for det digitale kontroltab", *Information*, 30. Oktober 1997.
- Lewis, Wendy Bay (1999). "Digital democracy: restoring citizens' trust", *Public Management*, 81, 3, p. 6ff.
- Loftager, Jørn (1994). "Den politiske offentlighed i teori og praksis", pp. 150-178 i Erik Oddvar Eriksen (redaktør), *Den politiske orden*: TANO.
- Lukes, Steven (1974). *Power: A Radical View*, London: MacMillan.
- Marshall, Gordon (editor) (1994). *The Concise Oxford Dictionary of Sociology*, Oxford: Oxford University Press.

- McGovern, Gerry, *The Ungovernable Internet?* Fundet på <http://www.nua.ie/newthinking/archives/newthinking373/hs~index.html>. Linket er sidst tjekket 2. august 2000.
- Mulvad, Niels (1996). "Slangerup vil åbne sine arkiver", *Jyllandsposten*, 23. marts 1996.
- Negroponte, Nicholas (1996) (1995). *Det digitale liv*, Århus: Klim.
- Norton, Anne-Lucie (editor) (1995) (1994). *Dictionary of Ideas*, paperback edition, Oxford: Helicon Publishing.
- Nørretranders, Tor (1997). *Stedet som ikke er : fremtidens nærvær, netværk og internet*, København: Aschehoug.
- Outhwaite, William (1997) (1994). *Habermas: en kritisk introduktion*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Rheingold, Howard (1993). *The virtual community : homesteading on the electronic frontier*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Pub.
- Rosenkrands, Jacob (1997). "Elektrokrati 1-3", *Politiken*, 4. september 1997.
- Sardar, Ziauddin (1996). "alt.civilizations.faq - Cyberspace as the Darker Side of the West", pp. 14-41 i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures*, London: Pluto Press.
- Sardar, Ziauddin & Jerome R. Ravetz (1996). "Introduction: Repeating the Technological Whirlwind", pp. 1-13 i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures*, London: Pluto Press.
- Schmidt, Marcus (1993). *Direkte demokrati i Danmark*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Shapiro, Andrew (1999a). *The Control Revolution*, New York: Public Affairs.
- Shapiro, Andrew L. (1999b). "Internet", *Foreign Policy*, Summer 1999, pp. 14-28.
- Slayden, David (1999a). "Vicarious Realities - Internet Discourses and Narratives of the Future", pp. 267-287 i David and Whillock Rita Kirk Slayden (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Slayden, David and Whillock Rita Kirk (1999b). "Introduction", p. ix ff i David and Whillock Rita Kirk Slayden (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Sobchack, Vivian (1996). "Democratic Franchise and the Electronic Frontier", pp. 77-89 i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures*, London: Pluto Press.
- Stone, Deborah (1997) (1988). *Policy Paradox - The Art of Political Decision Making*, New

York: Norton.

- Sturmark, Christer (1997). *Det hele menneske*, København: Fremad.
- Svith, Flemming (1999). "Internet i demokratiets tjeneste", *Jyllandsposten*, 19. juli 1999.
- Thommesen, Jacob (1997). "Nettet er vores nye fælles rum", *Information*, 7. November 1997.
- Thommesen, Jacob (1997). "Digitale eneboere, interview med Jesper Bove-Nielsen. - (I nettet)", *Information*, 29. oktober 1997.
- Thomsen, Jens Peter Frølund (1999). *Magt: 25 år med den radikale synsvinkel*, Århus: Institut for Statskundskab.
- Thornton, Alinta (2000). *Does Internet Create Democracy* Fundet på <http://www.wr.com.au/democracy>. Linket er sidst tjekket 20. august 2000
- Thyssen, Ole (1991). *Penge, magt og kærlighed*, København: Rosinante/Munksgaard.
- Toffler, Alvin (1972) (1970). *Fremtidschok*, København: Samlerens Forlag.
- Toffler, Alvin (1981). *Den tredje bølge*, oversætter Henning Albrechtsen, København: Christian Erichsens Forlag.
- Tsagarousianou, Rosa (1998). "Electronic Democracy and the Public Sphere", pp. 167-178 i Rosa Tsagarousianou, Damian Tambini & Cathy Bryan (editors), *Cyberdemocracy - Technology, Cities and Civic Networks*, London: Routledge.
- Virilio, Paul (1998). *Cyberworld - det værstes politik*, oversat af Orla Vigsø, København: Introite! publishers.
- Wright Mills, C. (1956). *The Power Elite*, New York: Oxford University Press.
- Wrong, Dennis H. (1997) (1995). *Power - Its Forms, Bases and Uses*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Yoon, Sunn-Hee (1996). "Power Online: A Poststructuralist Perspective on Computer-Mediated Communication", pp. 147-70 i Charles Ess (editor), *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication*, Albany: State University of New York Press.
- Zakon, Robert Hobbes (1999). *Hobbes' Internet Timeline v.4.2*. Fundet på <http://info.isoc.org/guest/zakon/internet/history/HIT.html>. Linket er sidst tjekket 24. august 2000

